

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

ENTELEKTÜEL SERMAYE VE OTEL İŞLETMELERİNDE UYGULAMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
BURAK KAYIHAN

DANIŞMAN
PROF.DR. RECEP ŞENER

OCAK, 2012
MUĞLA

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

ENTELEKTÜEL SERMAYE VE OTEL İŞLETMELERİNDE UYGULAMASI

Hazırlayan: Burak KAYIHAN

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 01/02/2012
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 17/01/2012

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Recep ŞENER
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Durmuş ACAR
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÇİFTÇİ

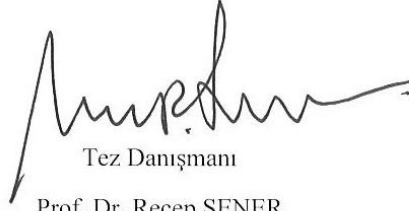
Enstitü Müdürü :
Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

OCAK, 2012
MUĞLA

TUTANAK

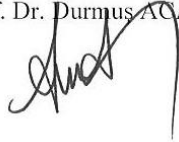
Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 26.12.2011 tarih ve 536/3 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, İşletme Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Burak KAYIHAN'ın "Entelektüel Sermaye ve Otel İşletmelerinde Uygulaması" adlı tezini incelemiş ve aday 17.01.2012 tarihinde saat 13:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul olduğuna oybirliğiyle karar verildi.

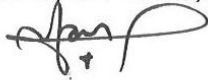

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Recep ŞENER

Üye
Prof. Dr. Durmuş ACAR

Üye
Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÇİFTÇİ

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Entelektüel Sermaye ve Otel İşletmelerinde Uygulaması" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

01/02/2012

Burak KAYIHAN

YAZARIN	
Soyadı : KAYIHAN	
Adı : BURAK	Kayıt No:
TEZİN ADI	
Türkçe : Entelektüel Sermaye ve Otel İşletmelerinde Uygulaması	
Y. Dil : Intellectual Capital and Practice at Hotel Businesses	
TEZİN TÜRÜ	: Yüksek Lisans
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ	
Üniversite	: Muğla Üniversitesi
Fakülte	:
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Diğer Kuruluşlar	:
Tarih	: 17.01.2012
TEZ YAYINLANMIŞSA	
Yayınlayan	:
Basım Yeri	:
Basım Tarihi	:
ISBN	:
TEZ YÖNETİCİSİNİN	
Soyadı, Adı	: ŞENER Recep
Ünvanı	: Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE		TEZİN SAYFA SAYISI: 105	
TEZİN KONUSU (KONULARI) :			
<ol style="list-style-type: none"> 1. Entelektüel Sermaye Kavramı 2. Entelektüel Sermaye Unsurları 3. Entelektüel Sermaye Ölçüm Yöntemleri 			
TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:			
<ol style="list-style-type: none"> 1. Entelektüel Sermaye Kavramı ve Ölçülmesi 2. Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı Yöntemi 3. Tobin'in Q Oranı Yöntemi 4. Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemi 5. Otel İşletmeleri 			
İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER :			
<ol style="list-style-type: none"> 1. The Concept and Measurement of Intellectual Capital 2. Market Value / Book Value Method 3. Tobin Q Ratio Method 4. Calculated Intangible Value Method 5. Hotel Businesses 			
1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum		O	
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir		X	
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezin tamamının fotokopisi alınabilir		X	
Yazarın İmzası :		Tarih : 01/02/2012	
			

ÖZET

Günümüzde işletmeler için maddi olan varlıkların yanında artık maddi olmayan varlıklar da önem kazanmaya başlamıştır. Entelektüel sermaye de bu maddi olmayan varlıkların içinde önemli bir yer tutmaktadır. Son yıllarda ön plana çıkan bilgi ve teknoloji kullanımı ile birlikte entelektüel sermayeye sahip olmak işletmeler için daha önemli bir duruma gelmiştir. Entelektüel sermayeleri aracılığıyla bilgi ve teknoloji olarak gelişim gösteren işletmeler, sektörlerinde bunun avantajlarından yararlanırlar.

Entelektüel sermaye soyut bir varlıktır ve bu nedenle ölçümü de zordur. Entelektüel sermayeyi işletme ve unsur bazında ölçen yöntemler aracılığıyla her ne kadar kesin ve net sonuçlar vermese de çeşitli ölçümler yapılması söz konusudur. Bu ölçüm sonuçlarıyla birlikte işletmelere avantaj sağlayan entelektüel sermayenin varlığı ve tutarı konusunda fikir edinilebilir.

Ölçümü yapılarak varlığı ve tutarı tespit edilen entelektüel sermayenin bilinmesiyle birlikte işletmelerin gerçek değerleri de gerek işletme yöneticilerine gerekse işletme dışındaki kişilere ve tüm paydaşlara yansıtılmış olacaktır. Böylelikle işletmelerle ilgili değerlendirmeler ve bu değerlendirmelere göre alınan kararlar daha sağlıklı olabilir.

ABSTRACT

Nowadays, intangible assets such as tangible assets also started to come into prominence for businesses. Intellectual capital also plays an important role in intangible assets. In recent years, come to the fore with the use of knowledge and technology, intellectual capital has become more important for businesses to have.. Businesses show the development of knowledge and technologies through intellectual capital and take advantages of the sector.

Intellectual capital is an intangible asset and therefore measure to difficult. How accurate and does not provide clear results in each, a variety of measurements are made via basis of element and business measuring methods of intellectual capital. Businesses take advantage of measuring results to obtain an idea of the presence and amount of intellectual capital.

The actual value of businesses will be reflected to business managers, outside of the business and all shareholders with intellectual capital. Thus, assessments for businesses and according to these assessments the decisions taken may be more healthy.

ÖNSÖZ

Entelektüel sermaye, işletmelere sağladığı faydalar açısından özellikle son yıllarda ön plana çıkan bilgi kullanımı ve teknolojik gelişmelere paralel olarak ön plana çıkan bir kavramdır. Maddi olmayan varlıkların yanında soyut olan entelektüel varlıklara da gereken önem verildiği takdirde, işletmeler kendi sektörlerinde önemli avantajlara kavuşabileceklerdir.

Bu çalışmada entelektüel sermaye ile ilgili bazı ölçüm yöntemleri kullanılarak İMKB'de işlem gören otel işletmelerinde yapılan uygulama ile entelektüel sermayenin varlığı ve önemi ile ilgili sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Eğitim hayatım boyunca bana yol gösteren *tüm hocalarım*a, tez konumun seçiminden sonuçlandırılmasına kadar değerli fikirlerini benden esirgemeyen danışman hocam *Sayın Prof. Dr. Recep ŞENER'e* teşekkürü borç bilirim

Hayatım boyunca desteklerini her zaman hissettiğim ve varlıklarına her zaman ihtiyaç duyacağım *aileme* sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	VII
TABLolar LİSTESİ	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ENTELEKTÜEL SERMAYE

1.1. ENTELEKTÜEL SERMAYE İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	2
1.1.1. Entelektüel Sermaye ve Unsurları	3
1.1.1.1. Entelektüel Sermaye Kavramı	4
1.1.1.2. Entelektüel Sermayenin Unsurları.....	6
1.1.2. Entelektüel Varlık ve Sınıflandırılması	6
1.1.2.1. Pazar Varlıkları.....	8
1.1.2.2. Entelektüel Mülkiyet Varlıkları.....	9
1.1.2.3. İnsan Merkezli Varlıklar.....	10
1.1.2.4. Altyapı Varlıkları.....	11
1.2. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN UNSURLARI	11
1.2.1. İnsan Sermayesi	16
1.2.1.1. İnsan Sermayesi Kavramı	16
1.2.1.2. İnsan Sermayesinin İşlevi	17
1.2.1.3. İnsan Sermayesinin Sınıflandırılması.....	18
1.2.2. Yapısal Sermaye	22

1.2.2.1. Yapısal Sermaye Kavramı	22
1.2.2.2. Yapısal Sermayenin Amaçları ve İşlevi	24
1.2.2.3. Yapısal Sermayenin Unsurları.....	25
1.2.3. Müşteri Sermayesi	28
1.2.3.1. Müşteri Sermayesi Kavramı	28
1.2.3.2. Müşteri Sermayesinin İşlevi	29
1.2.3.3. Müşteri Sermayesinin Unsurları ve Oluşum Aşamaları.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

ENTELEKTÜEL SERMAYENİN ÖLÇÜLMESİ, RAPORLANMASI, YÖNETİLMESİ VE MUHASEBE İLE İLİŞKİSİ

2.1. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN ÖLÇÜLMESİ.....	33
2.1.1. Entelektüel Sermayenin Ölçülme İhtiyacı, Ölçülmesinde Karşılaşılan Problemler ve Değere Dönüştürülmesi Süreci	34
2.1.1.1. Entelektüel Sermayenin Ölçülme İhtiyacı	34
2.1.1.2. Entelektüel Sermayenin Ölçülmesinde Karşılaşılan Problemler ..	35
2.1.1.3. Entelektüel Sermayenin Değere Dönüştürülmesi Süreci.....	37
2.1.2. Entelektüel Sermayeyi Ölçme Yöntemleri	37
2.1.2.1. Entelektüel Sermayenin İşletme Bazında Ölçülmesi.....	38
2.1.2.1.1. Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı Yöntemi	38
2.1.2.1.2. Tobin'in Q Oranı Yöntemi	39
2.1.2.1.3. Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemi	41
2.1.2.1.4. Ekonomik Katma Değer Yöntemi.....	43
2.1.2.2. Entelektüel Sermayenin Unsur Bazında Ölçülmesi.....	44
2.1.2.2.1. Skandia Kılavuzu	45

2.1.2.2.2. Dengelenmiş Sonuç Kartı Yöntemi.....	46
2.1.2.2.3. Entelektüel Sermaye Endeksi	48
2.1.2.2.4. Teknoloji Brokeri (Teknoloji Anketi)	51
2.1.2.2.5. Maddi Olmayan Varlıklar Cetveli Yöntemi	53
2.1.2.2.6. Ante Pulic'in Entelektüel Katma Değer Katsayısı (VAIC) Yöntemi	56
2.2. ENTELEKTÜEL SERMAYE YÖNETİMİ VE RAPORLANMASI.....	59
2.2.1. Entelektüel Sermaye Yönetimi	59
2.2.2. Entelektüel Sermayenin Raporlanması	62
2.3. ENTELEKTÜEL SERMAYE VE MUHASEBE İLİŞKİSİ.....	65
2.3.1. Entelektüel Sermayenin Varlıklar ve Kaynaklar İçerisinde Gösterilmesi	68
2.3.2. Entelektüel Sermayenin Finansal Tablolarda Sunulması	70
2.3.3. Entelektüel Sermayenin Finansal Tablolarda Sunulmasının Avantajları ve Dezavantajları	72
2.3.4. Entelektüel Sermayenin Bilanço ve Gelir Tablosunda Sunulması	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OTEL İŞLETMELERİNDE ÖRNEK UYGULAMA

3.1. UYGULAMANIN KONUSU VE AMACI.....	77
3.2. UYGULAMADA KULLANILAN VERİLER.....	77
3.3. UYGULAMANIN KAPSAMI.....	77
3.4. UYGULAMANIN YÖNTEMSSEL MODELİ	78
3.5. VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMU	82
3.5.1. Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı Yöntemiyle Ölçülmesi ve Analizi ..	82
3.5.2. Tobin'in Q Oranı Yöntemiyle Ölçülmesi ve Analizi	84
3.5.3. Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemiyle Ölçülmesi ve Analizi	87
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA	95

KISALTMALAR LİSTESİ

AOSM:	: Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
A.Ş.	: Anonim Şirket
BSC	: Balance Scorecard (Dengelenmiş Sonuç Kartı)
CE	: Firmanın net varlıklarının defter değeridir.
CEE	: Capital Employed Efficiency (Kullanılan Sermaye Etkinliği)
CPU	: Bilgi Teknolojisi Kapasitesi
DV	: Düzeltilmiş Vergiler
EKD	: Ekonomik Katma Değer
ES	: Entelektüel Sermaye
EVA	: Economic Value Added (Ekonomik Katma Değer)
FK	: Faaliyet Kârı
HC	: Human Capital (Firmanın Toplam Personel Gideri)
HCE	: Human Capital Efficiency (İnsan Sermayesi Etkinliği)
IFRS	: International Financial Reporting Standards (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları)
ISO	: International Organization for Standardization (Uluslararası Standartlar Organizasyonu)
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KAP	: Kamu Aydınlatma Platformu
PD/DD	: Piyasa Değeri / Defter Değeri
SC	: Structural Capital (İşletmesinin Yapısal Sermayesi)
SCE	: Structural Capital Efficiency (Yapısal Sermaye Etkinliği)
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TL	: Türk Lirası
VA	: Value Added (Katma Değer)
VAIC	: Value Added Intellectual Coefficient (Entelektüel Katma Değer Katsayısı)
YS	: Yatırılan Sermaye
YSG	: Yatırılan Sermaye Getirisi

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. İnsan Sermayesine İlişkin Örnekler.....	16
Tablo 2. İnsan Sermayesine Yapılacak Yatırım.....	19
Tablo 3. İnsan Sermayesinin Ölçülerle İlgili Sistemleri.....	21
Tablo 4. Yapısal Sermayeye İlişkin Örnekler.....	23
Tablo 5. Yapısal Sermayenin Ölçülerle İlgili Sistemleri.....	27
Tablo 6. Müşteri Sermayesine İlişkin Örnekler.....	30
Tablo 7. Müşteri Sermayesinin Ölçülerle İlgili Sistemleri	31
Tablo 8. Skandia Modelinin Entelektüel Sermaye Ölçütlerine Ait Örnekler.....	46
Tablo 9. Maddi Olmayan Varlıklar Göstergesi.....	55
Tablo 10. Maddi Olmayan Duran Varlıklar Hesapları.....	68
Tablo 11. Ödenmiş Sermaye Hesapları.....	69
Tablo 12. Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemi.....	81
Tablo 13. İMKB'de İşlem Gören Otel İşletmelerinin Entelektüel Sermaye Durumları.....	82
Tablo 14. İMKB'de İşlem Gören Otel İşletmelerinin PD/DD Oranları.....	83
Tablo 15. İMKB'de İşlem Gören Otel İşletmelerinin Tobin Q Oranları.....	85
Tablo 16. İMKB'de İşlem Gören Otel İşletmelerinin Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemiyle Hesaplanan ES Tutarları.....	87
Tablo 17. Entelektüel Sermaye Tutarı Hesaplanabilen İşletmelerin Ortalama Net Aktif Toplamları.....	88
Tablo 18. Entelektüel Sermaye Tutarı Hesaplanabilen İşletmelerin Ortalama Defter Değerleri.....	89
Tablo 19. Otel İşletmelerinin Entelektüel Sermaye Tutarının Ortalama Net Aktif Toplamı ve Ortalama Defter Değeri ile İlişkisi.....	89

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Verilerin Entelektüel Sermayeye Dönüşme Süreci.....	3
Şekil 2. Entelektüel Sermaye, Entelektüel Varlık ve Entelektüel Mülkiyet Varlıklarının Sahiplik Dereceleri ve Stratejik Dizilimleri.....	8
Şekil 3. Entelektüel Sermaye Değer Şeması.....	12
Şekil 4. Entelektüel Sermayenin Kavramsal Yapısı.....	14
Şekil 5. Sveiby Modeli.....	15
Şekil 6. Entelektüel Sermaye Unsurları.....	16
Şekil 7. İnsan Sermayesi.....	21
Şekil 8. Yapısal Sermaye.....	26
Şekil 9. Müşteri Sermayesinin Oluşum Aşamaları.....	31

GİRİŞ

İşletmelerin varlıklarını sürdürmeleri ve gelişmeleri açısından bilgi ve teknolojinin önemi gün geçtikçe artmaktadır. İşletmeler de bu bilgi ve teknolojiye en hızlı şekilde entelektüel sermayeleri sayesinde ulaşabilirler. İşletmeler entelektüel sermayeye sahip olmak için, bünyelerinde bilgili personel bulundurmanın yanında kurum kültürlerini, yenilik adına yapılan teknolojik çalışmalarını ve müşterilerle olan ilişkilerini geliştirme eğilimine girmek durumunda kalmaktadır.

Entelektüel sermayeye sahip olan işletmeler, kendi sektörlerinde ön plana çıkarak avantaj yakalayacaklardır. Entelektüel sermayenin sağladığı yararlar rağmen halen bunun işletmelerce yeterince fark edilmediği ya da gözardı edildiği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı da işletmeler açısından önemli faydalar sağlayan entelektüel sermayenin önemi ve farkını ortaya koymaktır. Sahip olunan entelektüel sermayenin tespiti için çeşitli ölçüm yöntemleri mevcuttur. Bu yöntemlerden yararlanılarak işletmelerin entelektüel sermayeye sahip olup olmadıkları bulunabilir.

Çalışmanın birinci bölümünde entelektüel sermaye kavramı, entelektüel sermaye ile ilgili kavramlar ve entelektüel sermayeyi oluşturan unsurlar üzerinde durulmuştur. Entelektüel sermayenin unsurlarını insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi oluşturmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise entelektüel sermayenin ölçülmesi üzerinde durularak entelektüel sermayeyi ölçme yöntemlerine yer verilmiştir. Entelektüel sermayeyi işletme bazında ve unsur bazında ölçen yöntemler vardır. Bu yöntemlerden en çok kullanılanlar, entelektüel sermayeyi işletme bazında ölçen "Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı", "Tobin'in Q Oranı" ve "Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer" yöntemleridir.

Çalışmamızın son bölümünde ise İMKB'de işlem gören otel işletmelerinin finansal verilerinden yararlanarak uygulama yapılmıştır. Uygulamada yer verilen veriler, entelektüel sermayeyi işletme bazında ölçen yöntemlerde kullanılarak entelektüel sermayenin varlığı ve miktarı araştırılarak bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Varılan sonuçlara göre de bu alanda faaliyet sürdüren işletmeler için bazı önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENTELEKTÜEL SERMAYE

1.1. ENTELEKTÜEL SERMAYE İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Entelektüel sermaye hakkındaki kavram karmaşası onun veri, enformasyon, bilgi, entelektüel varlık ve entelektüel mülkiyet gibi terimlerden olan farklılıkları konusundadır. Bu parçaların her birisi diğerlerinden farklılaştırılabilir, ama aynı zamanda her biri, bir diğeri ile Şekil 1'de gösterildiği biçimde dinamik bir ilişki içindedir. İnsanlar, teknolojiler ve yapılar; verilerin ve fikirlerin enformasyona, enformasyonun bilgiye vb. dönüştürülmesinin gerçekleştiricileri olarak rol oynarlar¹. Bu terimlerin tanımlarını yapacak olursak:

Veri, olgu, kavram veya komutların, iletişim, yorum ve işlem için elverişli gösterimidir². Veriler, olaylar hakkındaki birbirinden ayrı, nesnel gerçekleri ifade ederken³ enformasyon, haber alma, haber verme, haberleşmedir⁴. Bilgi, tecrübe veya çalışma yoluyla kazanılmış anlayıştır. Aynı zamanda, gerçeklerin birikimi veya kuraldır⁵. Yukarıda yer verilen bu kavramlar entelektüel sermaye ile ilgisi en fazla olan kavramlardır.

Entelektüel sermayenin en önemli unsuru olan bilgi, işletmeler için çok önemli bir değer haline gelmiştir. İşletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirmek için portföylerinde bulundurdıkları bilgi değerleri entelektüel sermayeyi oluşturmaktadır. Bu değerlerin kullanılmasıyla gerçekleştirilen faaliyetler sonucunda ortaya çıkan ürün ve hizmetler de entelektüel varlıkları ya da diğer adıyla bilgi varlıklarını oluşturmaktadır⁶. Entelektüel varlıklar kavramına daha sonraki bölümlerde geniş olarak yer verilecektir.

¹ BAYAZITLI, Ercan (Çev.), "Entelektüel Sermaye Gelecek Binyılın Katma-Değer Başarısında Anahtar", *Muhasebe ve Denetime Bakış*, S.2, Ekim 2000, s. 120, http://212.98.248.2/EKutuphane/Dokuman_Detay.aspx?belge=529 (Erişim Tarihi : 03.03.2011).

² TÜRK DİL KURUMU, *Türkçe Sözlük*, 10.Baskı, Ankara, 2005, s. 2087.

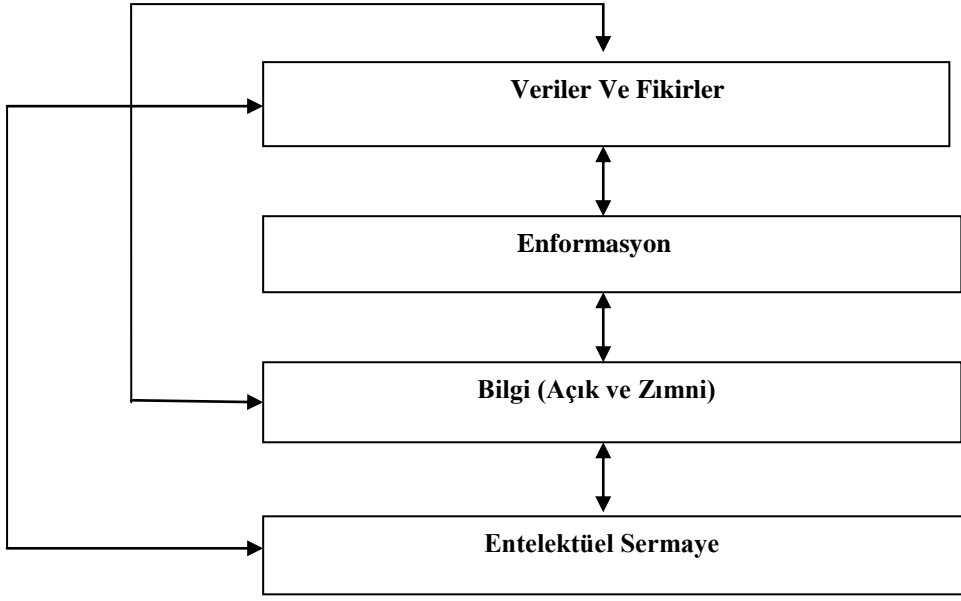
³ DEMİRKOL, İsmet, *Entellektüel Sermayenin Firma Değerine Etkisi ve İMKB'de Sektörel Uygulamalar*, SPK Yayınları, Yayın No:206; Ankara, 2007, s. 52.

⁴ TÜRK DİL KURUMU, a.g.e., s. 637.

⁵ GÜÇLÜ, Nezahat ve SOTIROFSKI, Kseanela, "Bilgi Yönetimi", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* Cilt No: 4, S.4, Güz 2006, s. 353.

⁶ ÇELİK, ERKEN, Arzum ve PERÇİN, Selçuk, "Entelektüel Sermayenin İşletme Bazında Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi", *Muhasebe ve Denetime Bakış*, S.2, Ekim 2000, s. 112.

Şekil 1. Verilerin Entelektüel Sermayeye Dönüşme Süreci

KAYNAK: BAYAZITLI, Ercan (Çev.), "Entelektüel Sermaye Gelecek Binyılın Katma-Değer Başarısında Anahtar", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S.2, Ekim 2000, s. 120.

Entelektüel sermaye, veri, enformasyon ve bilgi arasındaki ayrımlar bir yana bırakıldığında yalnızca iki biçim alır. Bunlardan birincisi yarı uzmanlıktır. Bu tür uzmanlık alanları, iletişim ya da liderlik becerileri, şirketi tercih eden müşterilerin gerçekte neye para ödediklerini ve bunun nasıl fiyatlandırılması gerektiğini (değer teklifi) bilmek, bir kuruluşün proseslerine, değerlerine ve kültürüne aşinalık olabilir. Bilgi varlıklarının ikinci türü olguları, verileri, enformasyonu önünüze getirerek ya da uzmanlığı ve buna eklenen unsurları bunlara gerek duyan kişilere gerek duydukları anda ulaştırarak bilgi bütününe çoğaltan araçlardır⁷. Entelektüel sermaye ile ilgili kavramların ardından sıra entelektüel sermaye kavramının nasıl ortaya çıktığını ortaya koyarak tanımını yapmaya gelmiştir.

1.1.1. Entelektüel Sermaye ve Unsurları

Bu kısımda öncelikle entelektüel sermaye kavramı üzerinde durulacak daha sonra entelektüel sermayenin unsurları ayrı birer başlık altında ele alınacaktır.

⁷ DEMİRKOL, İsmet, a.g.e., s. 53.

1.1.1.1. Entelektüel Sermaye Kavramı

Entelektüel sermaye konusunda ilk çalışmalar, ünlü ekonomist J.K. Galbraith tarafından 1960'lı yılların sonunda yapılmıştır. Galbraith yakın arkadaşı ekonomi uzmanı M.Kalecki' ye yazdığı mektupta, sahip oldukları birçok zenginliğin entelektüel sermaye sayesinde gerçekleştiğini söyleyip entelektüel sermayenin oldukça önemli bir kavram olduğunu belirtmiştir. Gelişen bilgi ekonomisi trendine paralel olarak, organizasyonel anlamda entelektüel sermayeden ilk olarak bahseden Fortune dergisinin editörü Thomas Stewart Haziran 1991 tarihinde kaleme aldığı "Brainpower-Beyin Gücü" isimli makalesinde, yeni dünya düzeninin entelektüel sermayedarların kontrolü altında olacağını iddia etmiştir. Daha sonra yönetim biliminin öncülerinden P.Drucker "Post-kapitalist toplum" tanımlanmasında entelektüel sermaye kavramını daha ayrıntılı incelemiştir⁸. Bu çalışmaların ardından entelektüel sermaye ile ilgilenen kişilerin sayısı artmış ve bu konuda birçok çalışma yapılmıştır.

Entelektüel sermaye maddi olmayan varlıkların bir portföyü olarak görülmektedir. Bu varlıklar patentleri, ticari markaları, telif haklarını, marka isimlerini, logoları ve şerefîye kategorisindeki diğer unsurları ve nadiren bireysel değerleri içermektedir. Bunlara ek olarak, uygun yöntemleri, en iyi uygulamaları, özel uygulama ve yazılımları, faaliyet sistemlerini, iş bilgisi altyapılarını, 21.yüzyıl işletmeciliğinin bilgi ihtiyacını destekleyen araçlarla birlikte, doğrudan getiri kazandıran, nakit akımlarına katkı sağlayan ve maddi olmayan varlıklardan oluşmaktadır⁹. Yukarıda bahsedilen maddi olmayan varlıklar entelektüel sermaye içerisinde unsurlarına göre ayrılmaktadır; ancak bu unsurlara yer vermeden önce bu kavramın tanımı yapılacaktır.

Entelektüel sermayenin doğru ve tam olarak tanımlanması yönetimini, stratejik kullanımını ve doğal olarak ölçümünü kolaylaştıracaktır. Bugüne kadar tüm akademisyenlerin ya da bu alanda çalışan uygulamacıların üzerinde oy birliğiyle hem

⁸ DEMİRKOL, İsmet, a.g.e., s. 49.

⁹ ANSON,W. ve LUSSAN, J.D., "Intellectual Capital Values in Liquidation" , *The Secured Lender*, New York, 2001, s. 52-54.

fikir oldukları tek bir entelektüel sermaye tanımı bulunmamaktadır¹⁰. Bu nedenle, farklı yazarların tanımlarını gözden geçirmek faydalı olacaktır.

Entelektüel sermaye konusunun önde gelen isimlerinden Thomas Stewart, entelektüel sermayeyi değer yaratmada kullanılacak bilgi, entelektüel mülkiyet ve deneyim gibi her türlü entelektüel materyal olarak tanımlamaktadır¹¹. J.Guthrie'nin tanımına göre; maddi olmayan varlıklar şerefiye olarak kabul edilir ve bu şerefiyenin bir parçası olarak kabul edilen öğeye de entelektüel sermaye denilmektedir¹². Leif Edvinsson ise entelektüel sermayeyi bir terim ve ölçme ile yönetmenin sistem bütünü şeklinde düşünüp bir yenilik olarak tanımlamıştır. Entelektüel sermaye her ne kadar bilançoda gözükmese de gelecek kazanımlar adına organizasyon için değer üreten kaynaklara ışık tutar¹³. Annie Brooking' e göre entelektüel sermaye, işletmenin faaliyetini sürdürebilmesini sağlayan maddi olmayan varlıkların tümüdür¹⁴. Napahiet ve Ghosal, entelektüel sermayeyi, organizasyon, entelektüel topluluk ya da profesyonel işletmeler gibi sosyal grupların sahip olduğu bilgi ve öğrenme yeteneği olarak ifade ederek bilgi unsurunun altını çizmişlerdir¹⁵. Entelektüel sermaye için yukarıdaki tanımların ortak noktalarını içeren bir tanım ise şu şekilde yapılmıştır : Entelektüel sermaye kâra dönüştürülebilir bilgidir ki, bu bilgi işletmelerin fikirlerinin, yeniliklerinin, teknolojilerinin, genel bilgilerinin, bilgisayar programlarının, dizaynlarının, veri kullanma yeteneklerinin, ilişkilerinin, süreçlerinin, müşteri ilişkilerinin, yaratıcılıklarının ve yayınlarının bir bütünüdür¹⁶.

Entelektüel sermaye statik bir varlıktan öte, işletme gereksinimlerine göre uygulanabilir kılındığında hem ekonomik hem de sosyal açıdan dinamik bir varlık

¹⁰ ARIKBOĞA, Şebnem, *Entelektüel Sermaye*, Derin Yayınevi, Yayın No: 30, İstanbul, 2003, s. 73.

¹¹ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, *Değere Dayalı Yönetim ve Entelektüel Sermaye*, Gazi Kitabevi; Ankara, 2003, s. 102.

¹² GUTHRIE, J., "The Managemet, Measurement and the Reporting of Intellectual Capital" *Journal of Intellectual Capital* Vol:2, Bradford, 2001, s. 29.

¹³ GRAFSTRÖM, Gottfried ve EDVINSSON, Leif, *Accounting For Minds*, Skandia, İsveç, 1998, s. 26.

¹⁴ BROOKING A., *Intellectual Capital*, International Thompson Business Press, Londra, 1996, s. 7'den aktaran DEMİR, Yeter, "Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi, Yönetimi ve Değerlendirilmesi", s. 3, paribus.tr.googlepages.com/y_demir5.rtf (Erişim Tarihi : 28.02.2011).

¹⁵ NAPAHIET, L., S.GHOSAL, S., "Social Capital, Intellectual Capital and The Creation of Value in Firms", *Academy Management Proceedings*, 1997'den aktaran BEKÇİ, İsmail ve KUTLU, Şule, "Entelektüel Sermayenin Hesaplanmasında Muhasebe Bilgi Sisteminin Katkısı: Katılım Bankalarında Bir Uygulama", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S.29, Eylül 2009, s. 18.

¹⁶ ERTUĞRUL, Murat, "Bilgi Çağında İşletmelerin Yeni Kaynağı: Entelektüel Sermaye", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, S. 15, Ekim-Kasım 2000, s. 3.

veya kavramdır. Bu kavram genel olarak işletmenin insan kaynaklarını, müşterilerini, teknolojilerini ve süreçlerini içine almaktadır¹⁷. Buna göre de entelektüel sermayenin unsurları ortaya koyulur.

1.1.1.2. Entelektüel Sermayenin Unsurları

Entelektüel sermaye üç unsura ayrılır. Bu unsurlar insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesidir.

a) İnsan Sermayesi : İnsan sermayesi, işletmenin sorunlarını çözmek için sahip olduğu toplanmış insan yeteneğidir¹⁸. Daha sonraki bölümlerde bu unsur ayrıntılarıyla tekrar değinilecektir.

b) Yapısal Sermaye : Yapısal sermaye, işletmenin stratejilerini, ortak iş programlarını, sistemini ve işletme içerisinde insan sermayesini destekleyen her türlü bilgidir¹⁹. Sonraki bölümlerde bu unsur ayrıntılarıyla anlatılacaktır.

c) Müşteri Sermayesi : Müşteri sermayesi, tedarikçiler ve işletmenin iletişim halinde olduğu kişilerle arasında bulunan örgütsel ilişkiyel değerdir²⁰. Daha sonraki bölümlerde bu unsur da ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

1.1.2. Entelektüel Varlık ve Sınıflandırılması

Entelektüel varlık, işletmenin üzerinde sahiplik hakkı iddia edebileceği, kısmen maddi bir kimlik kazandırılmış ya da fiziksel anlamda tanımlanmış işletmeye özgü bilgidir. Entelektüel varlıklar, firmanın ticarileştirebildiği yeniliklerin kaynağını oluştururlar ve tanımdan da anlaşılacağı gibi, yasal olarak korunma altına alınabilmektedirler²¹. Bu yönleriyle entelektüel varlık, entelektüel sermayenin kapsadığı bir kavram gibi gözükmektedir.

¹⁷ ACAR, Durmuş ve DALĞAR, Hüseyin, "Entelektüel Sermayenin Ölçülmesinde Muhasebe Bilgi Sisteminin Katkısı", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S.14, Ocak 2005, s. 25.

¹⁸ ERTUĞRUL, Murat, a.g.m., s. 8.

¹⁹ HAYKIR HOBİKOĞLU, Elif, "Entelektüel Sermayenin Önemi, Sınıflandırılması ve Ölçme Yöntemleri: Kuramsal Bir Çerçeve", *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, 2011, s. 89.

²⁰ HAYKIR HOBİKOĞLU, Elif, a.g.m., s. 90.

²¹ BROOKING, Annie, "The Management of Intellectual Capital", *Long Range Planning*, Cilt: 30, 1997, s. 231'den aktaran DEMİRKOL, İsmet, a.g.e., s. 54.

Entelektüel varlıklar, entelektüel sermayenin bir alt kümesini meydana getirirler ve entelektüel sermayeden aşağıdaki özellikleriyle ayrılırlar²²;

- Entelektüel varlıklar yaratıcısından başka kimselerce de kullanılabilen, kimliği belirlenmiş, bir araya getirilmiş ve genellikle de organizasyonel bilgi ile ilişkilendirilmiş bilgileri, kapsamaktadırlar. Yazılımlar, iş süreçleri, müşterilerle ya da tedarik kaynakları ile yapılan anlaşmalar, veri tabanları, raporlar ya da sunumlar bu bağlamda örnek olarak gösterilebilir. Entelektüel varlıklar genellikle açık bilgiler olarak değerlendirilirler. Çünkü, bu varlıklar bir araya getirilmemiş bireysel bilgi şeklinden, yazılı, elektronik ya da işlemsel bir süreç çerçevesinde daha somut bir varlığa dönüştürülebilirler.
- Entelektüel varlıklar, işletmenin bu varlıklar ya da bu varlıkları yaratan kişiler üzerinde zilyetlik hakkı olmasa da, bunlar işletmenin varlıkları olarak değerlendirilir.

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, entelektüel varlıklarla, entelektüel mülkiyet varlıklarının birbirinden ayırt edilmesidir. Entelektüel mülkiyet varlıkları, entelektüel varlıkların alt unsurları olup, ticari sır, ticari marka ve telif hakkı gibi farklı sahiplik biçimlerinde yasal çerçevede korunma altına alınmışlardır. Bu sahiplik şekilleri, işletmeye değer yaratmada kullanabileceği spesifik yasal haklar sağlamaktadır²³. Entelektüel sermaye - entelektüel varlık ilişkisinde olduğu gibi entelektüel varlıklar da entelektüel mülkiyeti kapsayan bir özellik göstermektedir.

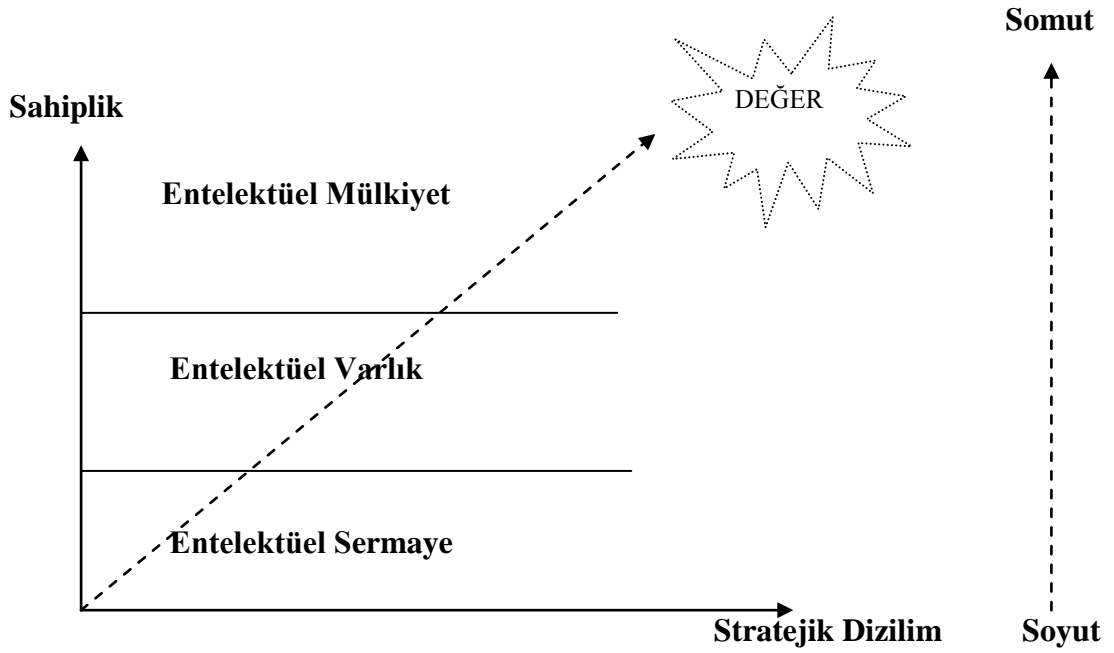
Entelektüel varlıklar, entelektüel sermayeye kıyasla daha somuttur. İşletmeler açısından sahiplik derecelerine göre bakıldığında da, entelektüel sermayeden entelektüel varlıklara doğru gidildikçe sahiplik derecesi artmaktadır²⁴. Şekil 2'de entelektüel sermaye, entelektüel varlıklar ve entelektüel mülkiyet varlıklarının sahiplik dereceleri ve stratejik dizilimleri gösterilmektedir.

²² ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 103-104.

²³ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 104.

²⁴ ERKAL, Zekeriya E, "Bilgi Çağı ve Entelektüel Varlıklar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 50.Seri, 2007, s. 72.

Şekil 2. Entelektüel Sermaye, Entelektüel Varlık ve Entelektüel Mülkiyet Varlıklarının Sahiplik Dereceleri ve Stratejik Dizimleri

KAYNAK: RUTH, Williams, L. ve BUKOWITZ, Wendi, R., "The Yin and Yang of Intellectual Capital Management: The Impact of Ownership on Realizing Value from Intellectual Capital", *Journal of Intellectual Capital*, Vol.2, No:2, s.98'den aktaran ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, *Değere Dayalı Yönetim ve Entelektüel Sermaye*, Gazi Kitabevi; Ankara, 2003.

Entelektüel varlıklar dört başlıkta toplanmaktadır. Bunlar; pazar varlıkları, entelektüel mülkiyet varlıkları, insan merkezli varlıklar ve altyapı varlıklarıdır.

1.1.2.1. Pazar Varlıkları

Pazar varlıkları, işletmenin faaliyetlerini sürdürdüğü pazarda yer alan işletmeler ve müşteriler ile kurduğu, kendisine fayda sağlayan ilişkilerden kaynaklanan varlıklardır. Markalar, işletmenin toplum üzerinde bıraktığı olumlu etki, müşteri bağımlılığı, dağıtım kanalları, lisans anlaşmaları ve franchising sözleşmeleri gibi işletmeye rekabet avantajları sağlayan ticari anlaşmalar pazar varlıklarına örnek olarak gösterilebilir²⁵.

²⁵ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 105-106.

Pazar varlıkları, işletmenin *piyasa değeri/defter değeri* oranının yüksek olmasında temel rol oynayan en önemli unsurlardan bir tanesidir. Bu değerlendirme oranının düşük olması, işletmenin sahip olduğu piyasa varlıklarını yeterince etkin kullanamadığına işaret etmektedir. Pazar varlıklarının önemi, bu varlıkların işletmeye faaliyet gösterdiği sektörde rekabet avantajları sağlamasından kaynaklanmaktadır. Marka, işletmeye üretimini yaptığı ürünlerin sahiplik hakkını sağlarken, sağlıklı bir dağıtım kanalı da işletmeye pazarda yer alan müşterilere etkin satış yapabilme imkanı sağlamaktadır. İşletmenin çıkarları doğrultusunda yapılan iş anlaşmaları ise, yalnızca reklam ve satış harcamaları gibi bir takım giderleri azaltmakla kalmayıp, aynı zamanda da işletmeye rakiplerine karşı kullanabileceği rekabet avantajları kazandırmaktadır²⁶. Bir işletmenin kendi piyasasında varlığını sürdürebilmesi için pazar varlıkları büyük öneme sahiptir.

1.1.2.2. Entelektüel Mülkiyet Varlıkları

Entelektüel mülkiyet varlıkları, patentler, telif hakları, ticari sırlar, ticari marka, tasarım hakları, know-how vb. gibi varlıkları kapsamaktadır²⁷. Patentler, telif hakları, ticari sırlar ve markalar daha çok sahip olunan entelektüel mülkiyet varlıkları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ürünlere yön veren buluşlar ya da bu ürünleri meydana getiren parçalar, patentler vasıtasıyla koruma altına alınmaktadırlar. Patent, sahibine belirli bir süre zarfında patent hakkı alınan ürün üzerinde tekel oluşturma hakkı vermekte olup, bu süre ülkeden ülkeye değişmekte, genellikle de 17 ile 20 yıl arasını kapsamaktadır. Patentler, ürüne, ürünün başkaları tarafından kopyalanmasını engellediği için artı değer kazandırır. Patent kanunlarının temel amacı yenilikleri korumaktır. Patent hakkının global bazda korunabilmesi için, patent sahibinin faaliyetlerini sürdürdüğü ülkelerin tamamında ayrı ayrı patent hakkı alması gerekmektedir²⁸. Patentler işletmeyi ilgili ürünün piyasasında lider konuma taşıyabilecek bir varlıktır.

Telif hakkı; yazının, eserin konusundan ziyade bu yazının ya da eserin ifade şeklini korumaktadır. Bir makinenin tanımı telif hakkı olarak alınabilir. Ticari

²⁶ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 106.

²⁷ GÖKMEN, Habil, " İşletmelerde Entelektüel Sermaye Yatırımlarının Önemi ve Etkileri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt No: 4 , S.4, 2003, s. 103.

²⁸ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 107.

marka ile sağlanan koruma çerçevesinde, benzer marka isimlerinin karmaşıklığa yol açacak şekilde kullanılması engellenirken, aynı ürünlerin farklı bir marka adı altında satılması engellenmektedir. Ticari sır çerçevesinde sağlanan koruma ise, kamuoyu tarafından bilinmeyen bilgi ve yöntemleri kapsamakta olup, koruma şartları patentlerde olduğu gibi belli kurallara bağlı değildir. Bu bağlamda verilebilecek en çarpıcı örnek 100 yıllık bir geçmişi olan Coca-Cola'nın sırrıdır²⁹. Tasarım hakkında da üçüncü kişiler, tasarım sahibinin izni olmadan koruma kapsamındaki bir tasarımın uygulandığı ürünü üretmez, piyasaya sunamaz, satamaz, sözleşme yapmak için icapta bulunamaz, ithal edemez, ticarî amaçla kullanamaz veya bu amaçlarla elde bulunduramaz³⁰. Know-how ise bir işin başından sonuna kadar nasıl yapılacağını, belirli bir tekniği uygulamaya koyabilmek için gerekli teknik, ticaret ve işletmecilik bilgi ve becerileri gösteren teknik bilgilerin toplamıdır³¹. Bu varlıklar, patentler kadar olmasa da işletmeye kendi piyasasında rekabet avantajı kazandırabilecek türde varlıklardır.

1.1.2.3. İnsan Merkezli Varlıklar

İnsan-merkezli varlıklar, personelin kolektif uzmanlığı, yaratıcılığı ve problem çözme kapasitesi, liderlik, girişimcilik ve yönetsel yeteneklerden meydana gelmektedir³². Ayrıca, bireylerin baskı altında gösterdikleri davranış şekilleri ve bu tür etkilere yönelik tepkileri de insan-merkezli varlıklar çerçevesinde incelenmektedir. Başarılı bir yönetici, bu sermayeye ulaşabilmek için çalışanları arasında açık bir iletişim köprüsü kurabilmeli ve çalışanların, işletmenin hedeflerine ulaşmasında başarılı olmasını sağlayacak mekanizmalara kolaylıkla ulaşabilmelerini sağlamalıdır. İnsan unsuru olmaksızın işletmelerin yönetilmesi çok güçtür, insan-merkezli varlıklar, insanları meydana getiren özellikler olduklarından, entelektüel varlıklar içerisinde üzerinde en fazla durulması gereken varlıklardır. Ayrıca insan-merkezli varlıkların, pazar varlıklarından, entelektüel ya da yapısal varlıklardan farklı olarak, işletme tarafından sahiplenilememeleri, bu varlıkların önemini daha da

²⁹ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 107.

³⁰ SULUK, Cahit, "Tasarımların Onarım Amaçlı Kullanımı", *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, Cilt No: 21 , S.2, 2001, s. 269.

³¹ UZUN, Emin, *Yatırım Yapılabilirlik Analizleri & Proje Değerlendirme*, BM Yayıncılık, Muğla, 2009, s. 117.

³² GÖKMEN, Habil, a.g.m., s. 103.

artırmaktadır ³³ . İnsan merkezli varlıkların kiralanabilir türde olmaları bu sahiplenememe durumundan kaynaklanmaktadır ve bu nedenle söz konusu varlıklar için gerekli istihdam ortamının oluşturulması işletme için büyük önem taşımaktadır.

1.1.2.4. Altyapı Varlıkları

Altyapı varlıkları, işletmenin faaliyetlerini sürdürebilmesine imkan sağlayan teknolojiler, yöntemler ve süreçlerdir. İşletme kültürü, yönetim felsefesi, yönetim süreçleri, risk tahmin yöntemleri, satış gücü yönetiminde kullanılan yöntemler, finansal yapı, finansal ilişkiler, pazar ve müşteriler ile ilgili veri tabanları, e-mail ya da telekonferans sistemleri gibi iletişim sistemleri altyapı varlıklarına örnek olarak gösterilebilmektedir. Altyapı varlıkları, temel olarak, çalışma ya da işlerlik sistemi olarak da adlandırılabilir yapıyı oluşturan varlıklardır ³⁴ . Kısaca altyapı varlıklarının işletme açısından önemi, iş akışının nasıl olabileceğini belirleyip faaliyetlerin sürdürülmesini sağlamaktır.

1.2. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN UNSURLARI

Entelektüel sermayeyi meydana getiren unsurlar, Thomas Stewart, Hubert Saint-Onge, Leif Edvinsson, Nick Bontis, Gottfried Grafström, Michael Malone, Göran Roos, Sveiby gibi çeşitli yazarlar tarafından insan sermayesi, yapısal sermaye, ilişki sermayesi, müşteri sermayesi, rekabetçi sermaye, tedarik kaynağı sermayesi, topluluk sermayesi, mevzuat sermayesi ve anlaşma sermayesi gibi çok farklı şekillerde ele alınmıştır. Bu çeşitliliğin temel nedeni, entelektüel sermayenin tanımlanmasındaki zorluktur³⁵. Entelektüel sermayeyi anlayabilmek, bulabilmek ve kullanabilmek için bu sermayeyi yaratan unsuru tanımlamak gerekir³⁶. Unsurların çeşitliliği nedeniyle öncelikle çeşitli yazarların unsur ayrımlarına yer verilip buna göre genelde kabul edilen unsur ayrımı ortaya konacaktır.

Hubert Saint-Onge'a göre entelektüel sermaye üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar; insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesidir³⁷. Entelektüel sermaye; insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesinin ayrı ayrı

³³ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 108.

³⁴ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 109.

³⁵ ÖZEVREN, Mina, *İşletmelerde Değer Yönetimi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2008, s. 54.

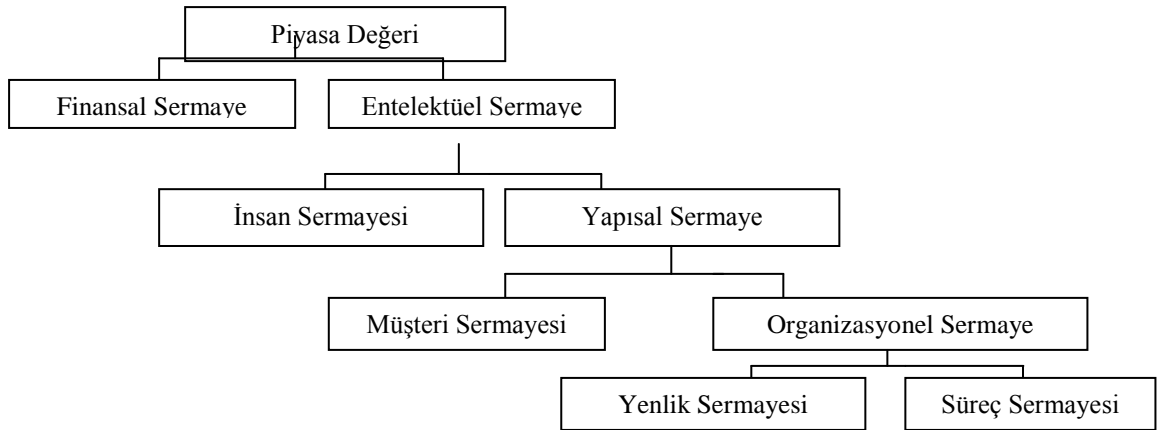
³⁶ ARIKBOĞA, Şebnem, a.g.e., s. 75.

³⁷ STEWART, Thomas, *Entelektüel Sermaye Kuruluşların Yeni Zenginliği*, (Çev.Nurettin ELHÜSEYNİ), Kontent Kitap, İstanbul, 1997, s. 120.

toplanmasından değil bunların karşılıklı etkileşimi ve birlikte oluşturdukları sinerjik etki ile ortaya çıkar. Eğer bu üç sermaye türü birbirini tamamlamıyorsa ve birlikte etkin olarak çalışmıyorsa entelektüel sermayeden söz etmek mümkün değildir³⁸.

Edvinsson ise gerek Malone gerekse Grafström ile birlikte sunduğu modellerde entelektüel sermayenin nasıl unsurlarına ayrıldığını göstermiştir. Bu modellerde temelde firmanın pazar değeri, finansal sermaye ve entelektüel sermayeden oluşmakta, entelektüel sermaye de insan sermayesi ve yapısal sermaye olarak ikiye ayrılmaktadır. Yapısal sermaye de müşteri sermayesi ve organizasyonel sermaye olarak ikiye ayrılmaktadır. Organizasyonel sermaye de yenilik sermayesi ve süreç sermayesi olarak iki alt gruba ayrılmaktadır³⁹.

Şekil 3. Entelektüel Sermaye Değer Şeması

KAYNAK: GRAFSTRÖM, Gottfried; EDVINSSON, Leif, *Accounting For Minds*, Skandia, İsveç, 1998, s. 26.

Edvinsson, Grafström ile birlikte ortaya koyduğu modelde yapısal sermayeye sahip olunabileceğini belirtmiş; fakat insan sermayesinde çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalılabileceğine de değinmiştir. Çünkü, çalışanlar her an işletme ile yollarını ayırabilir ve sahip oldukları, kayıtlı olmayan pek çok unsur da onlarla beraber işletme dışına çıkabilir. Bu nedenden ötürü insan sermayesi, çoğunlukla değişken ve istikrarsız olarak tanımlanmaktadır. Yapısal sermayenin alt grubu olan müşteri

³⁸ ARIKBOĞA, Şebnem, a.g.e., s. 75-76.

³⁹ EDVINSSON, Leif ve MALONE, Michael S, *Intellectual Capital*, Judy Piatkus Limited, Londra, 1997, s. 52.

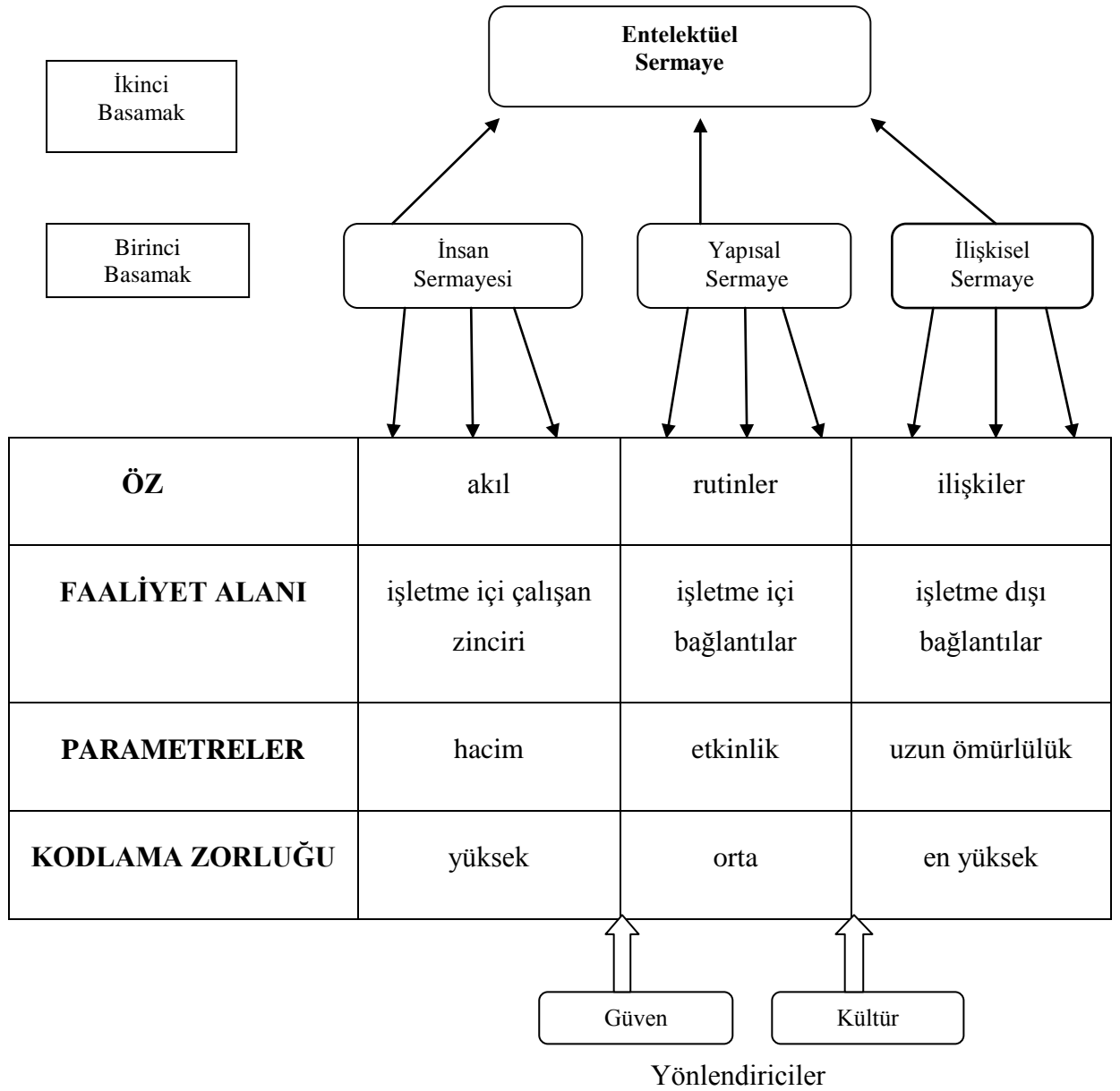
sermayesi, müşteri ile olan ilişkileri, müşteri bağlılığını, işletmenin müşteri için imajı gibi unsurları kapsamaktadır. Organizasyonel sermayeyi oluşturan süreç sermayesi, çalışma süreçleri ve teknik çözümlerden oluşmaktadır. Yenilik sermayesi ise, alınmış olan patentler, ticari haklar gibi entelektüel mülkiyetleri ve işletme sırları gibi korunması son derece zor olan soyut unsurları içine almaktadır⁴⁰.

Nick Bontis entelektüel sermayenin çok yönlü bir yapıda olduğunu ifade etmektedir. Şekil 4'te görüldüğü üzere, entelektüel sermaye üç alt başlık altında toplanır. Bunlar; insan sermayesi, yapısal sermaye ve ilişki sermayesidir. İnsan sermayesi; çalışanların kafasında açık bir şekilde ortaya konmamış bilgidir. Yapısal sermaye işletmedeki olağan işleri açıklarken, ilişki sermaye dış çevre ile olan iletişimde ortaya çıkan gizli bilgiyi ifade etmektedir⁴¹.

⁴⁰ GRAFSTRÖM, Gottfried ve EDVINSSON, Leif, a.g.e., s. 27.

⁴¹ BONTIS, Nick, "Managing Organizational Knowledge By Diagnosing Intellectual Capital: Framing and Advancing The State Of The Field", *World Congress on Intellectual Capital Readings*, 2002, s. 29.

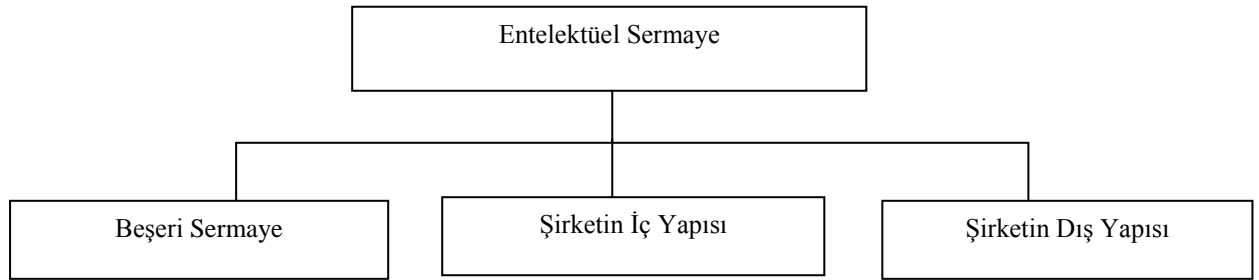
Şekil 4. Entelektüel Sermayenin Kavramsal Yapısı

KAYNAK: BONTIS, Nick, "Managing Organizational Knowledge By Diagnosing Intellectual Capital: Framing and Advancing The State Of The Field", *World Congress on Intellectual Capital Readings*, 2002, s. 31.

Sveiby'e göre, entelektüel sermaye, Şekil 5'te gösterildiği gibi, bireysel yetenek (beşeri sermaye), içsel yapı, dışsal yapı şeklinde üç sınıfa ayrılır. Bireysel yetenek; işletme çalışanlarının eğitim, öğrenme, beceri, değer ve beklentilerine ilişkin özelliklerini kapsar ve çalışanların hem somut hem de soyut değer yaratma kapasitelerini ve çeşitli durumlara tepki verebilme kabiliyetlerini ortaya koyar. İçsel yapı; işletmedeki biçimsel ve biçimsel olmayan kültürden oluşur. Patent hakları, kavramlar, model araştırması, geliştirme, bilgi teknolojileri ve içsel sistem gibi unsurları kapsar. Bu unsurlar genellikle çalışanlar tarafından yaratılır veya dışarıdan örgüte getirilir. Dışsal yapı ise; işletmenin müşteri ve tedarikçileri ile ilgili olan ilişkileridir⁴².

Şekil 5. Sveiby Modeli

KAYNAK: PETTY, Richard; GUTHRIE, James, "Intellectual Capital Literature Review Measurement, Reporting and Management", *Journal of Intellectual Capital*, Vol.1, No:2, 2000, s.159.

Stewart, entelektüel sermayeyi müşteri sermayesi, insan sermayesi ve yapısal sermaye bileşenlerinin oluşturduğunu belirterek bunları farklı boyutlarda ele almıştır, Edvinsson'un ayrımında örgütsel sermaye olarak anlatılan kavramı yapısal sermaye olarak adlandırmıştır⁴³.

Bugün entelektüel sermayeyi bileşenlerine ayırma konusunda literatürde üzerinde görüş birliği oluşturulan üç ana unsur; insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi olmaktadır⁴⁴.

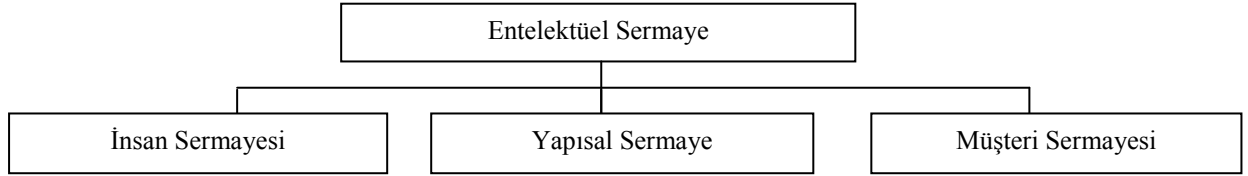
⁴² YILDIZ, Sebahattin, *Entelektüel Sermaye Teori ve Araştırma*, Türkmen Kitabevi; İstanbul, 2010, s. 44.

⁴³ KARAKUŞ, Mehmet, "Eğitim Örgütlerinde Entelektüel Sermayenin Yönetimi", *Milli Eğitim Dergisi*, S.178, Bahar 2008, s. 336.

⁴⁴ PİRTİNİ, Serdar, *Pazarlama Yönetimi Açısından Entelektüel Sermaye*, Türkmen Kitabevi; İstanbul, 2004, s. 29.

Bu çalışmada da entelektüel sermaye unsurları üç başlık altında incelenecektir. Bunlar, insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesidir.

Şekil 6. Entelektüel Sermaye Unsurları

1.2.1. İnsan Sermayesi

Bu kısımda insan sermayesi kavramı, işlevi ve insan sermayesinin sınıflandırılması konuları ayrı birer başlık altında ele alınacaktır.

1.2.1.1. İnsan Sermayesi Kavramı

İnsan sermayesi, bir işletmedeki maddi olmayan varlıkların en büyük ve en önemli olanlarından biridir. Tüketicilerin talep ettiği mal ve hizmetler ile onların sorunlarına çözümleri sağlayan işletmedeki insan sermayesidir. Kollektif bilgi, yetenek, tecrübe, kabiliyet gibi özellikleri içermektedir. Bunların yanında, işletmelerin yaratıcılık kapasitesini ve buluşçuluk yeteneğini kapsamaktadır⁴⁵. İnsan sermayesini oluşturan diğer özellikler de Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. İnsan Sermayesine İlişkin Örnekler

İnsan Sermayesi
<ul style="list-style-type: none"> - Teknolojik Bilgi - Eğitim - Mesleki Yeterlilik - Mesleklerle İlgili Takdir Edilen Değerler - Psikolojik Olarak Takdir Edilen Değerler - Girişimcilik Coşkusu, mucitlik, kabullenici ve reddedici yetenekler, değişimcilik

KAYNAK: ÇELİK, ERKEN, Arzum ve PERÇİN, Selçuk, "Entelektüel Sermayenin İşletme Bazında Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S.2, Ekim2000, s.113.

⁴⁵ ERKAL, Zekeriya E., *Entelektüel Sermaye Ölçülmesi ve Raporlanması*, Derin Yayınları, Yayın No: 86, İstanbul, 2006, s. 53.

İnsan sermayesi, her bireyin sahip olduğu ve geliştirdiği bilgidir. İnsan sermayesi, işletme çalışanlarının sahip olduğu bilgi birikimi, yaratıcılığı, problem çözme, girişimcilik ve liderlik yeteneklerini kapsar. Personelin güçlendirilmesi, çalışanların kararlara katılımı ve yaratıcı ortamın geliştirilmesi gibi unsurlar bugün pek çok işletme tarafından başarıyla uygulanan çalışmalardır⁴⁶. Çalışanların kendi özelliklerinin gelişimi, paralel olarak işletmenin insan sermayesine de artırıcı bir etki yapar.

İnsan sermayesi, entelektüel sermaye bileşenleri içerisinde tanımlanması en zor sermaye türüdür⁴⁷. Buradaki bilgi, yetenek, tecrübe ve yetkinlikler; bilgi yaratma, yeni ürün ve fikirleri ortaya çıkarma, farklı iş süreçlerini oluşturma ya da var olan ürünleri, hizmetleri, iş süreçlerini geliştirme şeklinde ortaya çıkararak değer oluşturduğunda entelektüel sermayeye dönüşmektedir. Bu anlamda insan varlığı işletmelerin sahip olabileceği bir varlık değildir. Kişinin işten ayrılmasıyla bu birikim kendisiyle birlikte kurumdan ayrılacaktır. Bunun sonucunda entelektüel sermayede bir azalma olacaktır. Bu duruma engel olmak için bireylerin sahip olduğu bilgi, bireyin tekelden kurtarılıp organizasyonun tümü için kullanılabilir bilgi konumuna getirilmelidir. Bu şekilde, birey işten ayrılrsa bile sahip olduğu bilgi birikimi kurumda kalacaktır⁴⁸. İşletmeler insan sermayesine sahip olamayıp bir nevi onu kiralarlar bu nedenle insan sermayesini oluşturan unsurların işletme içinde kalacak şekilde bir sistemin oluşturulması önemlidir.

1.2.1.2. İnsan Sermayesinin İşlevi

İnsan sermayesinin genellikle ihmal edilen ancak ekonomik açıdan önemli bir özelliği tamamlayıcı bir işlevinin olmasıdır. Eğer önemli bir sermaye unsuru eksik ve yetersiz ise örneğin, belirli bir ürün için gelecekteki talebi karşılayacak kaynakları koordine etme yeteneği gibi, sonuç genellikle diğer yeteneklerin ve kapasitelerin tam olarak kendi özelliklerinin ve ekonomik olarak etki etme imkanlarının engellenmesi olacaktır. Bu nedenle diğer entelektüel sermaye unsurlarına yapılan yatırımın getirisi çok düşük hatta negatif olabilir⁴⁹. Bu nedenle

⁴⁶ DEMİRKOL, İsmet, a.g.e., s. 56.

⁴⁷ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 110.

⁴⁸ ÖZEVREN, Mina, a.g.e., s. 64.

⁴⁹ NERDUM, Lars ve ERIKSON, Truls, "Intellectual Capital: a Human Capital Perspective ", *Journal of Intellectual Capital*, Vol.2 No:2, 2001, s. 132.

yapısal sermaye ve müşteri sermayesine yatırım yapılırken insan sermayesinin önemi göz ardı edilmemelidir.

Microsoft yazılım şirketinin başkanı Bill Gates de insan sermayesinin taşıdığı önemi, "benim en önemli yirmi çalışanımı şirketten çıkaralım, göreceksiniz son derece önemsiz bir firma olacağız" şeklinde belirtmektedir⁵⁰. Bu örnekte de görüldüğü gibi işletmenin sahip olduğu çalışanların, işletmenin temel yapısını oluşturan en önemli unsurlardan biri olduğu gözükmemektedir.

1.2.1.3. İnsan Sermayesinin Sınıflandırılması

İnsan sermayesi farklı araştırmalarda farklı şekillerde sınıflandırılmıştır⁵¹. Edvinsson, entelektüel sermayeyi bir ağaca benzeterek, insan sermayesini ağacın gelişmesini sağlayan öz su olarak ifade etmektedir⁵². Bontis'e göre ise insan sermayesi; kişisel olarak işletme çalışanın sahip olduğu kalıtsal özellikleri, eğitimi, deneyimi, hayat ve işletme hakkındaki tutumlarının toplamından oluşur⁵³. Bontis insan sermayesinin işletmeler açısından kolektif bir yetenek olduğunu belirterek, bunun işletme çalışanlarının bilgilerini kullanarak en iyi çözümleri yaratmadaki becerilerinden oluştuğunu ifade etmektedir⁵⁴. İnsan sermayesi en basit ifadeyle çalışanlar tarafından temsil edilen örgütün bireysel bilgi stokudur. Bu çalışanların eğitim, yetenek ve gelecekle ilgili yatırımlarının biriken değeridir. İnsan sermayesi buluş ve stratejik yeniliğin bir kaynağı olduğu için önemlidir⁵⁵. Grantham'a göre insan sermayesi, işletmenin sorunlarını çözmek için sahip olduğu toplam insan yeteneğidir. Bir başka deyişle bir işletmenin sermayesi, çalışanlarının bilgilerini işletme sorunlarına uygulayabilme yeteneğidir⁵⁶. İnsan sermayesi için yapılan bu tanımlarda da görüldüğü gibi bir işletme için insan sermayesinin ifade ettiği değer çok büyüktür.

⁵⁰ ŞAMİLOĞLU, Famil, *Entelektüel Sermaye*, Gazi Kitabevi; Ankara, 2002, s. 88.

⁵¹ YILDIZ, Sebahattin, a.g.e., s. 58.

⁵² GRAFSTRÖM, Gottfried ve EDVINSSON, Leif, a.g.e., s. 26.

⁵³ BONTIS, Nick, "Intellectual Capital: an Exploratory Study That Develop Measures and Models", *Management Decision*, Vol.36 No:2, 1998, s. 65.

⁵⁴ BONTIS, Nick, "There is a Price on your Head: Managing Intellectual Capital Strategically", *Business Quarterly*, Vol.60 No:4, 1996, s. 43.

⁵⁵ PABLOS, P.O., "Evidence of Intellectual Capital Measurement Asia, Europe and The Middle East" *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 3 No: 3, s. 288'den aktaran YILDIZ, Sebahattin, a.g.e., s. 58.

⁵⁶ GRANTHAM, G.E., "A Framework for the Management of Intellectual Capital in the Health Care Industry", *Journal of Health Care Finance*, Vol: 23 No:3, 1997, s. 1'den aktaran ŞAMİLOĞLU, Famil, a.g.e., 2002, s. 87.

İnsan sermayesi kolayca ziyan olabilecek bir değer olması nedeniyle bir noktaya yığılması ve yoğunlaştırılmasında fayda vardır. İşletmeler mevcut iş görenlerine bakarak, çalışanlarını aşağıdaki Tablo 2'nin ilgili kısımlarına yerleştirmelidirler⁵⁷. Çalışanların yarattıkları katma değer (yani müşterilerin bu işlere verdikleri değer) ve bunu yaratmada yeteneklerinin ve bilgilerinin rolü (kalifiye derecesi) kriterlerine göre oluşturulan insan sermayesi sınıflaması aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 2. İnsan Sermayesine Yapılacak Yatırım

Yüksek Kalifiye	Yeri zor dolar, Düşük Katma Değerli Bilgiyle Donatın	Yeri zor dolar, Yüksek Katma Değerli Sermayeye Katın
Düşük Kalifiye	Yeri kolay dolar, Düşük Katma Değerli Otomasyona Geçin	Yeri kolay dolar, Yüksek Katma Değerli Farklılaştırın ya da Dışarı Verin
	Düşük Katma Değer	Yüksek Katma Değer

KAYNAK: STEWART, Thomas, *Entelektüel Sermaye*, (Çev.Nurettin ELHÜSEYİNİ), Kontent Kitap, İstanbul, 1997, s. 141.

Düz ve yarı kalifiye emek sol alt kareye girer. Kuruluş bu türden insanlara çok sayıda gerek duyabilir, ama kuruluşun başarısı bireyler olarak bu kişilere dayanmaz. Sol üst karede ise kalifiye fabrika işçileri, deneyimli sekreterler ya da kalite güvencesi, hesap denetimi, şirket iletişimi türünden büro işlerini gören elemanlar gibi işlerin karmaşık bir bölümünü öğrenmiş olan ama üst düzey yetkiyi elinde bulundurmayan çalışanlar yer alır. Yerlerinin doldurulması zor ve yaptıkları iş önemli olabilir, ama bunlar müşterilerin önem verdiği işler değildir. Sağ alt karedeki işçiler müşterilerin yüksek katma değer biçtiği işleri yaparlar, ama birey olarak çok fazla bulunurlar. Kaldıraçlı becerilere (genelde şirkete değil, işkoluna özgü yapı gösteren beceriler) sahip birçok insan bu bölüme girer. Son olarak, sağ üst karede, kuruluş içinde yeri doldurulamaz role sahip ve birey olarak da yeri hemen hemen doldurulamaz konumdaki insanlar yer alır. Bunlar araştırmacı kimyagerler, üst düzey satış temsilcileri ve proje yöneticileri olabilir⁵⁸. Bir şirket için de sağ üst

⁵⁷ STEWART, Thomas, a.g.e., s. 140-141.

⁵⁸ STEWART, Thomas, a.g.e., s. 140.

karede yer alan çalışan kişiler büyük önem taşırlar ve işletmeler bu çalışanlarını kolay kolay kaybetmek istemez.

Bir şirketin insan sermayesi sağ üst karede yer alır ve müşterilerin bir rakip yerine bu şirketi tercih etmelerini sağlayan ürün ve hizmetleri yetenek ve tecrübeleriyle yaratan insanlarda somutlaşır. Bu bir varlıktır. Diğer karedekiler ise emek maliyetidir. Bir işletmenin insan sermayesi yoğunluğu ne kadar yüksekse, hizmetleri için o ölçüde yüksek fiyat biçilebilir ve rakipleri karşısında o ölçüde sağlam durabilir. Çünkü rakiplerin söz konusu becerilerin karşısına denk bir işgücü çıkarmaları, bu şirketin onların yerini doldurmalarından çok daha zor olacaktır. Bunu görebilen kuruluşlar, müşterilerin değer vermediği ve çalışanların becerilerinin kolayca başkalarıyla ikame edilebilir olduğu işlere olabildiğince az harcama ve yatırım yapacak ve mümkün olan işlerde otomasyona geçecektir. Sol üst karede yer alan alanlarda daha fazla hüner gerektiren bir yönetim gücüyle karşılaşılır. Bu kişilere ihtiyacınız vardır ama müşteriniz onların yaptığı işe değer vermezler. Burada hedef, bu çalışanların yaptığı işleri bilgiyle donatmaktır. Bunun anlamı, söz konusu işleri daha fazla enformasyon değeri katacak biçimde değişikliğe uğratmak ve böylece müşterilere yararlı olmaya başlamalarını sağlamaktır. Sağ alt karede yer alan çalışanlar bir tercih olanağı sunarlar. Onların işlerini dışarıya yaptırabilirsiniz ya da farklılaştırabilirsiniz. Bir şirket dışarıya iş yaptırmakla, tescil altına alınmamış olan uzmanlığa yatırım yapma külfetinden kurtulur⁵⁹. Farklılaştırma ise, jenerik bilgiyi şirketin tek başına yararlanabileceği ya da benzersiz biçimlerde yararlanabileceği bir şeye dönüştürmektir⁶⁰. Sağ üst karedeki çalışanlar ise şirketin insan sermayesine katılırlar⁶¹. Bu kişileri, sahip oldukları bilgileri mutlaka sermaye unsuru haline getirmek gerekir⁶². Çalışanların işletme açısından önemlerinin ortaya konduğu bu şekle göre işletme, çalışanları için en uygun programları oluşturabilir ve kendi açısından kritik kararları rahatlıkla alabilir.

⁵⁹ STEWART, Thomas, a.g.e., s. 140-141-142.

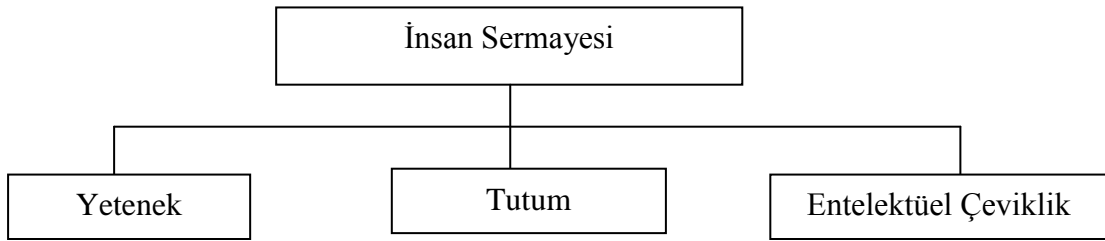
⁶⁰ YILDIZ, Sebahattin, a.g.e., s. 65.

⁶¹ DEMİRKOL, İsmet, a.g.e., s. 68.

⁶² ARIKBOĞA, Şebnem, a.g.e., s. 92.

Roos'a göre ise insan sermayesinin ruhu, yetenek, tutum ve entelektüel çevikliklerdir. Yetenekler bilgi ve becerileri içermekte iken, tutumlar motivasyon, davranış ve tavırla ilgilidir. Entelektüel çeviklik ise yenilik, taklit, adaptasyon ve paketlemeyle ilgilidir⁶³. Roos'un yaptığı insan sermayesi sınıflandırılması Şekil 7'de görüldüğü gibidir.

Şekil 7. İnsan Sermayesi

KAYNAK: ROOS, Johan , ROOS, Göran, EDVINSSON, Leif, DRAGONETTI, Nicola C., *Intellectual Capital*, New York University Press, 1998, New York, s. 35'den aktaran YILDIZ, Sebahattin, *Entelektüel Sermaye Teori ve Araştırma*, Türkmen Kitabevi; İstanbul, 2010, s. 62.

Seetharaman, Low ve Saravanan'ın çalışmasında kullanılan insan sermayesinin ölçülerle ilgili sistemleri ise aşağıdaki Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. İnsan Sermayesinin Ölçülerle İlgili Sistemleri

<ul style="list-style-type: none"> - Çalışan Maliyeti ve Eğitim Harcaması - Çalışan Tarafından Yaratılan Gelir - Bilgi İşçisi Başına Piyasa Değeri - Çalışanların Eğitim Seviyesi ve Unvanı - Uzmanlık Alanının Değeri - Bilgi İşçilerinin Devir Oranı - Bilgi İşçilerinin Diğer İşçilere Oranı - Diğer İşçilerin Bilgi İşçilerine Dönüşüm Oranı - Çalışanların Müşterilerle İlişkileri - Meslekteki Tecrübe Yılı - Öğrenilen Projelerin Oranı

KAYNAK: SEETHARAMAN, A. ve Diğerleri, "Comparative Justification on Intellectual Capital", *Journal of Intellectual Capital*, Vol.5, No:4, 2004, s. 528.

⁶³ YILDIZ, Sebahattin, a.g.e. , s. 61.

1.2.2. Yapısal Sermaye

Bu kısımda yapısal sermaye kavramı, amaçları ve işlevi ile unsurları ayrı birer başlıkta ele alınmıştır.

1.2.2.1. Yapısal Sermaye Kavramı

Yapısal sermaye, bir örgüt olarak işletmenin sahip olduğu yöntem ve politikalar biçiminde kurumsallaştırılmış bilgi teknolojilerinden veri tabanları, kayıtlar ve çeşitli biçimlerdeki belgelemeye, yönetim felsefesinden örgüt kültürüne, finansal ilişkilerden patentlere kadar bütün unsurların karışımını ifade eder⁶⁴. Örgütün sahip olduğu telif hakları, markalar, patentler ve ticari markalar gibi entelektüel mülkler ile örgüt kültürü, iletişim teknolojileri ve süreç kapasitesi gibi sahip olduğu alt yapıdır⁶⁵. Yapısal sermaye, bilginin işletme faaliyetlerinde sürekli olarak kullanılmasını, öğrenmeyi ve öğrenilenleri paylaşmayı özendiren bir kültürel yapıdır⁶⁶. Çalışanların, gün sonunda işletmeden ayrıldıklarında geriye kalan, işletmeye ait olan sermaye türüdür. Veri tabanları, müşteri arşivleri, yazılımlar, ticari markalar ve organizasyonel yapılar yapısal sermayenin unsurlarından bazılarını oluşturmaktadır⁶⁷. Entelektüel sermaye üzerine çalışmalar yapan yazarlar tarafından da yapısal sermaye çeşitli şekillerde ele alınmıştır.

Edvinsson ve Malone'a göre yapısal sermaye işletmede oluşturulan bilgi birikimi ve düzeyi, verilerin elde edilmesi, işlenmesi ve uygulanması sürecini kapsar⁶⁸. Nick Bontis yapısal sermayeyi, mekanizmalarla ve organizasyonun yapısıyla ilgili olup, çalışanlara optimum entelektüel performansı ve dolayısıyla genel iş performansını gerçekleştirmede destek sağlayabilecek bir yapı olarak tanımlamaktadır⁶⁹. Çalışanların yüksek potansiyele sahip olsalar da, ancak güçlü bir

⁶⁴ KUTLU, Hüseyin Ali, "Entelektüel Sermaye: Türkiye Muhasebe Sisteminde Raporlanabilir Mi ?", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt No: 27 , S.1, Haziran 2009, s. 244.

⁶⁵ ERKUŞ, Ahmet, "Entelektüel Sermaye : Bir Uygulama", Atatürk Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2006, s. 65.

⁶⁶ YERELİ, Ayşe N. ve GERŞİL, Gülşen , "Entelektüel Sermayeyi Ölçme ve Raporlama Yöntemleri", *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt No: 12 , S. 2, Manisa, 2005, s. 19, www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C12S22005/AYGG.pdf (Erişim Tarihi : 28.03.2011).

⁶⁷ SKANDIA, "Visualizing Intellectual Capital In Skandia", *Supplement To Skandia's 1994 Annual Report*, Sweden, 1995, s. 5'ten aktaran ERKAL, Zekeriya E, a.g.e., 2006, s. 55.

⁶⁸ EDVINSSON, Leif ve MALONE, Michael S, a.g.e., s. 35.

⁶⁹ BONTIS, Nick, a.g.m., 1998, s. 66.

yapı ile desteklendiklerinde bu potansiyelin tamamını ortaya çıkarabilirler. Bu nedenle bazı araştırmacılar, yapısal sermayenin insan sermayesinden daha önemli olduğunu savunmaktadırlar⁷⁰. Grantham'a göre yapısal sermaye, işletmenin müşterileri için mal üretmesi ve teslim etmesini mümkün kılan strateji, yapı, sistem ve süreçlerin toplamı olarak tanımlanır⁷¹. Thomas Stewart ise yapısal sermayeyi, geceleri eve gitmeyen bilgi olarak tanımlamaktadır. Yapısal sermayenin amacı, insan sermayesinin şirket amaçlarını başarmaya hizmet edecek şekilde kullanılmasını sağlamaktır⁷². Bu özellikleri taşıyan yapısal sermayeye ilişkin örnekler Tablo 4' te görülmektedir.

Tablo 4. Yapısal Sermayeye İlişkin Örnekler

Yapısal Sermaye	
Entelektüel Mülkiyet Kapsamındakiler	Bilgi Altyapısı Varlıkları Kapsamındakiler
- Patentler	- Yönetim Felsefesi
- Telif Hakları	- Örgüt Kültürü
- Tasarım Hakları	- Yönetim Süreçleri
- Ticari Markalar	- Bilgi Sistemleri
- Hizmetle İlgili Markalar	- Ağ Sistemleri
	- Finansal İlişkiler

KAYNAK: ÇELİK, ERKEN, Arzum ve PERÇİN, Selçuk, "Entelektüel Sermayenin İşletme Bazında Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi", *Muhasebe ve Denetime Bakış*, S.2, Ekim 2000, s.113.

Yapısal sermaye, kişilerde oluşan bilgilerin kurumsallaştırılarak, örgüte aktarılıp örgüt hafızasının oluşturulmasına yönelik çabaları içeren sistemli çalışmalar olarak tanımlanır. Diğer bir ifade ile, yapısal sermaye, entelektüel sermayenin işletmece oluşturulabilen ve gerçekten işletmeye ait olan unsurudur. Yapısal sermaye, piyasanın gerektirdiklerini karşılamak için geliştirilen örgüt kapasitesidir. İşletmede oluşturulan bilgi birikimi ve düzeyi, verilerin elde edilmesi, işlenmesi ve

⁷⁰ ARIKBOĞA, Şebnem; a.g.e., s. 93.

⁷¹ GRANTHAM, G.E; a.g.m., s. 19'dan aktaran DEMİRKOL, İsmet, a.g.e., s. 70.

⁷² ERKAL, Zekeriya E., a.g.e., 2006, s. 56.

uygulanması sürecini kapsar. Bununla birlikte bilginin işletme faaliyetlerinde süreklilik temelinde uygulanmasını teşvik eden örgütsel niteliklerdir ve öğrenmeyi ve öğrenenleri paylaşmaya özendirilen kültürel yapıyı da ifade eder. İşletmecinin verimliliğini ve karlılığını iyileştirmek için uygulanmış ya da uygulanacak yönetim araçları, iyileştirme teknikleri, bilgi teknolojisi sistemi, AR-GE çabaları, patent, amblemler yapısal sermaye grubunda yer alır. Yapısal sermaye, insan sermayesinin müşteri sermayesine dağıtım kanalı gibidir⁷³. Görüldüğü gibi yapısal sermaye de insan sermayesi gibi işletmenin entelektüel sermayesi içinde önemli bir yer tutar.

1.2.2.2. Yapısal Sermayenin Amaçları ve İşlevi

Yapısal sermayenin hizmet etmesi gereken iki amacı vardır. Bunlardan ilki, aktarılabilecek bilgi bütünlerini düzen altına almak, tersi durumda kaybolabilecek tarifleri korumaktır. İkinci amacı ise, insanların tam zamanında devreye girecekleri biçimde verilere, uzmanlara ve uzmanlığa bilgi bütünleri dahil ulaşmasını sağlamaktır⁷⁴. Kısaca yapısal sermaye, işletmede bilgi bütünlüğünü ve akışını sağlayarak işlerin aksamadan devam etmesini sağlamaktadır.

İnsan sermayesi ve müşteri sermayesi geçici olabilir, fakat yapısal sermaye kalıcıdır. Örneğin, çalışanlar ya da tüketiciler kendilerine daha çok değer sağlayan ve değerlerini anlayan başka şirketlere yönelebilirler. Bu nedenle, entelektüel sermaye yönetiminde karşılaşılan en zorlayıcı konu, insan ve müşteri sermayesinin daha kalıcı olan yapısal sermayeye dönüştürülmesi sorunudur. Böylece yaratılan yapısal sermaye, zaman içinde kullanılabilir, yenilenebilir ve geliştirilebilir hale gelir. Bir firmanın, insan sermayesini artırmadaki verimliliği ve potansiyeli Bilgi Çağı'nda etkinliğin gerçek ölçüsüdür. Michigan Üniversitesi'nden Dave Ulrich, bir şirketin öğrenme yeteneğinin Y*G kadar, yani yeni fikirler yaratma yeteneğiyle bunları firma içinde genelleştirme yeteneğinin, çarpımı kadar olduğunu söylemektedir. Ama bu genelleştirme yeteneğinin, yani, yapısal sermayenin nihai amacı çalışan insanları; uzmanlara ve enformasyona, müşterileri de şirkete bağlamak ve aradan çekilmektir⁷⁵. Yapısal sermaye, insan ve müşteri sermayesinin de işletmede kalıcı olması için bu sermaye türleriyle ilişki içinde olur.

⁷³ DEMİRKOL, İsmet, a.g.e., s. 70.

⁷⁴ STEWART, Thomas, a.g.e., s. 190.

⁷⁵ STEWART, Thomas, a.g.e., s. 200.

Şirketlerin insan sermayesi, ancak onu besleyecek, gelişmesini sağlayacak kurulu bir altyapı varsa yeterince gelişebilir. Ne insan sermayesi, ne de altyapı tek başına bir işe yarar. İkisinin de sinerji yaratabilmek için birbirlerine ihtiyaçları vardır. Drucker'ın da dediği gibi "bilgi işçilerinin etkin olabilmek için ihtiyaç duydukları sürekliliği ancak organizasyon sağlayabilir". Ancak organizasyon, bilgi işçilerinin uzmanlaşmış bilgilerini performansa dönüştürebilir. İster bilim insanı, doktor, mühendis veya avukat, ister pazarlama ve finans uzmanı olsun; bir bilgi profesyoneli üniversite, hastane, fabrika, avukatlık bürosu veya herhangi başka bir yapısal sermaye ile desteklenmedikçe çabalarından verimli sonuç alamaz. Yapısal sermayenin iyi yönetilmesi, bilginin daha hızlı paylaşılması, bekleme sürelerinin azaltılması ve çalışan verimliliğinin artması bakımından önemlidir⁷⁶. Görüldüğü gibi yapısal sermaye insan sermayesini destekleyen bir yapıdadır ve insan sermayesinin verimliliğini artırır.

Yapısal sermaye, işletmenin iç ve dış önceliklerini göstererek, gelecekte yenilenme ve gelişme gücünün artmasını sağlar. Yapısal sermayesi güçlü olan işletmeler destekleyici bir tavır sergileyerek, çalışanların yeni uygulamaları başarısız olsalar dahi öğrenene kadar denemelerine izin verir⁷⁷. Çalışanların işi öğrenerek işletmeye katkı vermesini sağlamak asıl amaçtır.

Yapısal sermaye, entelektüel sermayenin organizasyonel çerçevede ölçülmesine imkan sağlayan kritik bağlantısı olup, kaynağı organizasyonun iş süreçleri içerisinde yer alan bilgilerdir. Bu sermaye türü, yapısı itibarıyla işletme etkinliğinin bir göstergesi olup, ölçülmesi diğer entelektüel sermaye bileşenlerine oranla daha kolaydır⁷⁸. İşletmedeki organizasyonun ne kadar verimli olduğunun ortaya çıkarılması açısından da yapısal sermayenin ölçülmesi önemlidir.

1.2.2.3. Yapısal Sermayenin Unsurları

Yapısal sermayenin temel unsurlarından kurum kültürü, çalışanların davranış ve tutumlarını yönlendiren ve tüm çalışanlar tarafından paylaşılan ortak değerler, inançlar, davranışlar ve alışkanlıklar bütünüdür, kurumda iş yapma biçimidir ve iş

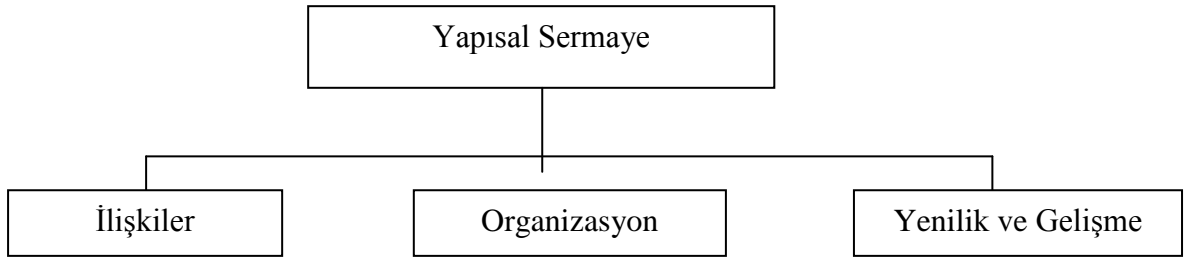
⁷⁶ YILDIZ, Sebahattin, a.g.e., s. 61.

⁷⁷ SULLIVAN, Patrick, H., "Profiting From Intellectual Capital", *Journal of Knowledge Management*, Vol.3, No: 2, 1999, s. 133.

⁷⁸ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 112.

yapma biçimi ise kurumun piyasa değerinin belirlenmesinde en önemli bir özelliğidir. Kurum imajı ise işletme kültürünün organizasyon dışına yansıyan ya da yansıtılan görüntüsüdür. Olumlu kurum imajı işletme için bir entelektüel sermayedir. Kurum imajı ile birlikte ele alınması gereken bir diğer kavram ise kurum kimliğidir. Kurum kimliği kurumun fiziksel açıdan nasıl tanındığıdır. Bir işletmenin adının yazılış biçiminden, işletmeye ait her araç ve gereçte hakim olan renge kadar geniş bir alanı kapsayan kurumsal görüntü kurum imajını yükseltir. İşletmelerin en önemli yapısal unsurlarından biri de araştırma geliştirme yeteneğidir. Araştırma-geliştirme, işletmenin bilgi sermayesinin somut varlıklara dönüşerek gelir getirdiği bir süreçtir. Özellikle bilgi üreten yazılım, danışmanlık gibi şirketler ile teknolojiye dayalı rekabet eden işletmeler için çok önemli bir rekabet aracıdır. Bir diğer yapısal sermaye unsuru markadır. Pazarda markasının bir değeri olan işletmeler önemli bir rekabet avantajı sağlarlar. İşletmenin pazar değeri, defter değerinden daha yüksekse bunun önemli bir kısmı marka değeridir. Entelektüel mülkiyetler ise yasal sahiplik taşıyan bilgi olarak tanımlanabilir. Entelektüel mülkiyet kavramı işletmenin yasal olarak koruma altına aldığı patent, telif hakkı, ticari sırlar, know-how, imtiyaz hakkı gibi tüm maddi olmayan varlıklarını ifade eder⁷⁹. Bu kavramlar önceki konularda açıklandığı için bu konu içerisinde değinilmemiştir.

Şekil 8. Yapısal Sermaye

KAYNAK: ROOS, Johan , ROOS, Göran, EDVINSSON, Leif, DRAGONETTI, Nicola C.,
Intellectual Capital, New York University Press, 1998, New York, s. 35'den aktaran
 YILDIZ, Sebahattin, *Entelektüel Sermaye Teori ve Araştırma*, Türkmen Kitabevi;
 İstanbul, 2010, s. 70.

⁷⁹ ÖZEVREN, Mina, a.g.e., s. 58-59-60.

Roos ve diğerlerine göre yapısal sermaye ilişkiler, organizasyon ve yenilik ve gelişme boyutlarından oluşmaktadır. İlişkiler; müşteri, tedarikçiler, hissedarlar, işbirliği partnerler ve diğer paydaşlarla ilgilidir. Organizasyon ise; alt yapı, süreç ve kültürü içerisinde barındırmaktadır. Yenilik ve gelişme ise; yeni ürünler, yetiştirme çabaları, yenilik üzerine yapılan harcamalar ve patentlerle ilgilidir⁸⁰. Yukarıdaki Şekil 8'de Roos ve diğerlerine göre yapısal sermayeyi oluşturan unsurlara yer verilmiştir.

Seetharaman, Low ve Saravanan'ın çalışmasında kullanılan yapısal sermayenin müşteri sermayesinin ölçülerle ilgili sistemleri ise aşağıdaki Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Yapısal Sermayenin Ölçülerle İlgili Sistemleri

- Kültür
- Atıf Yapılan Patent Sıklığı
- Bilgi Teknolojileri ve Ar-Ge Yatırımları
- Bilgi Yönetim Altyapısı Harcamaları
- Ticari Marka

KAYNAK: SEETHARAMAN, A. ve Diğerleri, "Comparative Justification on Intellectual Capital", *Journal of Intellectual Capital*, Vol.5, No:4, 2004, s. 530.

Tablodaki atıf yapılan patent sıklığı ile ilgili anlatılmak istenen, Bruch Lev'in 2001'de yaptığı araştırmada ortaya koyduğu gibi şirketin patent tarihi ile borsa fiyatları arasında bir korelasyon bulunmasıdır. Yani kısaca patentlerine birçok atıf yapılan şirketlerin piyasa değerlerinde de hızlı bir artışın olması yüksek bir olasılıktır⁸¹. Bu da işletmenin yapısal sermayesini olumlu etkiler.

⁸⁰ YILDIZ, Sebahattin, a.g.e. , s. 69.

⁸¹ SEETHARAMAN, A. ve Diğerleri, "Comparative Justification on Intellectual Capital", *Journal of Intellectual Capital*, Vol.5, No:4, 2004, s. 530.

1.2.3. Müşteri Sermayesi

Bu kısımda müşteri sermayesi kavramı, işlevi, unsur ve oluşum aşamaları ayrı birer başlıkta ele alınacaktır.

1.2.3.1. Müşteri Sermayesi Kavramı

Bugün işletmelerin faaliyetlerine yön veren önemli unsurlarından birinin müşteriler olduğu açıktır. Doğal olarak işletmelerin faaliyetlerini yönlendiren bu unsurun işletmenin öz değerleri içine katılması faydalı olacaktır⁸². Müşterileri olan her şirketin müşteri sermayesi vardır. Bu sermaye şirketin unvan değeri, satış yaptığı kişi ve kuruluşlarla süregelen ilişkilerin değeri olarak tanımlanır. Entelektüel sermayenin üç geniş kategorisi -insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi- içinde, en belirgin olan müşterilerdir. Faturaları ödeyen onlardır. Her ne kadar birçok şirketin finansal rapor sunma sistemi müşteri sermayesini ölçmeye uygun olarak düzenlemiş değilse de müşteri sermayesini yansıtan piyasa payı, müşteri tutma ve kaçırma oranları, müşteri başına kârlılık gibi göstergeleri takip etmek görece kolaydır⁸³. Bu tür göstergeler müşteri sermayesinin ölçülmesinde yardımcı olmaktadır.

Müşteri sermayesi kavramı günümüzde işletmenin müşterileri, tedarikçileri, rakipleri ve ilişki içerisinde bulunduğu tüm çevresel unsurları kapsamaktadır. Müşteri sermayesi; güvenilir ve kaliteli hizmet sağlama, müşteri memnuniyeti ve sadakati ile kurum için bir değer oluşturan tüm dışsal unsurların bütünüdür⁸⁴. Bu sermaye türü, güvenilir ve kalite amaçlı hammadde ve ara mal tedarikçileri ile vefalı ve aynı zamanda tatminkar olan tüketicilerden elde edilen organizasyonel değerdir. Müşteri sermayesi, işletme örgütü için katma değer yaratabilecek, işletme örgütünde dışsal olan herhangi bir taraf ya da alandan kaynaklanır⁸⁵. Dışa dönük yapısı da müşteri sermayesinin önemli bir özelliğini oluşturmaktadır.

⁸² KARACAN, Sami, "Entelektüel Sermaye Ve Yönetimi", *Mali Çözüm Dergisi*, S. 69, 2004, s. 188, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/69MaliCozum/16%20sami%20karacan.pdf> (Erişim Tarihi : 03.03.2011).

⁸³ STEWART, Thomas, a.g.e., s. 202-203.

⁸⁴ TORAMAN, Cengiz ve Diğerleri, "İşletmelerde İnovasyon Sürecinde Entelektüel Sermaye ve Yönetim Muhasebesi Kapsamında Değerlendirilmesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt No:11, S.1, 2009, s. 100, akuiibf.aku.edu.tr/pdf/11_1/5_isl.pdf (Erişim Tarihi : 30.03.2011).

⁸⁵ BAYAZITLI, Ercan (Çev.), a.g.m., s. 121,

1.2.3.2. Müşteri Sermayesinin İşlevi

Müşteri sermayesinin ana konusu, pazarlama kanalları ve müşteri ilişkileri yoluyla organizasyonun edindiği bilgilerdir⁸⁶. Yapısal sermaye ve insan sermayesi işletme içi unsurları temel alırken, entelektüel sermayenin diğer unsuru olan müşteri sermayesi işletmenin dış çevresindeki kişi ve kuruluşları kapsamaktadır⁸⁷. Bu açıdan bakıldığında diğer varlıklar üzerinde kontrol ve manipülasyon mümkün iken müşteri sermayesinde bu olanak görece düşüktür. Müşteri sermayesinin temeli olan ilişkilerin oluşumunda müşteri ya da tüketiciler işletmeden/markadan daha aktif ve güçlü bir pozisyonadadır. Çünkü ilişkinin kurulmasında bizzat etkili olan unsur tüketicinin seçimidir⁸⁸. Dış unsurların temel alınması müşteri sermayesinin diğer sermaye türlerine göre önemli bir farkını oluşturur.

Günümüz işletmeleri için müşteri, faaliyetlere yön veren önemli bir faktördür. İşletmeler için yeni müşteri bulmanın, mevcut müşteriyi elde tutmaktan daha pahalı olduğunu pazarlama alanında yapılan araştırmalar göstermektedir. Bunun için en iyi yol, müşteri tatmin düzeyinin artırılarak müşteri bağlılığının yaratılmasıdır⁸⁹. Böylece işletme, müşteri sermayesine katkı sağlayan bir yapıyı meydana getirmiş olur.

Müşteri sermayesi, işletmenin dış çevresiyle bağlantıları olan müşteri bağlılığı, firma ünü, dağıtıcı ve toptancılarla olan ilişkileri içerir ve işletme için değer yaratabilecek işletme dışı tüm taraflarla ilgilidir⁹⁰. Temel konusu, pazarlama kanalları ve müşteri ilişkilerine yönelik bilgiler olan müşteri sermayesi, geliştirilmesi ve artırılması en zor sermaye türüdür⁹¹. Bu nedenle işletme dışı olan taraflarla olan ilişkiler titizlikle yürütülmeli ve belli bir program dahilinde sürdürülmelidir.

İşletmeler, müşteri sermayesine insan sermayesinde olduğu gibi sahip değildirler. Müşteriler de çalışanları gibi, işletmeyi her an terk edebilirler. Müşteri sermayesi ve insan sermayesine göre yapısal sermaye daha kalıcıdır. Entelektüel

⁸⁶ KANIBİR, Hüseyin, "Yeni Bir Rekabet Gücü Kaynağı Olarak Entelektüel Sermaye ve Organizasyonel Performansa Yansımaları", *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, Cilt No: 1, S. 3, Ocak 2004, s. 82, www.hho.edu.tr/hutendergi/2004Ocak/12.pdf (Erişim Tarihi : 30.03.2011).

⁸⁷ ARIKBOĞA, Şebnem, a.g.e., s. 99.

⁸⁸ AŞIKOĞLU, Rıza ve Diğerleri., *Entelektüel Sermaye Teori, Uygulama ve Yeni Perspektifler*, Gazi Kitabevi; Ankara, 2008, s. 41.

⁸⁹ ARIKBOĞA, Şebnem, a.g.e., s. 99.

⁹⁰ ŞAMİLOĞLU, Famil, a.g.e., 2002, s. 92.

⁹¹ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 112.

sermaye yönetimi açısından da esas sorun, müşteri ve insan sermayesinin daha kalıcı olan yapısal sermayeye dönüştürülmesidir. Böylece oluşacak yapısal sermaye zaman içinde kullanılabilir, yenilenebilir ve geliştirilebilir hale gelecektir ⁹². İnsan sermayesinden sonra müşteri sermayesinin de kalıcı hale getirilmesiyle işletme entelektüel sermaye bakımından zengin bir yapıya ulaşacaktır.

1.2.3.3. Müşteri Sermayesinin Unsurları ve Oluşum Aşamaları

Müşteri sermayesini oluşturan unsurlar Tablo 6'daki gibidir.

Tablo 6. Müşteri Sermayesine İlişkin Örnekler

Müşteri Sermayesi	
- Markalar	- Dağıtım Kanalları
- Müşteriler	- İşle İlgili İşbirliği
- Müşteri bağlılığı	- Lisans Anlaşmaları
- İşletme adı, ünü	- İstenen nitelikteki sözleşmeler
- Fazla (yedek) siparişler	- Franchising anlaşmaları

KAYNAK: ÇELİK, ERKEN, Arzum ve PERÇİN, Selçuk, "Entelektüel Sermayenin İşletme Bazında Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S.2, Ekim 2000, s.113.

Müşteri sermayesi, organizasyonun müşteri, tedarikçi ve toplumun geri kalan kesimleriyle ilişkilerinin değerini ortaya koyar ve söz konusu kişilerin organizasyona bağlılıklarını ifade eder. Entelektüel sermayenin üç genel unsuru (insan sermayesi, yapısal sermaye, müşteri sermayesi) içerisinde değeri en belirgin olan müşterilerdir. Günümüzde işletmelerin temel amaçlarından biri olan kârı elde edebilmelerinin gerekli araçlarından birisi müşteri memnuniyetini sağlamaktır ⁹³. Müşteri memnuniyetinin sağlanması müşteri sermayesinin değerini de artırıcı bir etki yapar.

⁹² ERKAL, Zekeriya E., a.g.e., 2006, s. 58.

⁹³ YÖRÜK, Nevin ve ERDEM, Meziyet Sema, "Entelektüel Sermaye ve Unsurlarının, İMKB'de İşlem Gören Otomotiv Sektörü Firmalarının Finansal Performansı Üzerine Etkisi ", *Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt No:22, S.2, 2008, s. 399-400.

Seetharaman, Low ve Saravanan'ın çalışmasında kullanılan müşteri sermayesinin ölçülerle ilgili sistemleri ise aşağıdaki Tablo 7'de gösterilmiştir.

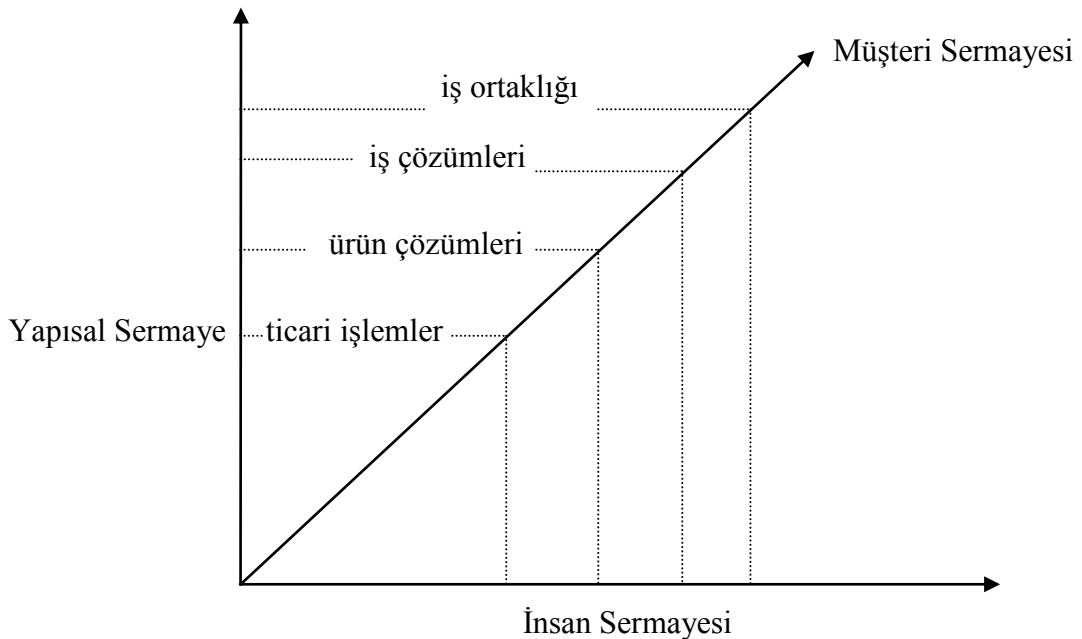
Tablo 7. Müşteri Sermayesinin Ölçülerle İlgili Sistemleri

- Müşteri Tutma
- Müşteri Elde Etme Maliyeti
- Piyasa Payı
- Marka Değeri (Equity)
- Müşteri İlişkileri Endeksi
- Müşteri Portföyünün Prestiji
- Özel Müşteri İlişkileri Sayısı
- Müşterilerle İlişkilerin Gücü ve Bilgi Paylaşma Oranı
- Stratejik İşbirlikleri

KAYNAK: SEETHARAMAN, A. ve Diğerleri, "Comparative Justification on Intellectual Capital", *Journal of Intellectual Capital*, Vol.5, No:4, 2004, s. 529.

İşletme ve müşteri arasındaki ilişkinin, her iki tarafın insan sermayesinde, yapısal sermayesinde ve müşteri sermayesinde oluşturduğu büyümeyi Hubert Saint-Onge Şekil 9'daki gibi açıklamaktadır.

Şekil 9. Müşteri Sermayesinin Oluşum Aşamaları

KAYNAK: STEWART, Thomas, *Entelektüel Sermaye Kuruluşların Yeni Zenginliği*, (Çev.Nurettin ELHÜSEYNİ), Kontent Kitap, İstanbul, 1997, s. 221.

Şekildeki ticari işlemler, satıcıların yalnızca satış, alıcıların da yalnızca alım yaptığı işlemlerdir. Satılan ürünün özellikleri standarttır ve alıcı da standart tipte bir ürün alma düşüncesindedir. Ürün çözümleri, müşterinin istediği bir özelliği karşılayabilmek için uygun niteliklerde bir ürün önerilmesidir. İş çözümleri ise, müşterinin ihtiyaç duyduğu değeri yaratabilmek için kazanç ve niteliklerin değerlendirilerek müşteriye bir hizmet olarak sunulmasıdır. İş ortaklığı ise, iş fırsatlarının yaratılması ve değerlendirilebilmesi için karşılıklı anlayış ve güven içerisinde müşteriyle birlikte çalışılmasıdır⁹⁴. Şekilde aynı zamanda, insan sermayesiyle yapısal sermayenin karşılıklı etkileşimiyle müşteri sermayesinin oluşumu da görülmektedir⁹⁵. Entelektüel sermayenin değeri açısından bu üç sermaye türünün birbirleriyle etkileşiminin önemi büyüktür.

⁹⁴ BİLMEDİK, Filiz, "Entelektüel Sermaye", http://www.danismend.com/konular/insankaynaklari/inka_entelser.htm (Erişim Tarihi : 04.04.2011).

⁹⁵ ERKAL, Zekeriya E., a.g.e., 2006, s. 59.

İKİNCİ BÖLÜM

ENTELEKTÜEL SERMAYENİN ÖLÇÜLMESİ, RAPORLANMASI, YÖNETİLMESİ VE MUHASEBE İLE İLİŞKİSİ

2.1. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN ÖLÇÜLMESİ

Entelektüel sermaye, günümüzde işletmelerin en değerli varlığı ve en önemli rekabet aracına dönüşmüş olup işletmeler için rekabet edebilmenin ve piyasada tutunabilmenin bir ön koşulu durumunda bulunmaktadır. İşletmelerin gelecek performansları açısından hızla önemli bir ölçü haline gelen fakat mali tablolarda görünmeyen bu varlıkların ölçüm ve değerlendirilmesi ihtiyaçtan öte bir zorunluluktur. Kurumsal ve örgütsel değerlerin ölçülmesinde geleneksel muhasebe sistemleri yetersiz kalmaktadır. Bu sistemlerin kullanılması sonucu hesaplanan firma değeri şirketin gerçek değerini yansıtmaktan oldukça uzaktır. Bu nedenle entelektüel sermayenin ölçülerek muhasebe sistemine yansıtılması gerçek firma değerinin tespit edilmesi açısından kaçınılmaz olmuştur⁹⁶. Yapılacak olan bu firma değeri tespitiyle hem firma sahipleri hem de yatırımcılar daha sağlıklı kararlar verebilirler.

Firmalar birçok nedenden dolayı entelektüel sermayelerini ölçmek isteyebilirler. Günümüzde firmaların rekabet avantajı kazanmak ve performanslarını arttırmak için stratejik olarak entelektüel sermayelerini belirlemeye ve ölçmeye ihtiyaçları vardır. Diğer taraftan işletmelerin çevresel değişimlere daha hızlı ve akıllıca cevap vermeleri, pazar sinyallerine duyarlı olmaları, daha esnek hareket etmeleri ve geleceklerini şekillendirmeleri gerekmektedir. Bunun için sahip oldukları entelektüel sermayeyi ölçmeleri ve yönetmeleri gereklidir⁹⁷. Entelektüel sermaye nasıl ölçülür tartışmasını ise entelektüel sermayenin öncüleri arasında yer alan ve aynı zamanda entelektüel sermayenin bir şirketin yıllık raporlarında yer alabileceğini savunan ilk kişi olan L. Edvinsson başlatmıştır⁹⁸. Daha sonraları da entelektüel sermayenin ölçümü için birçok fikir ve yöntem ortaya atılmıştır.

⁹⁶ASLANOĞLU, Suphi ve ZOR, İbrahim, “Bilgi Varlıklarının Değerlemesi: Entelektüel Sermaye Ölçüm ve Değerleme Modelleri; Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S. 29, Ocak 2006, s. 156.

⁹⁷ ÖNCÜ, Akif M. ve TAŞGİT, Yunus Emre, “Entelektüel Sermaye İle İlgili Kavramsal Bir Değerlendirme”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, Kış 2004, s. 140, <http://sbe.yyu.edu.tr/dergi/enstit%C3%BC%206.pdf#page=122> (Erişim Tarihi : 26.04.2011).

⁹⁸ ŞAMİLOĞLU, Famil, “Entelektüel Sermaye: İMKB'de Hisse Senetleri İşlem Gören Bankalar Üzerine Bir Uygulama”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S. 31, Temmuz 2006, s. 79.

2.1.1. Entelektüel Sermayenin Ölçülme İhtiyacı, Ölçülmesinde Karşılaşılan Problemler ve Değere Dönüştürülmesi Süreci

Bu kısımda işletmelerin entelektüel sermayeyi ölçmeye neden ihtiyaç duydukları, ölçüm sırasında karşılaştıkları problemler ile entelektüel sermayenin işletme açısından değere dönüştürülmesi sürecine ayrı ayrı değinilecektir.

2.1.1.1. Entelektüel Sermayenin Ölçülme İhtiyacı

Yönetim alanında son zamanlarda en çok gelecek vadeden gelişmelerden birisi, bir firmanın en değerli varlığı olan entelektüel sermayenin ölçülmesi, kullanılması ve geliştirilmesi girişimleridir. Kamusal çıkar amaçlı olmayan organizasyonlar için bu girişimler verimliliği arttırmada özel bir potansiyele sahiptir. Bunun nedeni, bu organizasyonların insan sermayesinin yoğun olmasıdır. Bu noktada, önemli bir varlık haline gelmiş olan bilginin, yani insan kaynağının işletme bilançolarında yer alan maddi varlıklar gibi ölçülmesi ve yönetilmesi konusundaki görüşler gündeme gelmektedir⁹⁹. Organizasyonlar sahip oldukları insan sermayelerine bilançolarında yer vererek bunun faydalarına kavuşacaktır.

Entelektüel sermaye, işletmelerin en değerli varlığı ve belki de en önemli rekabet silahı haline gelmektedir. Bu durumda en önemli mesele işletmenin neye sahip olduğunu bulması ve onu kullanması olmaktadır. Bu derece önemli olan varlıklar gizlidir. Çünkü bilançolarda görünmemektedir¹⁰⁰. Bu noktada, sahip olduğu öneme karşın bilançolarda görünmeyen varlıkların ortaya çıkarılması amacıyla ölçülmesi ve raporlanması gündeme gelmektedir. Entelektüel sermaye ölçümleri ile finansal verileri birbirine karıştırmanın yanlış olacağı söylenebilirse de, bu ölçümü hiç yapmamak daha büyük bir hata olacaktır. Entelektüel sermayeyi yönetmek bu sermayeyi izlemeyi sağlayan ve finansal sonuçlarla ilişkili olan yollar bulmaya bağlıdır. Elde edilen veriler, öncelikle işletme yönetiminin yıldan yıla performansını değerlendirmesine, bir başka deyişle hedeflere doğru ne ölçüde ilerlediğini belirlemesine ve ikinci olarak işletmeler arası karşılaştırmalar

⁹⁹ MARR, Bernard ve CHATZKEL, Jay, " Intellectual Capital at the crossroads: managing, measuring, and reporting of IC ", *Journal of Intellectual Capital*; Vol.5, No: 2, 2004, s. 227-228'den aktaran DEMİRKOL, İsmet, a.g.e., s. 80.

¹⁰⁰ ROOS, Göran ve ROOS, Johan, "Measuring Your Company's Intellectual Performance", *Long Range Planning*. Vol.30, No:3 1997, s. 413'den aktaran DEMİRKOL, İsmet, a.g.e., s. 81.

yapılmasına olanak vermelidir¹⁰¹. Böylelikle yapılan ölçümlerin sonucunda işletmeler sahip oldukları entelektüel sermayeyi bilip ona göre rahatça hareket etme ve rekabet açısından önemli kararlar alabilme imkanına sahip olacaklardır.

Entelektüel sermayenin unsurlarını ölçmeye yönelik sınıp doğrulanmış birçok yol vardır. Örneğin, marka hakkına ve müşteri gruplarına para değerleri yüklenebilir. Bir kuşak önce "insan sermayesi muhasebesi" entelektüel sermayenin bu bileşenini rakamlandırmaya başlamıştır. Öteki ölçümler maddi olmayan varlıkların değerine para cinsinden rakamlar biçmeye yönelmemekte, ama bu değere dayanan prosesleri ya da sonuçları gerçekten ölçmektedir; sözgelimi 3M ve Hewlett-Packard, insan sermayesinin bir parçası olan buluşçuluğun fikir verici bir ölçümü olarak yeni ürünlerin yarattığı satışların oranını izleyen birçok şirket arasındadır¹⁰². Entelektüel sermayeyi ölçmeye çalışan bu ve bunun gibi yöntemlerden en çok kullanılanlara çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer verilecektir.

Entelektüel sermayeyi ölçmenin başlıca nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir¹⁰³;

- Yöneticilerin işletmelerin değer yaratan unsurlarını anlamalarını kolaylaştırmak,
- İşletme performansının değerlendirilmesinde kullanılacak güvenilir bir değerlendirme aracı elde etmek,
- Finansal kaynak bulma süreci içerisinde, işletmelerin ödeme güçlerinin belirlenmesinde kullanılacak güvenilir bir ölçüt elde etmektir.

2.1.1.2. Entelektüel Sermayenin Ölçülmesinde Karşılaşılan Problemler

Finansal sermaye boyutunda hesaplanan değerler, parasal değerler olduklarından işletmenin defter değerini hesaplamak kolaydır. Ancak, benzer yaklaşımın maddi olmayan unsurlara her zaman uygulanamaması, entelektüel sermayenin ölçülmesini zorlaştırmaktadır. Uygulamada fiziksel sermaye, insan

¹⁰¹ DEMİRKOL, İsmet, a.g.e., s. 81-82.

¹⁰² STEWART, Thomas, a.g.e., s. 297.

¹⁰³ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 122.

sermayesi ve yapısal sermaye birbirleriyle yakın ilişkilidir, işletmeye yönelik nakit akımlarının temel kaynağı, fiziksel ve yapısal sermaye tarafından desteklenen insan sermayesi unsurlarından meydana gelen bir sermaye yapılanmasıdır. Bu hiyerarşik yapılanmanın alt bileşenleri, üstteki bileşenleri sürekli olarak desteklemektedir. Entelektüel sermayenin; insan sermayesi, yapısal sermaye ve diğer entelektüel sermaye unsurlarına uygun şekilde değerinin tespit edilebilmesi için, sabit bir parasal değer arayışı yerine, değerlemenin düzeltilmiş bir değer aralığı çerçevesinde yapılması daha doğru olmaktadır¹⁰⁴. Bu değer aralığında hesaplamalarla ve yapılan ölçümlerle sahip olunan entelektüel sermaye tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Entelektüel sermaye unsurları arasındaki ilişkinin henüz tam olarak anlaşılabilmesi, işletmenin sahip olduğu entelektüel sermayenin artırılması için kullanılan yöntemlerin sürekli olarak değişkenlik göstermesi ve entelektüel sermaye ile finansal performans arasındaki ilişkinin tam olarak kurulabilmesi, entelektüel sermayenin ölçülmesinde karşılaşılan temel problemlerdir¹⁰⁵. Entelektüel sermayenin ölçülmesinde karşılaşılan bir diğer problem de, hesaplamalarda hem nicel hem de nitel ölçütlerin bir arada kullanılması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Nitel ölçütler, varsayımlara ve kabullere dayalı ölçütler olup, genellikle ölçümü yapılacak unsurun ya da davranış biçiminin kesin ya da sayısal olarak ifade edilemediği durumlarda kullanılmaktadır. Nicel ölçütler ise, sayılarla ifade edilebilen, üzerinde tartışmaya gerek olmayan ve kesinliği herkes tarafından kabul edilen somut ölçütlerdir. Nicel ölçütlerin nitel ölçütlere göre daha kesin sonuçlar ortaya koymaları nedeniyle, entelektüel sermayenin ölçülmesinde nicel ölçütlerin kullanılmasına gayret gösterilmesi gerekmektedir. Nicel ölçütler, yalnızca işletmenin cari ve geçmiş performansını gözler önüne sermekle kalmamakta, aynı zamanda da geleceğe yönelik tahminlerin daha sağlıklı bir şekilde yapılmasına imkan sağlamaktadırlar. Tatmin dereceleri, entelektüel varlıkların kalitesi, pazar payı tahminleri, kapsamlılık, vizyon-strateji uyumu ve değer kategorisi nitel ölçütlere; yatırım miktarı, getiri miktarı, maliyetler, çalışanların yaşı ve cinsiyeti nicel

¹⁰⁴ PIKE, Stephan ve M'PERSON, Philip, "Accounting, Emprical, Measureent and Intellectual Capital", *Journal of Intellectual Capital*; Cilt: 2, No: 3, 2001, s. 252'den aktaran DEMİRKOL, İsmet, a.g.e., s. 84-85.

¹⁰⁵ RUPERT, Booth, "The Measurement of Intellectual Capital", *Management Accounting*, Kasım 1998, s. 28'den aktaran DEMİRKOL, İsmet, a.g.e., s. 85.

entelektüel sermaye ölçütlerine örnek olarak gösterilebilmektedir¹⁰⁶. Bu örnekler artırılarak entelektüel sermayenin nicel ölçütlerle ölçümünün yapılması işletmelerin sahip oldukları entelektüel sermayeyi doğru şekilde hesaplamalarını sağlar.

2.1.1.3. Entelektüel Sermayenin Değere Dönüştürülmesi Süreci

Entelektüel sermayenin değere dönüştürülmesi için, ilk aşamada işletmenin entelektüel sermayesinden elde edilmek istenen gelir türünün tespit edilmesi gerekmektedir. Entelektüel sermayenin kapsamının geniş olması sebebiyle, bu çerçevede elde edilen gelir türleri çeşitlilik göstermektedir. Bu gelir türleri¹⁰⁷;

- Satışlar, lisans hakları, ortak girişimler, stratejik anlaşmalar ve entelektüel mülkiyet varlıklarının kullanımı yoluyla elde edilen gelirler,
- Pazar payı, teknolojik liderlik, firmanın pazarda tanınması ve markalama faaliyetleri çerçevesinde stratejik konumlandırma yoluyla elde edilen gelirler,
- Diğer işletmelerin ortaya çıkardığı yeniliklerin kullanılması yoluyla elde edilen gelirler,
- Maliyetlerin azaltılması yoluyla elde edilen gelirler,
- Verimliliğin artırılması yoluyla elde edilen gelirler şeklinde sınıflandırılabilir.

Entelektüel sermayenin değere dönüştürülmesi için ikinci aşama da ise işletmenin içsel ve dışsal yapısının analiz edilmesi gerekmektedir. Üçüncü ve son aşama ise entelektüel sermayenin işletmenin vizyonu içerisindeki rolünün belirlenmesidir¹⁰⁸. Bu aşamaların sonucunda entelektüel sermayenin değere dönüştürülmesi süreci tamamlanmış olur.

2.1.2. Entelektüel Sermayeyi Ölçme Yöntemleri

Literatürde entelektüel sermayeyi ölçmede 2 yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi, entelektüel sermayeyi bir bütün olarak işletme bazında ölçen yöntemler, ikicisi ise entelektüel sermayeyi unsurları bazında ölçen yöntemlerdir.

¹⁰⁶ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 127-128.

¹⁰⁷ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 122-123.

¹⁰⁸ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 124.

Entelektüel sermayeyi bir bütün olarak ölçen yöntemler genellikle finansal ölçüm yöntemleri kullanarak entelektüel sermayeyi ölçmektedirler. Unsurları bazında ölçen yöntemler ise insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi unsurlarını içeren kriterler yoluyla entelektüel sermayeyi ölçmektedirler¹⁰⁹. Entelektüel sermayenin hem bütün hem de unsurlar bazında yapılan ölçümleri ardından ortaya çıkan değerler, kullanılan yöntemlere göre farklılık gösterebilir.

2.1.2.1. Entelektüel Sermayenin İşletme Bazında Ölçülmesi

Entelektüel sermayenin işletme düzeyinde ölçülmesinde kullanılan piyasa değeri/defter değeri oranı, Tobin'in Q oranı ve maddi olmayan varlıkların değerinin hesaplanması şeklindeki başlıca üç ölçme yöntemine ön değerlendirme yöntemleri adı da verilmektedir. Bu yöntemler işletmeye entelektüel sermaye yönetimi olduğunu bildirmeden önce entelektüel sermayenin gerçekten var olup olmadığını saptarlar¹¹⁰. Bu üç ölçme yöntemi dışında entelektüel sermayeyi işletme bazında ölçmek için son zamanlarda ekonomik katma değer (EVA) yöntemi de kullanılmaktadır.

2.1.2.1.1. Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı Yöntemi

Hisse senetleri borsada işlem gören işletmelerin entelektüel sermayesinin parasal olarak tespitinde kullanılan yöntemlerden ilki, işletmenin piyasa değerinin defter değerine oranlanması yöntemidir. İşletmenin özsermaye toplamının pay senedi sayısına bölünmesiyle belirlenen değere defter değeri denmektedir. Burada özsermaye ile ödenmiş sermaye, ihtiyatlar toplamı, dağıtılmamış karlar, yeniden değerlendirme değer artış fonları ve bu türdeki diğer fonlarla, karşılıklar kastedilmektedir. İşletmenin dolaşımdaki, yani işletme dışındaki hisse senetlerinin belirli bir tarihte işlem gördüğü piyasa fiyatına ise piyasa değeri denmektedir. Bir başka deyişle bir hisse senedinin sermaye piyasasında alınıp satıldığı fiyat o hisse senedinin piyasa değeridir. Bu durumda, işletmenin piyasa değerinin defter değerine oranı, entelektüel sermayesidir. Ancak söz konusu metod, ekonomideki konjoktürel dalgalanmalar nedeniyle, işletmenin borsa değerinin düşmesi, örneğin faizlerin

¹⁰⁹ ÖZEVREN, Mina ve YILDIZ, Sebahattin, "Entelektüel Sermayenin Ölçüm Yöntemleri ve Kriterlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt No: 29, S. 2, 2010, s. 280-281, http://iibf.marmara.edu.tr/dosya/fakulte/iibfdergi_2010_2/13-ozveren-yildiz.pdf (Erişim Tarihi : 05.04.2011).

¹¹⁰ UZAY, Şaban ve SAVAŞ, Orhan, "Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi: Mobilya Sektöründe Karşılaştırmalı Bir Uygulama Örneği", *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, S. 20, Ocak-Haziran 2003, s. 167, <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi20/uzay.pdf> (Erişim Tarihi : 05.04.2011).

yükseltilmesi durumunda sağlıklı bir sonuç alınmasını engellemektedir. Ayrıca bu yöntemde sadece mevcut durum yansıtılmakta ve performans değerlendirmeleri gerçekleştirilememektedir¹¹¹. Bu tür dezavantajları olması yöntemin geçerliliği bakımından olumsuzdur.

Bu yöntemin avantajı basitliğidir. Ancak oldukça basit bir hesaplama yöntemi olduğu için mevcut durumun karmaşıklıklarını çok fazla yansıtamaz¹¹². Bu nedenle işletmeler sahip oldukları yapıdan dolayı karmaşık durumlara sahip olduğunda bu yöntem pek kullanışlı olmamaktadır.

Bu yöntemde bir firmanın entelektüel sermayesi,tutar olarak aşağıdaki (1) numaralı formülle, oran olarak ise, (2) numaralı formülle hesaplanmaktadır. Oran olarak hesaplanan entelektüel sermayeden, gerek firmanın geçmiş yıl verileri gerekse sektör ortalamaları ile karşılaştırmak suretiyle, daha anlamlı bilgiler elde edilebilmektedir¹¹³.

$$ES= \text{Piyasa Değeri} - \text{Defter Değeri} \quad (1)$$

$$ES= \text{Piyasa Değeri} : \text{Defter Değeri} \quad (2)$$

2.1.2.1.2. Tobin'in Q Oranı Yöntemi

İlk kez 1969 yılında Tobin tarafından ortaya atılan ve kendi adıyla anılmaya başlanan Tobin q oranı, işletmenin pazar değerinin varlıklarının yerine koyma maliyetine bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Yapılan çalışmalarda Tobin q oranı pek çok amaçla kullanılmıştır. Çoğunlukla sahiplik yapısı ile performans arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla kullanılmasına rağmen, kâr dağıtım kararlarının hisse senedi değeri üzerine etkisinin ölçülmesi, firma sahipliği ile özsermaye değeri arasındaki ilişkinin belirlenmesi, yönetsel performansın ölçülmesi gibi konularda da bu orandan yararlanılmıştır. Ayrıca Tobin q oranı işletmenin rekabet gücünün bir göstergesi olarak da değerlendirilmiştir. Öte yandan bu oran yatırımcılar açısından da bir karar kriteri olarak önerilmektedir¹¹⁴. Her ne kadar entelektüel sermayenin ölçülmesinde kullanılmak için geliştirilen bir yöntem olmasa da Tobin q oranının bu

¹¹¹ ATAMAN AKGÜL, Başak, “Entelektüel Sermaye Kavramının Ölçülmesi,Yönetilmesi ve Raporlanması”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt No:5, S. 2, Haziran 2003, s. 40.

¹¹² ÖNCE, Saime; *Muhasebe Bakış Açısı İle Entelektüel Sermaye*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1100, Eskişehir, 1999, s. 37.

¹¹³ UZAY, Şaban ve SAVAŞ, Orhan, a.g.m., s. 167.

¹¹⁴ CANBAŞ, Serpil ve Diğerleri, “Performans Ölçümünde Tobin Q Oranının Kullanılması: Hisse Senetleri İMKB'de İşlem Gören Sanayi İşletmeleri Üzerinde Bir Deneme”, *Muhasebe v Finansman Dergisi*, S. 28, Ekim 2005, s. 25.

işlevi iyi gördüğü konusunda görüşler bulunmaktadır¹¹⁵. Tobin q, entelektüel sermayenin değerini yukarıda sayılan ölçüm çeşitleri nedeniyle doğru şekilde yansıtabilecek bir ölçüm türüdür.

James Tobin yatırım kararlarını tahmin etmeye yardımcı olmak için q ölçümünü geliştirmiştir. Tobin'in q oranı esasen piyasa değeri / defter değeri oranı ile aynı olmakla birlikte Tobin hesaplamada maddi varlıkların defter değeri yerine maddi varlıkların yenileme maliyetlerini kullanmaktadır. Teoriye göre şayet “q” 1’den ve rakiplerin q değerinden büyükse, işletme diğer benzer işletmelerden daha yüksek kazanç elde etme kabiliyetine sahiptir. Diğer bir deyişle, entelektüel sermayeye sahip işletmeler avantaj sağlamaktadır¹¹⁶. Q değerinin 1’den düşük çıkması durumunda yani piyasa değerinin varlıkların yerine koyma değerinden az olması durumunda ise, işletmenin varlık bazında entelektüel sermayeye sahip olmadığı ve varlıkların getiri düzeylerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır¹¹⁷. Bu tür hesaplamalarla işletmenin sahip olduğu ya da olmadığı entelektüel sermaye ortaya konmuş olur.

Tobin q yöntemi de, piyasa değeri / defter değeri oranı yönteminde belirtilen piyasa değerini etkileyen aynı dışsal etkilere konudur ve bu nedenle eleştirilir. Bu yöntemlerin her ikisi de aynı sektörde faaliyette bulunan, aynı piyasalara hizmet veren ve benzer türde maddi varlıklara sahip olan işletmelerin maddi olmayan varlıklarının karşılaştırılması ve aynı işletmelerin entelektüel sermayesinin değerinde yıllar itibarıyla gerçekleşen değişikliklerin karşılaştırılması için uygundur¹¹⁸. Tobin'in "q"su ve piyasa değerinin defter değerine oranı yıllar itibarıyla düşüyorsa, bu, işletmenin maddi olmayan varlıklarının değerinin de düştüğünü gösterir. Bu da işletmenin maddi olmayan varlıklarını iyi yönetmediğinin bir göstergesidir¹¹⁹. Bunun sonucunda da işletmenin elinde herhangi bir entelektüel sermayeye sahip olmadığı anlaşılır.

¹¹⁵ STEWART, Thomas, a.g.e., s. 300-301.

¹¹⁶ AYDEMİR, Oğuzhan, "Hisse Senedi Getirileri ve Reel Sektör Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Çalışma ", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt No:10, S.2, 2008, s. 40, http://akuiibf.aku.edu.tr/pdf/10_2/3.pdf (Erişim Tarihi : 09.05.2011).

¹¹⁷ ACAR, Durmuş ve DALĞAR, Hüseyin, a.g.m., s. 35.

¹¹⁸ TETİK, Nilüfer ve ÖREN, Veli Erdiç, "Entelektüel Sermaye Ölçümünde Tobin Q ,Yöntemi: İMKB'de İşlem Gören Turizm İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama", *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt No:12, S. 4, Aralık 2010, s. 5.

¹¹⁹ ÖNCE, Saime, a.g.e., s. 39.

Tobin Q oranının ilk olumsuz yönü varlıkların piyasa değerini etkileyen dışsal etkenlere dikkat edilmemesidir. Diğer bir olumsuz yön de bu yöntemin işletmenin ortaya koyduğu her entelektüel sermaye varlığını ölçmemesidir. Muhasebe açısından olumsuz yönü de piyasa değerinin defter değerini aşan bölümünün finansal tablolarda tek bir kalem olarak yer alması olduğu söylenebilir¹²⁰. Bu olumsuz yönler yöntemi entelektüel sermayeyi ölçme bakımından yetersiz bırakan durumlar oluşturabilir.

2.1.2.1.3. Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemi

NCI şirketi tarafından işletmedeki maddi olmayan varlıkların gerçek değerlerinin ortaya konulması için geliştirilen bir ölçüm yöntemidir. Bu yönetime göre öncelikle maddi varlıkların getirisinin fazladan kısmı hesaplanarak ortaya çıkan tutarla maddi olmayan varlıkların neler getirdiğinin hesaplanması amaçlanmaktadır. Bu yöntemde finansal tablolardaki veriler esas alınarak uygulama yapılmaktadır. Tobin Q oranı ve piyasa değeri/defter değeri yöntemlerine göre daha karmaşık ve zaman alıcı olan bu yöntem, işletmelere gerek sektör içinde gerekse sektör dışında gerçeğe dayanan karşılaştırmalar yapma olanağı vermektedir¹²¹. Bu nedenle söz konusu yöntem, gerçekçi değerler ile sahip olunan entelektüel sermayeyi yansıtır.

Bu yönetime göre maddi olmayan varlıkların değerinin hesaplanması sürecinde uygulanan adımlar şöyledir¹²² :

- **1. Adım** : İşletmenin üç yıl içindeki vergi öncesindeki kârının ortalaması hesaplanır.

- **2. Adım** : Maddi varlık değerlerinin ortalaması dönem sonu bilançodan alınarak üç yılın ortalaması hesaplanır.

- **3. Adım** : Kâr ortalaması maddi varlıkların ortalama değerine bölünerek maddi varlıkların getirisi bulunur.

- **4. Adım** : Sektörün üç yıl için gerçekleşmiş maddi varlıklar getiri oranı hesaplanır. Eğer işletmenin maddi varlıklar getiri oranı sektör ortalamasının altında ise bu yöntem kullanılamayacaktır.

¹²⁰ ÇELİK, ERKEN, Arzum ve PERÇİN, Selçuk, a.g.m., s. 116.

¹²¹ ÇELİK, ERKEN, Arzum ve PERÇİN, Selçuk, a.g.m., s. 116-117.

¹²² STEWART, Thomas, a.g.e., s. 303.

- **5. Adım** : Eğer getiri oranı sektör ortalamasının üstünde ise getiri fazlası hesaplanır. Sektörün maddi varlıklar getiri oranıyla işletmenin maddi varlıklar getirisi çarpılır. Elde edilen değer, sektördeki ortalama bir işletmenin bu büyüklükteki maddi duran varlıklarından elde edeceği miktarları göstermektedir. Bu değer işletmenin ilk adımda ortaya çıkan vergi öncesi kârından çıkartılarak işletmenin ortalama bir işletmeden ne kadar fazla kâr ettiğini gösteren değer bulunur.

- **6. Adım** : Üç yıl için ortalama vergi oranı hesaplanarak fazla elde edilen değerle çarpılır. Vergi sonrası büyüklüğe ulaşmak için getiri tutarından düşülür. Bu da maddi olmayan değerlere ait primdir.

- **7. Adım** : İşletmenin sermaye maliyeti esas alınarak primin net bugünkü değeri hesaplanır. Bulunan değer işletmenin maddi olmayan varlıklarının hesaplanmamış değeridir ve bilançoda bulunmamaktadır.

Hesaplama sonucunda ulaşılan rakam işletmenin sektördeki diğer işletmelerden daha iyi performans gösterebilmek için maddi olmayan varlıklarından yararlanabilme gücünün bir ölçümüdür¹²³. Bilgilerin gerek finansal tablolar yardımıyla kolay elde edilmesi ve gerekse sektör içinde ve sektörler arasında diğer iki yönteme göre daha gerçekçi ve karşılaştırılabilir sonuçlar vermesi yöntemin olumlu yönlerini oluşturmaktadır. Buna karşın, diğer yöntemlere göre daha karmaşık olması ve daha çok zaman alması eleştirilen ve olumsuz kabul edilen yönlerini oluşturmaktadır¹²⁴. Yöntem, getiri fazlalığının ölçülmesinde kullanılan sektör ortalamasının uç değerlerden alınması nedeniyle oldukça yüksek veya düşük değerlerin hesaplanmasına neden olabileceği ve maddi olmayan varlıkların net bugünkü değerinin sermaye maliyetince belirlenmesinin gerçeği yansıtmayacağı bunun yerine yine uç değerler sakıncasını taşımakla birlikte sektör ortalamasının alınmasının daha doğru olacağı belirtilerek, eleştirilmektedir¹²⁵. Bu avantajlar ve dezavantajların ışığında yöntem, entelektüel sermayenin ölçümünde kullanışlı olarak kabul edilen bir yöntemdir.

¹²³ STEWART, Thomas, a.g.e., s. 304.

¹²⁴ ÇIKRIKCI, Mustafa ve DAŞTAN, Abdülkerim, "Entelektüel Sermayenin Temel Finansal Tablolar Aracılığıyla Sunulması", *Bankacılar Dergisi*, S.43, Aralık 2002, s. 26.

¹²⁵ ÖNCE, Saime, a.g.e., s. 63.

2.1.2.1.4. Ekonomik Katma Değer Yöntemi

Artan rekabet koşulları ve pazar odaklı yönetim anlayışlarının yerini maliyet odaklı yönetim anlayışına bırakması ile birlikte değer tabanlı performans ölçüm sistemleri ortaya çıkmıştır. Değer tabanlı performans ölçüleri arasında değeri doğru olarak ölçmek, işletmede değer yaratma anlayışını yerleştirerek farklı bir kültür yaratmak ve kullanım kolaylığı sağlama açısından en yaygın ölçüt Ekonomik Katma Değer (EVA)'dir. EVA, işletmenin vergi sonrası net faaliyet kârının, o kârı yaratmak için kullanılan sermayenin maliyetinden arındırılarak ulaşılan değerdir. EVA şirket hedeflerinin saptanmasından stratejik planlamaya, bütçeleden fiyatlamaya, teşvik sistemi oluşturulmasından insan kaynaklarına kadar uzanan bir finansal yönetim sistemidir¹²⁶. Bu yönetim sistemi işletmelerin sahip olduğu entelektüel sermaye değerini ortaya çıkarmak için fikir veren hesaplamalara da sahiptir.

Temelde finansal performansı ölçen bir yöntem olmakla birlikte, bu yöntemden entelektüel sermaye ölçümünde de yararlanılmaktadır. Boston Danışmanlık Şirketi'nden G.Stalk tarafından geliştirilen yöntem, işletme sermayesinin devrinin bulunması sonucunda, işletmenin yapısal sermayesinin performansı hakkında bilgi veren bir içeriğe sahiptir¹²⁷. Bu bilgi veren içerikte işletmenin sahip olduğu entelektüel sermayenin ölçülmesi için kullanılmaktadır.

Ekonomik katma değer, (EVA) iki farklı yöntemle hesaplanabilmektedir. Bu yöntemlerle ilgili formüller ve açıklamalar aşağıdaki gibidir¹²⁸:

$$(1) \text{EKD} = (\text{FK} - \text{DV}) - (\text{k}_0 \times \text{YS})$$

$$= (\text{Faaliyet Kârı} - \text{Düzeltilmiş Vergiler}) - (\text{Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti} \times \text{Yatırılan Sermaye})$$

¹²⁶ HACIRÜSTEMOĞLU, Rüstem ve Diğerleri, "Etkin Performans Ölçüm Aracı EVA (Ekonomik Katma Değer - Ekonomik Kar Yaklaşım)", *Mali Çözüm Dergisi*, S. 59, 2002, s. 12, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/59MaliCozum/06%20%2059%20RUSTEM%20HACIRUSTEMOGLU.doc> (Erişim Tarihi: 18.05.2011)

¹²⁷ ERKAL, Zekeriya E., a.g.e., 2006, s. 107.

¹²⁸ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 89.

$$(2) \text{EKD} = (\text{YSG} - k_0) \times \text{YS}$$

$$= (\text{Yatırılan Sermayenin Getirisi} - \text{Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti}) \times \text{Yatırılan Sermaye}$$

Formülde yer alan ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti (k_0), her kaynağın toplam kaynaklara oranları ile kendi maliyetlerinin çarpımlarının toplamına eşittir¹²⁹.

Ekonomik Katma Değer, bir işletmenin yarattığı yada kaybettiği değer dönemsel veya bir yıllık tutarını ifade etmektedir¹³⁰. Döneme ilişkin performans değerlemesinde, negatif bir EVA değeri bir değer kaybı anlamına gelirken, pozitif bir EVA değeri şirketin değerinin arttığı anlamına gelir¹³¹. Entelektüel sermaye de ekonomik katma değer yöntemi de değer yaratmayı ön planda tutar ve sonuç olarak işletmenin finansal açıdan amacı pozitif ve sürekli olarak yükselen bir EVA değerine sahip olmaktır¹³². Bu pozitif EVA değeri de entelektüel sermaye açısından işletmenin pozitif bir değere sahip olduğunu gösterir.

2.1.2.2. Entelektüel Sermayenin Unsur Bazında Ölçülmesi

Entelektüel sermayeyi bileşen bazında ölçen yöntemler, işletmelerde entelektüel sermayeyi oluşturan bileşenlerini esas alarak ölçüm yapan yöntemlerdir. İnsan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi gibi entelektüel sermaye bileşenleriyle birlikte bazı farklı bileşenler de, bu yöntemlerde dikkate alınmaktadır¹³³. Entelektüel sermayenin bileşenlerine göre ölçülmesi yaklaşımında, entelektüel sermayeyi oluşturan unsurlardan-insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi- her birinin alt bileşenleri ile birlikte teker teker finansal açıdan ölçülmesi ifade edilmektedir¹³⁴. Entelektüel sermayeyi oluşturan başlıca unsurlar insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi olduğu için bu unsurların bazında ölçüm yapan metotlar ele alınacaktır.

¹²⁹ USTA, Öcal, *İşletme Finansı ve Finansal Yönetim*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 42.

¹³⁰ TÜRKER, İpek, "Ekonomik Katma Değer (EVA)'in Hesaplanması ve Gerekli Muhasebe Düzenlemeleri", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S. 15, Mayıs 2005, s. 126, http://212.98.248.2/EKutuphane/Dokuman_Detay.aspx?belge=542 (Erişim Tarihi: 18.05.2011)

¹³¹ ARGUN, Doğan (Çev.), "Ekonomik Katma Değer", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S. 11, Ocak 2004, s. 118-119,

http://212.98.248.2/EKutuphane/Dokuman_Detay.aspx?belge=538 (Erişim Tarihi: 18.05.2011)

¹³² ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 82-85.

¹³³ ERKAL, Zekeriya E., a.g.e., 2006, s. 76.

¹³⁴ ÇIKRIKCI, Mustafa ve DAŞTAN, Abdülkerim, a.g.m., s. 23.

2.1.2.2.1. Skandia Kılavuzu

İsveç kökenli bir şirketler grubu olan Skandia bilgisel varlıkların ölçülmesi ile ilgili olarak mantıklı ve tutarlı çalışmalar yapan ilk büyük şirkettir. Skandia, 1985 yılında kendi içine yönelik olarak yayınlanmak üzere entelektüel sermaye raporu geliştirmiştir. Bu rapor 1994 yılında geleneksel finansal raporların ekinde işletme dışına yönelik olarak da yayınlanmıştır. Bu ek raporlarla şirketin gizli dinamik unsurlarının ölçülmesi yoluyla şirket değerinin kaynakları belirlenmeye ve açığa çıkarılmaya çalışılmıştır¹³⁵. İşletmede var olan entelektüel sermayeyi ortaya çıkarmak için çalışmalar yapılmıştır.

Skandia şirketi yöneticilerinden Leif Edvinsson dinamik ve bütünsel bir özellik gösteren ve Skandia Kılavuzu olarak adlandırılan entelektüel sermaye ölçme modeli beş alana odaklanmıştır. Bu alanlar : finansman, müşteri, süreç, yenileme ve geliştirme ve insan sermayesidir. Bu yeni muhasebe sınıflandırması bir şirketin değerinin köklerini tanımlamak için gizli kalmış dinamik faktörleri arar. Skandia modeline göre insan sermayesi ve yapısal sermayenin gizli kalmış yanları bir araya getirilerek entelektüel sermaye oluşturulur¹³⁶. Böylelikle işletmenin sahip olduğu entelektüel sermaye de ortaya çıkarılmış olur.

Genel olarak ele alındığında Skandia'nın değer şeması, şirketin piyasa değerini tahmin etmede kullanılan finansal ve finansal olmayan varlıkları ele alır. Bu değer yapılanması sonucunda, Skandia yalnızca finansal raporlama yapmakla kalmamakta, aynı zamanda da şirketin entelektüel sermaye yapısı da açığa çıkarılarak rekabet avantajları elde edilmektedir¹³⁷. Skandia'nın değer şeması aşağıda Tablo 8'de gösterilmiştir. Şemadaki sembollerin anlamı şöyledir :

(\$) : Para Tutarı

(%) : Yüzde Oranı

(#) : Rakam Olarak İfade

¹³⁵ ERKUŞ, Hakan, "Geleneksel Raporlama Yöntemlerinin Yeni Ekonomi Durumu Karşısındaki Durumunun İrdelenmesi ve Entelektüel Sermayenin Raporlanması", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt No: 9, S. 2, 2004, s. 314-315, <http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2004-2-16.pdf> (Erişim Tarihi : 26.04.2011)

¹³⁶ BONTIS, Nick, "Assessing Knowledge Assets: A review of The Models Used to Measure Intellectual Capital ", *International Journal of Management Reviews*, Vol.3 No:1, Mart 2001, s. 44.

¹³⁷ ŞAMİLOĞLU, Famil, a.g.e., 2002, s. 182.

Tablo 8. Skandia Modelinin Entelektüel Sermaye Ölçütlerine Ait Örnekler

Finansal Boyut	<ul style="list-style-type: none"> • gelirler / çalışanlar (\$) • yeni müşterilerden elde edilen gelirler / toplam gelir (\$) • yeni ticari faaliyetlerden elde edilen kârlar
Müşteri Boyutu	<ul style="list-style-type: none"> • müşteri ziyaretleri gün sayısı (#) • satış anlaşmalarının gerçekleştirilen satışlara oranı (%) • kaybedilenlere karşı kazanılan müşteri sayısı (%)
Süreç Boyutu	<ul style="list-style-type: none"> • bilgisayar sayısı / çalışan sayısı (#) • bilgi teknolojisi kapasitesi- CPU (#) • süreç uzunluğu (#)
Yenileme ve Geliştirme Boyutu	<ul style="list-style-type: none"> • tatmin olan çalışan sayısı (#) • eğitim harcamaları / yönetim giderleri (%) • patentlerin ortalama ömrü (#)
İnsan Boyutu	<ul style="list-style-type: none"> • üst kademelerde yer alan yetişmiş yönetici sayısı (%) • yıllık personel devir hızı (%) • liderlik endeksi (%)

Kaynak: BONTIS, Nick, "Assessing Knowledge Assets: A review of The Models Used to Measure Intellectual Capital ", International Journal of Management Reviews, Vol.3 No:1, Mart 2001, s. 46.

2.1.2.2.2. Dengelenmiş Sonuç Kartı Yöntemi

Sistem, 1990'ların başında Nolan Norton Institute'un araştırma kolunun, "Geleceğin Organizasyonunda Performans Ölçümü" isimli bir yıllık çokuluslu araştırmaya sponsor olmasıyla geliştirilmeye başlanmıştır. Çalışmayı Renaissance Solutions Inc.'in Başkanı David Norton ve Harvard Business School profesörlerinden Robert Kaplan yürütmüştür. Çalışma sonucunda Skorkart (Balanced Scorecard-BSC) olarak bilinen sistem geliştirilmiştir. Bu sistem, "Uzun dönemli stratejik amaçları gerçekleştirmek için bir organizasyondaki insanların bilgilerini, yeteneklerini ve enerjilerini birleştiren bir yönetim sistemi" olarak tanımlanabilir. Sistem, bir bütün olarak işletmenin performans takibinde kullanılan bir model olarak tasarlanmıştır¹³⁸. Bu yaklaşım aslında maddi olmayan varlıkları ölçmek için ortaya

¹³⁸ GÜROL, Yonca Deniz, "Toplam (Dengeli) Başarı Göstergesi (Balanced Scorecard) Yönteminin Stratejik Bilginin Sağlanması Sürecindeki Yeri", s. 317, <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/07-04.pdf> (Erişim Tarihi: 12.05.2011).

konmuş bir yöntem değildir. Yöntemin amacı işletmelerin performans ölçümünü daha dengeli bir bakışla ele almaktır. Kaplan ve Norton, işletmelerin sonuç kartı için dört grup gösterge belirlemişlerdir. Bu göstergeler, entelektüel sermayenin unsurlarının sınıflandırmasına pek çok açıdan benzemektedir. Bu nedenle BSC yaklaşımının entelektüel sermaye unsurlarını ölçmek için anlamlı sonuçlara götürebileceği öne sürülmektedir¹³⁹. Buna göre de bu ölçüm modeli bütün olarak işletme performansını ölçmeye yönelik olsa da entelektüel sermayeyi ölçme açısından unsurlar bazında ele alınmıştır.

Bu yöntem işletme performansını dört boyutta incelemektedir. Bu boyutlar finansal boyut, müşteri boyutu, iç süreçler boyutu ve öğrenme ve gelişme boyutudur. Kaplan ve Norton'a göre bu dört boyut dikilmiş ve giyilmeye hazır bir ceket olarak değil, bir kalıp veya şablon olarak değerlendirilmelidir. Dört boyutun tümünün de gerekli yeterli olacağı bir matematik teorisi yoktur. Bu dört boyut içinden sadece iki veya üç tanesini kullanacak işletmeler olduğu gibi, faaliyet gösterdikleri sektörün şartları ve işletmenin stratejisine göre bunlara bir veya daha fazla boyut ekleyecek işletmeler de bulunabilir¹⁴⁰. İşletmeler kullandıkları boyutlara göre işletme performansını ölçmeye çalışırlar.

Söz konusu boyutlardan finansal boyut firmanın uzun dönemli finansal amaçlarını kapsamakta ve firma ortaklarının beklentileri olan kârlılık ve büyümeyi sağlamak üzere çalışmaktadır. Finansal odak kriterleri arasında gelir/çalışan, yeni müşteri gelirleri/toplam gelir, yeni işlerden kaynaklanan kazançlar örnek olarak verilebilir. Müşteri boyutu ise bir şirketin ürün ve hizmetleri aracılığı ile müşterilerinin ihtiyaçlarını nasıl karşıladığına ilişkin bir gösterge olup bu boyutu ölçme kriterleri arasında; pazar payı, müşteri sayısı, müşteri kaybı, müşteriye telefonla veya elektronik yolla ulaşılabilirlik, müşteri ile temasa geçildikten sonra satışın gerçekleşmesine kadar geçen ortalama süre verilebilir. Süreç boyutu, mal ve hizmet dağıtımını sağlayan ve geliştiren teknikleri, yöntemleri ve programları içerir. Bu sermayeye ISO 9000 örneği verilebilir. Bu boyut aynı zamanda işletmenin iç süreçleri ile de bağlantılıdır. Firmanın etkin yöntemlerle çalışıp çalışmadığı da bu

¹³⁹ ERTUĞRUL, Murat, "Entelektüel Sermayenin İşletme Değeri Üzerine Etkisi ve Bir Uygulama", Anadolu Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2000, s. 71.

¹⁴⁰ GÜNER, M. Fatih, "Bir Stratejik Yönetim Modeli Olarak Balance Scorecard", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt No: 10, S. 1, 2008, s. 253, http://www.dergi.iibf.gazi.edu.tr/dergi_v1/10/1/13.pdf (Erişim Tarihi : 12.05.2011)

süreçte incelenebilir. Şirket içinde bilgi akışını hızlandıran araçlara ve sistemlere şirketin yatırımlarını ve örgütün iş yapma becerisini arttıracak felsefesini ve sistemlerini içerir. Süreç odağını ölçme kriterleri arasında veritabanına bağlı olan bireysel bilgisayarların sayısı ve veritabanına başvuru sayısı verilebilir. Öğrenme ve gelişme boyutunda ise yenilik sermayesi, telif hakları ve ticari markalar gibi tescil edilmiş entelektüel mülkiyetle, işletmenin sağlıklı bir şekilde faaliyetlerine devam etmesini sağlayan entelektüel varlıkları içerir. Yenileme ve gelişme boyutunu ölçme kriterleri arasında eğitim harcaması/yönetim harcaması, patentlerin ortalama ömrü, ar-ge harcamaları/idari harcamalar, bilgi teknolojisi harcamaları/idari harcamalar, iş geliştirme harcamaları/idari harcamalar verilebilir¹⁴¹. Kullanılan boyutlara göre ölçülen işletme performansının yanı sıra işletmenin sahip olduğu entelektüel sermaye de dolaylı olarak ölçülmüş olur.

Bütün bu avantajlarına karşın, dengelenmiş sonuç kartı yönteminin işletme performansına etki eden unsurların sınıflandırılması çerçevesinde oldukça sınırlı bir yaklaşım olduğu da görülmektedir. Kaplan ve Norton'un geliştirdikleri bu stratejik araç, işletmeyi dört farklı boyutta ele almasına karşın, işletmelere özgü, esnek olmayan sınıflandırmalar yapılmasını gerektirmekte ve dışsal karşılaştırmalar yapılmasına imkan vermemektedir¹⁴². Bu nedenle bu yöntem spesifik olarak entelektüel sermayenin ölçülmesi için tasarlanmış bir yöntem olmayıp, daha çok ele aldığı öğrenme ile gelişme boyutu dahilinde yöneticileri, çalışanların işletme açısından önemi ve yaratılan yenilikler sonucunda elde edilen entelektüel katma değer üzerinde düşünmeye teşvik eden bir yönetim sistemidir¹⁴³. Yapılan bu eleştirilerin ışığında dengelenmiş sonuç kartı yönteminin entelektüel sermayeyi tam ve kesin olarak ölçemediği söylenebilir.

2.1.2.2.3. Entelektüel Sermaye Endeksi

Model Göran ve Johan Roos tarafından geliştirilmiş olup ilk olarak Skandia şirketinin 1997'deki yıllık raporunda kullanılmış ve daha sonra birçok şirket tarafından benimsenerek uygulanmıştır¹⁴⁴. Entelektüel sermaye endeksi ikinci

¹⁴¹ GÜROL, Yonca Deniz, a.g.m., s. 318-319.

¹⁴² BENGÜ, Haluk ve DEMİRGÜNEŞ, Kartal, "Ekonomik Katma Değer ve Balanced Scorecard Yaklaşımlarının Entegrasyonu", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S.20, Ekim 2006, s. 63, http://212.98.248.2/EKutuphane/Dokuman_Detay.aspx?belge=547 (Erişim Tarihi : 12.05.2011).

¹⁴³ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 139.

¹⁴⁴ YILDIZ, Sebahattin, a.g.e., s. 130.

jenerasyon uygulamalarının bir örneği olup tüm farklı bireysel göstergelerin bir tek endekste birleştirilmesi ile entelektüel sermayedeki değişikliklerin piyasadaki değişikliklerle ilişkilendirilmesidir¹⁴⁵. İkinci jenerasyon uygulamalar hala firmanın değer oluşturma sürecinin görselliğini geliştirmeye yöneliktir. Bu sentez yöneticilerin entelektüel sermayenin durumuna bütünsel olarak değer biçmeyi mümkün kılmakta iken, ilk jenerasyon uygulamalar sadece entelektüel sermayenin bir bileşeni hakkında bilgi vermektedir. Bu yöntem firmaların farklı ölçü birimlerindeki önceliklerini ve ilişkilerini anlamakta, özet bir endeks, özel göstergelere ait uzun listelerin oluşturulmasında hızlı bir gelişme sağlamıştır¹⁴⁶. Entelektüel sermaye ile ilgili bütünsel bir değerlendirme yapıldığı için tek bir bileşene değil tüm bileşenlere ait veriler yöntemde ortaya konmaktadır.

Bu yöntemle, entelektüel sermayede ve işletmenin piyasa değerinde meydana gelen değişmelerin karşılaştırılması mümkün olmaktadır. Böylece, işletmeler geleceğine yönelik bilgiler elde edebilmektedirler¹⁴⁷. Entelektüel sermaye endeksi; strateji (kaynak tabanlı perspektif), finansal olmayan ölçütler (örneğin dengelenmiş sonuç kart yöntemi), finansal ölçütler (örneğin ekonomik katma değeri ve firma değeri) ve yönetim katma değeri kavramlarının bir sentezini oluşturmaktadır¹⁴⁸. Entelektüel sermaye endeksi yöntemi de bu sentezin ışığında işletmenin sahip olduğu entelektüel sermayeyi ölçmeyi amaçlamaktadır.

Entelektüel sermaye endeksi yöntemi, entelektüel sermayenin ölçümünü dört boyutta incelemektedir¹⁴⁹:

- **İnsan sermayesi endeksi** : Çalışan başına yaratılan değer (satışlar, katma değer v.b. olarak), eğitim ve yetiştirme kalitesinin, çalışan morali ve motivasyonun ölçülmesini içerir.
- **Müşteri sermayesi endeksi** : Müşterilerle ticari bağlantıların sayısındaki artışın, güven düzeyinin, müşteri bağlılığının, dağıtım kanallarının kalitesinin ölçülmesini içerir.

¹⁴⁵ BONTIS, Nick, a.g.m., Mart 2001, s. 47.

¹⁴⁶ ÇETİN, Ayten, "Entelektüel Sermaye ve Ölçülmesi", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt No: 20, S. 1, 2005, s. 369.
http://iibf.marmara.edu.tr/dosya/fakulte/iibfdergi_2005/2005_20_cetin.pdf(Erişim Tarihi: 29.04.2011)

¹⁴⁷ ERKAL, Zekeriya E., a.g.e., 2006, s. 91.

¹⁴⁸ RODOV, Irena ve LELIAERT Philippe, "FMIAM: Financial Method of Intangible Assets Measurement", *Journal of Intellectual Capital*, Vol.3, No. 3, s. 326-327.

¹⁴⁹ ERKAL, Zekeriya E., a.g.e., 2006, s. 92.

- **Yenilik sermayesi endeksi** : Ürünlerde verimliliği artırmaya yönelik değişim ve yeni fikir geliştirme yeteneğinin ölçülmesini içerir.
- **Altyapı sermayesi endeksi** : İşletmenin iş yapmasını sağlayan maddi ve maddi olmayan varlıkların ölçülmesini içerir.

Entelektüel sermayenin yukarıda ifade edilen dört temel indeks kapsamında ölçülmesi üç aşamalı bir süreci gerektirmektedir. Bu süreçler; mevcut göstergelerin gözden geçirilmesi, entelektüel sermaye kategorileri arasındaki akışı yansıtan göstergelerin geliştirilmesi ve hiyerarşik bir entelektüel sermaye göstergesinin geliştirilmesi şeklindedir¹⁵⁰. Bu üç aşama da tamamlanarak entelektüel sermaye ölçülmektedir.

Entelektüel sermaye endeksinin sağladığı en önemli avantajlarından bir tanesi de işletmenin geçmiş performansını da göz önünde bulundurarak değerlendirme yapmasıdır. Bu çerçevede, endeksi aşağı ve de yukarı çıkartan olayların etkileri, olaylar meydana geldikten yıllar sonra bile incelenebilmektedir. Diğer taraftan, entelektüel sermaye endeksi, yöneticilerin belirli bir stratejinin işletmenin entelektüel sermaye yapısı üzerindeki etkilerini anlamasına, entelektüel sermaye açısından bakıldığında alternatif stratejilerin varlığı ve uygulanabilirliği durumunda bu stratejiler arasında kıyaslama yapabilmesine imkan vermektedir¹⁵¹. Entelektüel sermaye unsurlarından çok, entelektüel sermaye dinamiklerine odaklanması, daha önceki dönemlere ait performans değerlerini dikkate alması, işletmenin performansını genel bir bakış açısı altında incelemesi ve piyasa ile olan ilişkisi sebebiyle kendini sürekli olarak düzeltebilen ve yenileyebilen bir endeks olması yöntemin diğer avantajlarıdır¹⁵². İşletmenin stratejik kararlarına yardım eden bu avantajlar sahip olunan entelektüel sermayenin değerlendirmesinin yapılmasına da olanak sağlar.

Dezavantaj olarak ise entelektüel sermaye endeksi oldukça özgün bir yaklaşım olduğundan işletmelerin geneli baz alındığında kullanımı sınırlıdır. Endekste yalnızca geçici ölçütlerin kullanılması bu endeksin geniş boyutlara taşmasını engellemiştir¹⁵³. Sahip olunan entelektüel sermaye ile ilgili

¹⁵⁰ ASLANOĞLU, Suphi ve ZOR, İsrail, a.g.m., s. 162.

¹⁵¹ ŞAMİLOĞLU, Famil, a.g.e., 2002, s. 190-191.

¹⁵² ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 147.

¹⁵³ ŞAMİLOĞLU, Famil, a.g.e., 2002, s. 190.

değerlendirmeler yapılması açısından avantajlara sahip olan entelektüel sermaye endeksi yöntemi, sahip olduğu dezavantajlar nedeniyle entelektüel sermaye ölçümü bakımından çok kullanışlı değildir.

2.1.2.2.4. Teknoloji Brokeri (Teknoloji Anketi)

Teknoloji anketi 1996 yılında Annie Brooking yöneticiliğinde Technology Broker danışmanlık şirketi tarafından geliştirilmiş bir yöntemdir. Brooking entelektüel sermaye kavramını pazar varlıkları, insan merkezli varlıklar, entelektüel mülkiyet varlıkları ve altyapı varlıkları olmak üzere dört temel bileşen altında incelemektedir¹⁵⁴. Aslında, Brooking'in bu sınıflandırması entelektüel sermayenin unsurlarının sınıflandırılmasından çok, entelektüel sermaye unsurlarının alt bileşenleri olan entelektüel varlıkların sınıflandırılmasıdır¹⁵⁵. Yapılan bu sınıflandırma ile entelektüel sermaye unsurlarına göre ölçülmeye çalışılır.

Brooking'e göre yöntemin birinci aşamasında; entelektüel sermayenin tanımlanması sürecinde, entelektüel sermaye göstergelerini oluşturmak için, organizasyona 20 adet soru yöneltilmektedir. Bu testin sonucunda, "organizasyon bu 20 soruyu yanıtlarken ne kadar zorlanıyorsa entelektüel sermaye yapısı da o kadar güçlendirilmelidir" sonucu ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, bir şirket ne kadar az soruya cevap verirse, o kadar çok entelektüel sermayesini güçlendirilmesine odaklanma ihtiyacı vardır¹⁵⁶. Bu sorular işletmede entelektüel sermayenin ne derecede güçlendirilmesinin gerektiğini ortaya çıkarmasının yanında entelektüel sermaye göstergelerinin oluşturulmasını da sağlamış olur.

İkinci aşamada, Brooking'in modelini meydana getiren entelektüel varlık gruplarına özgü denetim soruları sorulmaktadır. Bu sorulara alınan cevaplar neticesinde, ilgili entelektüel varlık grubunun işletmenin toplam entelektüel sermayesine yönelik katkısı hesaplanmaktadır. Bu aşamada pazar varlıkları ile ilgili 47, entelektüel mülkiyet varlıkları ile ilgili 22, insan merkezli varlıklar ile ilgili 51 ve alt yapı varlıkları ile ilgili 58 olmak üzere toplam 178 adet soru bulunmaktadır¹⁵⁷.

¹⁵⁴ BROOKING, Annie, "Intellectual Capital. Core Assets of The Millenium Enterprise", *Thomson Bussiness Press*, Londra, 1996, s. 13'den aktaran YALAMA, Abdullah, "Entelektüel Sermayenin Entelektüel Katma Değer Katsayısı (VAIC) İle Ölçülmesi ve Veri Zarflama Analizi(DEA) Yöntemi Kullanılarak Karlılığa Etkisinin sınılanması: İMKB'ye Kote Bankalarda Uygulanması", Anadolu Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2006, s. 34.

¹⁵⁵ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 147-148.

¹⁵⁶ YILDIZ, Sebahattin, a.g.e., s. 118.

¹⁵⁷ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 148.

Bu denetim soruları sayesinde entelektüel sermayeye en çok katkısı olan entelektüel varlık grupları tespit edilmiş olur.

Son aşamada ise sahip olunan entelektüel sermayenin parasal değerinin hesaplanmasında Brooking tarafından önerilen üç temel yöntem kullanılmaktadır, bu yöntemler şunlardır ¹⁵⁸ :

- **Maliyet Yaklaşımı** : Varlığın yenileme maliyetine yönelik değerlendirme yapılır.
- **Piyasa Yaklaşımı** : Değerin belirlenmesinde piyasaya yönelik kıyaslama ölçütleri kullanılır.
- **Gelir Yaklaşımı** : Varlığın gelir yaratma kapasitesi değerlendirilir (sağlayacağı net nakit akışlarının bugünkü değeri)

Bu aşamalar sonucunda işletmenin kendine özgü entelektüel sermayesinin parasal değerinin belirlenmesi yöntemin önemli bir avantajını oluşturur. Bunun yanında ise diğer bir avantajı ise işletmeye entelektüel sermayeyi tanımlamak, değerlemek ve kaldıraç olarak kullanmak için bir enstrüman sağlamasıdır¹⁵⁹. Parasal olarak bir değer bulunsa bile yapılan anketlere verilen cevaplar ölçüm yöntemi için subjektif bir durum oluşturmaktadır.

Brooking'in yaklaşımında karşılaşılan temel eksiklik ise sorulan sorular sonucunda elde edilen nitel sonuçlardan, kendileri ile ilgili sorular sorulan bu varlıkların gerçekteki parasal değerlerinin nasıl hesaplandığının belirgin bir şekilde açıklanamamasından kaynaklanmaktadır. Örneğin; model dahilindeki piyasa-tabanlı değerlendirme ele alınacak olursa; bu değerlendirme çeşidi kapsamında, entelektüel sermayeyi oluşturan bir çok unsur hakkında yeterli miktarda piyasa çıkışlı bilginin bulunmaması değerlemenin güvenilirliğini azaltmaktadır. Bu eksiklik, gelir-tabanlı değerlendirme modelinde de kendisini göstermektedir. Bu bağlamda da yapılacak tahminlerin subjektifliği ve nakit akışlarının doğasında var olan belirsizlik değerlemenin güvenilir bir şekilde yapılmasını engellemektedir. Genel olarak ele alındığında, Teknoloji Brokeri yaklaşımında entelektüel sermaye bazlı soruların

¹⁵⁸ RODOV, Irena ve LELIAERT Philippe, a.g.m., s. 328.

¹⁵⁹ BONTIS, Nick, a.g.m., Mart 2001, s. 51.

cevapları subjektif olarak değerlendirilebilir¹⁶⁰. Bu subjektiflik parasal değer elde edilse bile ölçümü yapılan entelektüel sermayeyi doğru olarak yansıtamayabilir.

2.1.2.2.5. Maddi Olmayan Varlıklar Cetveli Yöntemi

Karl Eric Sveiby tarafından geliştirilen entelektüel sermaye ölçüm modelidir. Sveiby, entelektüel sermayeyi maddi olmayan varlıklar bağlamında ele alarak bu varlıkların kolaylıkla ölçülebileceğini öngörmüştür. Finansal yönetici olarak çalıştığı şirkete, geleneksel mali tabloların şirket gerçek değerini yansıtmaktan oldukça uzak olduğunu fark eden Sveiby şirketin asıl değerinin bilgi temelli varlıklara dayalı maddi olmayan varlıklar olduğunu ifade etmiştir¹⁶¹. İşletmenin sahip olduğu entelektüel sermayenin de maddi olmayan varlıklar içerisinde yer aldığı ortaya konmaktadır.

Maddi olmayan varlıklar cetvelinin amacı işletmenin entelektüel sermaye yapısının kapsamlı bir profilini çıkarmaktır. Bu yüzden göstergelerin ölçülmesinde kullanılan değişkenler işletmenin realitesine, daha açık bir ifadeyle dışsal ve içsel yapısına uygun olmalıdır¹⁶². İşletmenin yapısına uygun değişkenler belirlenerek entelektüel sermayenin ölçümü sağlıklı bir şekilde yapılmaya çalışılır.

Maddi olmayan varlıklar cetveli yönteminde üç boyut yer almaktadır. Bu boyutlardan dışsal yapı, maddi olmayan varlıkları, markaları, müşterileri ve tedarik kaynakları ile olan ilişkileri; içsel yapı, işletmenin yapısını, yönetim kademelerini, ar-ge çalışmalarını, iş süreçlerini ve yazılımlarını; bireysel yetenekler ise, çalışanların eğitim düzeylerini, yeterliliklerini ve deneyimlerini incelemektedir¹⁶³. Bu üç boyutta kendi içinde büyüme ve yenileme, verimlilik ve süreklilik olmak üzere üç alt gruba ayrılır. Bu modelde, her bir maddi olmayan varlığa büyüme ve yenileme, verimlilik ve süreklilik ölçütleri uygulanmaktadır¹⁶⁴. Maddi olmayan varlıkların incelendiği bu üç boyut ve ölçütler aşağıda Tablo 9'da görülmektedir.

Bu yöntem ile dengelenmiş sonuç kartı yöntemi arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. Her iki yaklaşım da finansal olmayan ölçülerin finansal ölçüleri desteklemesini önermektedir ve maddi olmayan varlıkları birbirine benzer üç

¹⁶⁰ ŞAMİLOĞLU, Famil, a.g.e., 2002, s. 201-202.

¹⁶¹ ASLANOĞLU, Suphi ve ZOR, İsrail, a.g.e., s. 163.

¹⁶² ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 153.

¹⁶³ TÜRK, Zeynep ve BENGÜ, Haluk, *Entelektüel Sermaye Ölçümü, Muhasebesi, Raporlanması ve Yönetimi*, Nobel Kitabevi, Niğde, 2010, s. 72.

¹⁶⁴ ERKUŞ, Hakan, a.g.m., s. 318.

kategoriye ayırmaktadır. Bununla birlikte Sveiby, kendi yöntemiyle dengelenmiş sonuç kartı yöntemi arasında yüzeysel benzerlikler bulunsa da iki yöntemin çıkış noktalarının ve üzerine inşa edildikleri temelin farklı olduğunu, bu yüzden yöntemlerin kullanıcılarının birbirlerinden farklı finansal olmayan göstergeler geliştireceklerini ve bunları farklı yorumlayacaklarını ileri sürmektedir¹⁶⁵. Bu nedenle de söz konusu yöntemler birbirlerinden farklı entelektüel sermaye ölçümleri yapacaklardır.

Maddi Olmayan Varlıklar Cetveli Yöntemi'nde işletme çalışanları uzmanlar ve destek personeli olarak iki sınıfa ayrılmaktadır. Uzmanlar, ürünleri ya da süreçleri planlayan, süreçlerin işlerlik kazanmasını sağlayan ve işletme dışı faaliyetlerle doğrudan ilgilenen kimselerdir. Destek personeli ise, harici faaliyetlerden çok, işletme içi faaliyetlerle ilgilenen ve işletme dışı faaliyetlerle doğrudan ilişkili olmayan kimselerdir. Uzmanların değer yaratma sürecine yönelik katkıları dışsal, destek personelinin katkıları ise içsel yapı altında ele alınmaktadır. Bu yöntemin eksik yönü ise; kapsam bakımından oldukça spesifik bilgiler gerektirdiğinden, modelin sektör bazında ve işletmeler arası karşılaştırmalar yapmasını engellemesidir¹⁶⁶. Bu nedenle de İşletmenin içine dönük karşılaştırmaların yapılmasına olanak sağlamaktadır.

¹⁶⁵ DEMİRKOL, İsmet, a.g.e., s. 97.

¹⁶⁶ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 152-153.

Tablo 9. Maddi Olmayan Varlıklar Göstergesi

Piyasa Değeri			
Maddi Olmayan Varlıklar			
	Dış Yapı	İç Yapı	Yetenekler
Büyüme ve Yenileme Ölçütleri	<ul style="list-style-type: none"> - Organik büyüme (şirket satın almaları) - İmaj güçlendiren müşteriler - Yeni müşterilere satışlar 	<ul style="list-style-type: none"> - Bilgi teknolojilerine yapılan yatırımlar - İÇyapıyı güçlendirici yatırımlar - Firmanın organizasyon yapısını güçlendiren müşteri beklentileri - Yeni ürün ve hizmetlerin oranı - Uygulanan yeni süreçler 	<ul style="list-style-type: none"> - Yetenek endeksi - Meslekte geçirilen yıl - Eğitim Seviyesi - Personel Devir Hızı - Çalışan yeteneklerini artıran müşteri beklentileri - Eğitim maliyetleri - Yetenek farklılaştırması
Verimlilik Ölçütleri	<ul style="list-style-type: none"> - Müşteri başına kâr - Müşteri başına satışlar - Fiyat tekliflerindeki zarar/kâr endeksi 	<ul style="list-style-type: none"> - Destek personelin sayısı / Toplam personelin sayısı 	<ul style="list-style-type: none"> - Uzmanların sayısı / Toplam personelin sayısı - Kaldıraç Etkisi - Çalışan başına katma değer (Faaliyet kâr ı / Çalışan sayısı) - Uzman başına katma değer - Çalışan başına kâr - Uzman başına kâr
Süreklilik Ölçütleri	<ul style="list-style-type: none"> - Müşteri memnuniyeti endeksi - Büyük müşterilerin oranı - Yaşa göre dağılım - Sadık müşteri oranı - Sipariş tekrar sıklığı 	<ul style="list-style-type: none"> - Değerler / Davranışlar Endeksi - Organizasyonun yaşı - Destek personel devir hızı - Deneyimsiz işgören oranı - Kıdem 	<ul style="list-style-type: none"> - Uzman devir hızı - Göreceli ücret (diğer işletmelere göre) - Kıdem

Kaynak: Karl-Erik Sveiby, "The Inangible Assets Monitor"

<http://www.sveiby.com.au/articles/CompanyMonitor.html>, 16.12.2002.'den aktaran

ERKAL, Zekeriya E., *Entelektüel Sermaye Ölçülmesi ve Raporlanması*, Derin Yayınları, Yayın No: 86, İstanbul, 2006, s. 85.

2.1.2.2.6. Ante Pulic'in Entelektüel Katma Değer Katsayısı (VAIC)

Yöntemi

Ante Pulic bir firmanın entelektüel sermayesini doğrudan ölçmek yerine entelektüel sermayenin işletme performansına yaptığı katkının etkinliğini ölçecek bir yöntem geliştirmiştir. Entelektüel Katma Değer Katsayısı (VAIC: Value Added Intellectual Coefficient) şeklinde isimlendirilen bu yöntemin temel felsefesi işletmeye kaynak tabanlı görüş açısından bakmasıdır. VAIC yöntemi, entelektüel sermayenin işletme performansı ile ilişkisi ortaya konularak ölçülebileceğini iddia etmektedir. VAIC, işletmenin sahip olduğu maddi ve maddi olmayan varlıkların değer yaratma etkinliklerini ölçmede kullanılmaktadır¹⁶⁷. Buna göre de performansa dayalı olarak işletmenin sahip olduğu entelektüel sermayenin ölçümü yapılır.

Ante Pulic, entelektüel katma değer katsayısını hesaplarken, firmanın değişen çevre şartlarına adaptasyonunun ve bilgi ekonomisinin dinamik yapısına entegrasyonun sağlanmasını amaçlamaktadır. Detaylı araştırmalara ve analizlere gerek duyulmaksızın elde edilebilen somut bilgilere dayalı olarak uygulanabilmesi, katma değer kavramını dikkate alması ve karşılaştırılabilir analizlere imkan sağlaması VAIC yönteminin önemli avantajlarını oluşturmaktadır. Söz konusu yöntemden, firmaların alt birimlerinin, firmaların ve ülke ekonomilerinin performanslarının karşılaştırmalarında da yararlanılmaktadır. Firmanın entelektüel katma değer katsayısı üç aşamada hesaplanmaktadır. İlk aşamada, firma tarafından yaratılan toplam katma değer hesaplanmakta; ikinci aşamada firmanın kaynaklarının katma değer yaratma etkinlik katsayıları hesaplanmakta; üçüncü ve son aşamada ise, bu katsayılar toplanarak entelektüel katma değer katsayısına ulaşılmaktadır¹⁶⁸. Ulaşılan bu katsayı, sahip olunan entelektüel sermayenin VAIC yöntemine göre değerini yansıtmış olur.

¹⁶⁷ DEMİR, Yeter ve DEMİREL, Erkan T., “Rekabet Avantajı Yaratmada Entelektüel Sermayenin Önemi”, *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt No:13, S. 1, Ocak 2011, s. 92, <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=4a8b74d2-9831-44a5-a06f-561b0985a8c3%40sessionmgr113&vid=5&hid=101> (Erişim Tarihi: 25.04.2010).

¹⁶⁸ ÖZTÜRK, M. Başaran ve DEMİRGÜNEŞ, Kartal, “Entelektüel Sermayenin Firma Değeri Üzerindeki Etkisinin Entelektüel Katma Değer Katsayısı Yöntemi İle Tespiti: Hisse Senetleri İMKB'de İşlem Gören Üretim Firmaları Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, *İMKB Dergisi*, Cilt No:10, S. 37, 2007, s. 62, http://www.imkb.gov.tr/Libraries/imkbdergi/İMKB_Dergisi_Turkce37.sflb.ashx (Erişim Tarihi: 18.05.2011).

Bu yöntemin aşamalarını formüllerle belirtecek olursak¹⁶⁹ :

$$\mathbf{VAIC = CEE + HCE + SCE}$$

Bu formülde;

VAIC = Firmanın entelektüel katma değer katsayısı,

CEE = VA / CE; firmanın kullanılan sermayesinin etkinliği katsayısı,

HCE = VA / HC; firmanın insan sermayesi etkinliği katsayısı,

SCE = SC / VA; firmanın yapısal sermaye etkinlik katsayısıdır.

CE = Firmanın net varlıklarının defter değeridir.

HC = Firmanın toplam personel gideridir.

SC = VA – HC; Firmanın yapısal sermayesidir.

Entelektüel sermaye etkinlik katsayılarının (CEE, HCE ve SCE) bulunabilmesi için öncelikle Katma Değerin (VA) hesaplanması gerekmektedir. VA ise, Faiz Giderleri (I), Amortisman Giderleri (DP), Temettüleri (D), Kurumlar Vergisi (T), İştirak Gelirleri (M), Dağıtılmayan Kârlar (R) ve Personel Giderlerinin (WS) toplamına eşittir.

$$\mathbf{VA = I + DP + D + T + M + R + WS}$$

VAIC katsayısının yüksek olması şirketin emrine tahsis edilen fiziksel, finansal ve entelektüel sermayenin yönetimce etkin ve verimli kullanıldığını gösterir¹⁷⁰. İşletmenin entelektüel katma değer katsayısı ne kadar büyük olursa, işletmenin toplam kaynakları tarafından yaratılan katma değer de o kadar büyük olmaktadır. Bu nedenle, işletmenin katma değer katsayısını oluşturan unsurlar ve bu unsurların, işletmenin performans ölçütlerinden olan kârlılık, verimlilik, piyasa değeri ve hisse senedi getirileri gibi unsurlara ne şekilde etki ettiği araştırılmalıdır. Bu amaçla bağımlı değişkenler belirlenerek, hesaplanmalıdır. Bağımlı değişkenler; varlıkların kazanma gücü olarak kârlılık, aktif devir hızı olarak verimlilik ve piyasa değeri/defter değeri oranı ve hisse senedinin Ulusal 100 endeksi getirisini aşan getirisi olarak tanımlanmaktadır¹⁷¹. Bu hesaplamayla birlikte yaratılan katma

¹⁶⁹ KARACAER, Semra ve AYGÜN, Mehmet, "Entelektüel Sermaye'nin Firma Performansı Üzerindeki Etkisi", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt No: 27, S. 2, Aralık 2009, s. 133, http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&ano=108696_3b51496355ea40a47443e0c18e4f08ac (Erişim Tarihi : 08.04.2011).

¹⁷⁰ ŞAMİLOĞLU, Famil, a.g.m., Temmuz 2006, s. 81.

¹⁷¹ YÖRÜK, Nevin ve ERDEM, Meziyet Sema, a.g.m., s. 402.

değerin işletmenin unsurlarına olan etkisi tespit edilir ve buna göre işletme stratejik kararlarını alırken daha rahat hareket etme imkanına kavuşur.

Modern bir firma için entelektüel sermaye ve onun bileşenlerinin (insan sermayesi ve yapısal sermaye) stratejik öneminden dolayı bu faktörlerin analizde kullanılması büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden VAIC, entelektüel sermaye ve kullanılan sermayenin değer yaratmadaki miktarı ve etkinliğini ölçmekte ve kullanılan sermayenin ve entelektüel sermayenin firmanın başarısı için vazgeçilmez bir kaynak olduğunu ortaya koymaktadır¹⁷². Başarı için de VAIC yöntemiyle yapılan entelektüel sermayenin ölçümünün mümkün olduğunca doğru olması önemlidir.

VAIC yönteminin pek çok avantajı bulunmaktadır. Bu avantajlardan birincisi; VAIC yönteminin standartlaşmış, tutarlı ve sabit bir ölçü sağlıyor olmasıdır. Böylelikle, farklı sektörlerin dahil edildiği büyük bir örneklem kütesi kullanılarak etkin ve karşılaştırılabilir analizler yapılabilmektedir. VAIC yönteminin sağladığı ikinci avantaj, kullanılan tüm verilerin denetlenmiş bilgilere dayalı olmasıdır. Bu yüzden yapılan hesaplamalar objektif ve doğrulanabilir niteliktedir. Diğer entelektüel sermaye ölçüm yöntemlerinde, göstergelerin hesaplanmasında kullanılan bilgilere ulaşmak daha güç olabilmektedir. Üçüncü avantaj ise, VAIC yönteminin zihinsel algılamayı geliştiren ve değerlendirme konusu ile ilgilenenler tarafından hesaplanması kolay bir yöntem olmasıdır. Son avantaj olarak ise; VAIC yöntemi sonucunda elde edilen entelektüel katma değer katsayısı ile varlıkların kazanma gücü ve piyasa değeri/ defter değeri oranı gibi hesaplanabilirliği kolay ölçütler piyasada sıklıkla kullanılan ölçütler haline gelmiştir¹⁷³. İşletmenin stratejik hedefleri ve vizyonu bu katsayının ilişkisinin olmaması, sadece mevcut durumu göstermesi ve formülasyonun karışık olması bu yöntemin dezavantajları olarak sayılabilir¹⁷⁴. Avantajlarından ötürü entelektüel sermaye ölçümü için kullanışlı bir yöntem olduğu söylenebilir.

¹⁷² KAYALI, Cevdet ve Diğerleri, "Entelektüel Katma Değer Katsayısı Yöntemi Kullanılarak Entelektüel Sermayenin Firma Değeri Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt No: 14, S. 1, Manisa, 2007, s. 72, www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C14S12007/CKAYSA.pdf (Erişim Tarihi: 30.03.2011).

¹⁷³ ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, a.g.e., s. 164-165.

¹⁷⁴ YILDIZ, Sebahattin, a.g.e., s. 127.

2.2. ENTELEKTÜEL SERMAYE YÖNETİMİ VE RAPORLANMASI

2.2.1. Entelektüel Sermaye Yönetimi

Yönetim, bir kuruluştaki amaca ulaşma yolunda girişilen çalışmaların düzenlenmesidir¹⁷⁵. Bu bağlamda entelektüel sermaye yönetimi de, her türlü kaynak ve olanağın, etkin bir şekilde işletme amaçları doğrultusunda kullanılması ve hangi sonuçlara ulaşıldığının test edilmesi anlamına gelir. Eğer bir işletmede enformasyon teknolojilerine yapılan yatırımın yaratıcılık kapasitelerini ne şekilde etkilediği analiz ediliyor; bu yaratıcılığın katma değer yaratma sürecindeki yerini belirlemek ve entelektüel sermayeyi yönetmek üzere ölçüm metotları geliştiriliyorsa, entelektüel sermayenin yönetimi söz konusudur. Yine aynı firma, müşteri tatmin derecesini ölçmek için metotlar ve kriterler geliştiriyorsa, entelektüel sermaye yönetiminden söz edilebilir¹⁷⁶. Entelektüel varlıkların, entelektüel sermayenin, kısaca bilginin yönetimi; kendi başına bir sonuç, bir uğraş olarak görülmemelidir. Aksine tüketiciler, pay ortakları ve çalışanlar için değer yaratılmasında kullanılan bir araç olarak değerlendirilmelidir¹⁷⁷. Entelektüel sermaye yönetimi, örgüt için değer yaratıcı unsurların keşfedilmesi ve artırılmasından, piyasada değer haline dönüştürülmesinden, değer ölçülmesine kadar entelektüel sermayenin geliştirilmesi sürecinin yönetilmesidir¹⁷⁸. Kısaca entelektüel sermaye yönetimi, entelektüel sermaye ile ilgili tüm önemli konuların ele alındığı bir süreci kapsamaktadır.

Kurumların maddi olmayan varlıklarını sürekli izleme, değerlendirme, geliştirme ve iyileştirme ihtiyacı bulunuyor. Bu amaçla finansal olmayan varlıklara yönelik bilançoların oluşturulması kurum yönetimine entelektüel sermayeyi etkin olarak yönetme fırsatı sağlıyor. Bu aşamada kurum için farklılık yaratacak entelektüel sermaye faktörlerinin neler olduğunun belirlenmesi ve entelektüel sermaye yönetiminin kurumun mevcut yönetim sisteminin bir parçası haline getirilerek ölçüm ve yönetiminin sağlanması iki kriter unsur olarak ön plana

¹⁷⁵ AKTEPE, Eyyüp, *Genel İşletme*, 4.Baskı, Nobel Kitabevi, Ankara, 2010, s. 108.

¹⁷⁶ ÇAĞLAR, İrfan, "Türk İşletmeciliğinde Entelektüel Sermaye Yönetimi Üzerine Bir Araştırma", *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.2, 2003, s. 82, www.ttefdergi.gazi.edu.tr/makaleler/2003/Sayi2/75-90.pdf (Erişim Tarihi: 30.03.2011).

¹⁷⁷ ERDEM, Ziya, "Entelektüel Sermaye'nin Küresel Ekonomideki Yeri ve Önemi", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 53, 2007, s. 289, <http://www.iudergi.com/index.php/sosyalsiyaset/article/viewFile/1712/1540> (Erişim Tarihi: 28.02.2011).

¹⁷⁸ ÖLÇER, Ferit ve ŞANAL, Musa, "İşletmelerde Entelektüel Sermaye Yönetimi", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt No: 16, S.1, 2007, s. 481.

çıkılmaktadır¹⁷⁹. Etkin bir entelektüel sermaye yönetimi için insan, müşteri ve organizasyonel sermaye değerlerinin artırılması çabalarının gelişmesi önemli bir yönetsel sorumluluktur¹⁸⁰. Etkin bir entelektüel sermaye yönetimi olumlu ve insani bir örgüt kültürü ya da beşeri atmosfer yaratılmasına zemin hazırlar. Böyle bir ortamda ise; çalışanlar öğrenen bireyden öğrenen organizasyon bilincine kavuşarak, paylaşımcı, değişime açık, yaratıcı ve sürekli kendini yenileyen ve üreten bir organizasyon kimliğine kavuşurlar¹⁸¹. Böylece işletmeler entelektüel sermaye yönetiminin faydalarından yararlanmış olurlar.

Stewart, insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesinin özellikleri göz önünde tutulduğunda entelektüel sermayenin yönetimine ilişkin bazı temel ilkeler geliştirebileceğini ifade etmiştir¹⁸². Bu ilkeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir¹⁸³:

- İşletmeler insan ve müşteri sermayesinin sahibi değildir. Bu varlıkların mülkiyetini insan sermayesinde çalışanlarıyla, müşteri sermayesinde müşterileri ve tedarikçileri ile paylaşır. Bu varlıkları yönetebilmek ve kâr edebilmek için müşterek mülkiyetin kabul edilmesi gerekir.
- Bir işletmenin kullanabileceği insan sermayesini yaratabilmesi için ekip çalışmasını ve öğrenmenin sosyal biçimlerini destekleyip geliştirmesi gerekir. İşletmeler disiplinler arası ekipler sayesinde yetenekleri yakalayıp formüle eder ve sermayeye katabilirler. Çünkü bilginin paylaşılması bireye daha az bağlı bir nitelik kazanmasını sağlar.
- Tüm zeki ve yetenekli personel varlık niteliği taşımaz. Kurumsal zenginlik yaratan personel başka hiç kimse tarafından daha iyi yapılamama anlamında tescili ve yapılan işin müşteriler tarafından

¹⁷⁹ ARGÜDEN, Yılmaz, *Entelektüel Sermaye*, Arge Danışmanlık Yayınları, Yayın No: 7, İstanbul, Kasım 2005, s. 39, <http://www.arguden.com/arguden/UserFiles/File/kitaplar/EntelektuelSermaye.pdf> (Erişim Tarihi : 29.04.2011).

¹⁸⁰ KÖSEBALABAN DOĞAN, Nalan, "Entelektüel Sermaye Yönetimi Yaklaşımı ve Entelektüel Varlıkların Korunmasına Yönelik Yaklaşımlar ", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 15, S. 47, Şubat 2004, s. 20.

¹⁸¹ ÇAĞLAR, İrfan, a.g.m., s. 85.

¹⁸² KARACAN, Sami, a.g.m., 2004, s. 195.

¹⁸³ STEWART, Thomas, a.g.e., s. 227-228-229.

ödenen değeri ortaya çıkarma anlamında stratejik becerilere sahip kişilerdir. Bu özelliklere sahip insanlara yatırım yapılmalıdır.

- Yapısal sermaye işletmelerin doğrudan sahip olduğu bir yetenektir ve kolayca kontrol edilebilir. Ancak pek çok müşteri buna çok az değer verir. Bu nedenle müşterilerin, işletmelerin elemanları ile kolay işbirliği yapmasını sağlayacak şekilde yönetilmesi gerekir..
- Yapısal sermayenin hizmet ettiği amaçlar olan müşterilerin değer verdiği çalışmaları destekleyen bilgi stoklarını yığmak ve bu enformasyonun şirket içindeki akışını hızlandırmak için gerek duyulan şeyler kullanıma hazır olarak el altında durmalı, gerek duyabileceğimiz şeyler ise kolay ulaşılır durumda olmalıdır.
- Enformasyon ve bilgi pahalı olan fiziksel ve finansal varlıkların yerini tutmalıdır. Bilgi müşteriye göre özelleştirilmelidir. Bu nedenle seri üretim çözümleri yüksek kârlar getirmez. Her işletme hangi enformasyonun en büyük önemi taşıdığını görmek için içinde yer aldığı sektörün değer zincirini hammaddeden son kullanıcıya kadar yeniden analiz etmelidir.
- Yöneticiler dikkatini mal akışı yerine enformasyon akışı üzerinde toplamalıdır. Çünkü günümüzde enformasyon işin kendisini oluşturmaktadır.
- İnsanlara, müşterilere ve sistemlere ayrı ayrı yatırım yapmak anlamlı değildir. Çünkü insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi birlikte çalışır. Bu üç sermaye çeşidi birbirlerini olumlu etkileyebilecekleri gibi olumsuz da etkileyebilirler. Bu nedenle, etkileşimin yönü ve büyüklüğü iyi tanımlanmalıdır.

Entelektüel sermaye yönetiminin bir organizasyona yararları şu şekilde çerçeveselendirilebilir¹⁸⁴:

- Öğrenme derinliği
- Uygulamaya geçme süresinin kısaltılması

¹⁸⁴ AKDEMİR, Ali, “Entelektüel Sermaye Konseptinin İşletmecilik Anlayışındaki Dönüşümleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.3, 1998, s. 67.

- Maliyet ve yatırımlardan transferler ya da yapısal ve örgütsel sermayenin yeniden değerlendirilmesi
- İnteraktif iletişimin geliştirilmesiyle daha yüksek değer yaratma
- Yeni bağlantılar ve yeni kombinasyonlarla yeni değer yaratma

Bunların dışında etkin bir entelektüel sermaye yönetiminin işletmeye rekabet üstünlüğü gücü vermek, işgücü pazarından nitelikli eleman bulmaya yardımcı olmak, işletmeye girdi sağlayan satıcılarla nihai müşterilerde müşteri sadakatini sağlamak ve işletmenin kredibilitasını mali kurumlar nezdinde arttırmak gibi faydaları vardır¹⁸⁵. Bu ve bunun gibi faydalardan yararlanmak için de etkin bir entelektüel sermaye yönetimi işletmeler için hayati bir önem taşımaktadır.

2.2.2. Entelektüel Sermayenin Raporlanması

Entelektüel sermaye ile ilgili diğer önemli bir konu da raporlanmasıdır. Küreselleşme, sermaye piyasalarının entegrasyonu, para ve ürünlerdeki hareketlilik, küresel rekabet, yeni baskın sanayi dallarının ortaya çıkması, bilgi teknolojilerindeki ve internet alanındaki gelişmeler; örgütlerin sahip olduğu mevcut bilgilerini ve entelektüel sermayelerini açıklama ve raporlama konusuna odaklanmasına neden olmuştur. Ayrıca rekabet üstünlüklerini maddi olmayan varlıklara, yetenekli çalışanlarına, bilgi ve patent haklarına dayandıran örgütlerin, bu bilgileri sistematik bir biçimde açıklaması gerekliliğini kabul etmeleri de raporlama konusunun önemini artırmıştır. Bunun yanında entelektüel sermayenin raporlanması, sadece örgüt yönetimlerini değil, örgütle ilgili olan yatırımcıları, tedarikçileri, hissedarları, müşterileri de ilgilendiren kritik bir konudur. Sadece finansal verilerle işletmelerin değerini anlamak günümüz bilgi ekonomisinde mümkün olmadığı için, entelektüel sermayenin raporlanmasını ve açıklanmasını sağlayan modellerin ve araçların belirlenmesi de örgütlerin kaçamayacağı bir zorunluluk haline gelmiştir¹⁸⁶. Kısaca işletmeler hem kendileri için hem de kendileriyle ilgili tüm paydaşlar için büyük öneme sahip olduğu için entelektüel sermayeyi raporlamaktadır.

Entelektüel sermaye raporları, bir işletmenin bilgi yönetimi etkinlikleriyle, faaliyetlerin sürdürülebilmesini sağlayan geniş bilgi kaynaklarının kombinasyonunu

¹⁸⁵ ÇAĞLAR, İrfan, a.g.m., s. 84.

¹⁸⁶ ERKUŞ, Ahmet, a.g.e., s. 131.

göstermektedir¹⁸⁷. Bu raporlar işletmelere, hangi maddi olmayan varlıklara sahip olduklarını, satın aldıklarının neler olduğunu ve bunların ilgili tarihteki değerlerinin ne olduğunu görme fırsatını sağlamaktadır. Raporlarda yer alan maddi olmayan varlıklar; markalar, patentler, müşteri veri tabanları, formül ve tarifler, bilgi ve yazılım sistemleri ve dağıtım ağlarıdır¹⁸⁸. Bu maddi olmayan varlıklar ışığında entelektüel sermaye raporlanmaya çalışılır.

Entelektüel sermayenin raporlanması, varlıkların daha açık bir şekilde tanınmasının sağlanması ile kaynak tahsisinin etkinliği ve dahili yönetimin geliştirilmesi açısından fayda sağlar. Diğer faydaları ise, artırılmış şeffaflık, yatırımcılar ve borç verenler için daha detaylı enformasyon ve kaynakların sermaye piyasasında daha etkili ve verimli tahsisini içerir¹⁸⁹. Entelektüel sermayenin raporlanması bir takım olası sakıncaları da beraberinde getirebilmektedir. Bunları; işletme açısından özellikle rekabet konusunda önemli ve hassas bilgilerin ortaya çıkması, bilgilerin manipüle edilebilme olasılığı, entelektüel sermaye yönetimine bağlı olarak yeni kuralların ortaya çıkmasına ve buna bağlı olarak oluşabilecek bürokrasi nedeniyle işletmenin maliyetlerinin artması olarak sıralamak mümkündür¹⁹⁰.

Entelektüel sermaye ve entelektüel varlığın finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin ortaya koyulan yaklaşımlar şunlardır¹⁹¹ :

- **Artış Yaklaşımı** : Bu yaklaşıma göre geleneksel finansal hesaplar, raporlama sisteminde odak noktayı oluşturmakla beraber finansal olmayan bilgilerle desteklenerek yatırımcılara entelektüel sermaye hakkında bilgi verirler. Piyasa değeri ile güçlü bir ilişkisi kurulabilen finansal olmayan değerler geleneksel finansal hesaplar ile beraber yayınlanırlar. Piyasa değeri ile direkt ilişkisi olmayan finansal olmayan değerler ise bilanço ile ilişkilendirilmezler ve ayrı tutulurlar.

¹⁸⁷ ŞAMİLOĞLU, Famil, a.g.e., 2002, s. 222.

¹⁸⁸ ÖNCE, Saime, a.g.e., s. 81-82.

¹⁸⁹ ALAGÖZ, Ali ve ÖZPEYNİRCİ, Rabia, "Bilgi Toplumunda Entelektüel Varlıklar ve Raporlanması ", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt No:9, S. 11, 2007, s. 174, http://akuiibf.aku.edu.tr/pdf/9_2/8.pdf (Erişim Tarihi : 05.04.2011).

¹⁹⁰ TÜRK, Zeynep ve BENGÜ, Haluk, a.g.e., s. 106.

¹⁹¹ SİPAHİ, Barış, "Entelektüel Sermayenin Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin Yaklaşımlar", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S. 24, 2004, s. 148, http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&ano=44277_8b9bf7c533ab146bd274cbad6e3ae1f8 (Erişim Tarihi : 30.03.2011).

Ayrı tutulan finansal olmayan değerler gelecek dönemler için gözden geçirilerek bilanço hesapları ile ilişkilendirilebilir.

- **Devrim Yaklaşımı** : Bu yaklaşıma göre, düzenlenen bilançoların temelinde entelektüel sermayenin ölçülmesi ve de bu ölçümün insan sermayesi, müşteri sermayesi, yapısal sermaye ve benzeri adlar şeklinde raporlanması yatmaktadır. Bu şekilde hazırlanan bilançolara entelektüel sermaye bilançosu adı verilmektedir. Bu yaklaşımda, entelektüel sermayenin değerini firmaların piyasa değeri ile defter değeri arasındaki fark belirlemektedir. Defter değerinden fazla olan kısım çeşitli entelektüel sermaye kalemlerinde izlenir. Bu yaklaşımın en önemli avantajı, her tür entelektüel sermayenin raporlanması iken en önemli dezavantajı her bir entelektüel sermaye kaleminin değerinin saptanmasında kabul görmüş bir yöntemin bulunmaması gösterilmektedir.
- **Melez Yaklaşım** : Bu yaklaşımda, bazı entelektüel sermaye kalemleri bir finansal araç gibi düşünülüp, pazarları oluşturularak fiyatının tam olarak belirlenmesi sağlanır. Piyasada değeri tam olarak tespit edilebilenler bilanço ile direkt olarak ilişkilendirilir. Bunların dışında kalan entelektüel sermaye kalemleri ise artış yaklaşımının da olduğu içsel bir değerlendirmeye tabi tutulur. Piyasa değeri ile güçlü ilişkisi tespit edilmeyen entelektüel sermaye kalemleri bilançodan ayıklanır.
- **Danimarka ve İsveç Firmaları Yaklaşımı** : Danimarka ve İsveç firmaları tarafından kullanılan ve Danimarka Ticaret ve Sanayi Odası tarafından bastırılan yaklaşımdır (Danish Trade and Industry Development Council). Entelektüel sermaye hesapları firmanın gelecekte büyümesinin altında yatan sebepleri ve entelektüel sermaye ile firma stratejileri arasında bağı kurar. Rapora göre entelektüel sermaye hesaplarının iki boyutu vardır. İlk boyutta, entelektüel hesaplar dört boyuta bölünür. Bunlar insan kaynakları, müşteriler, teknoloji ve proseslerdir. İkinci boyut ise, istatistiksel teknikler ile sebep - sonuç ilişkisi içerisinde kullanılan ölçüm yöntemleridir.

2.3. ENTELEKTÜEL SERMAYE VE MUHASEBE İLİŞKİSİ

Entelektüel sermaye ile muhasebenin ilişkisine geçmeden önce muhasebenin tanımını yapacak olursak; muhasebe, işletmelerin faaliyet dönemlerine ilişkin, yaşadıkları ekonomik ve finansal olaylarının, parasal görünümüne(veya gerektiğinde diğer sayısal verilerine) ait bilgileri; toplayıp biriktiren, kaydedip sınıflayan, özetleyen ve bu bilgiler ışığında elde edilen sonuçları yorumlayarak raporlar halinde işletmeyle ilgilenen kişi ya da kuruluşlara sunan bir bilim olarak tanımlanmaktadır¹⁹². Muhasebenin entelektüel sermaye ile olan ilişkisi de bu tanımdan hareketle önemli bir konu olarak görülmektedir.

Günümüzde artan rekabet, yeni buluşlar ve teknolojik gelişmeler işletmelerde hızlı bir değişime neden olmuştur. İşletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri, bu değişimi yakalayabilmeleri için teknolojiye, insana, yeni ürün geliştirmeye, üretim süreçlerini ve ilişkilerini iyileştirmeye yönelik yatırımlar yapmalarına bağlıdır. İşletmeye üstünlük ve güç sağlayacak bu yatırımların çoğu maddi olmayan nitelikteki yatırımlardır ve daha önce de belirttiğimiz gibi işletmenin entelektüel sermayesini oluştururlar¹⁹³. Mevcut muhasebe sistemi, işletme yönetimini ve işletmeyle ilgili çıkar gruplarını, hisse ve değer akışı konusunda (değer; mekana, zaman aralığına, ürünlere, müşterilere ve faaliyetlere ait olduğu sürece) bilgilendirmek üzere düzenlenmiştir. Bu hisse ve değer akışlarının çoğu sayısaldir yani rakamlarla ifade edilerek genel kabul görmüş muhasebe ilke ve uygulamalarına konu olmaktadır. Entelektüel sermaye ise bunun aksine nispeten yeni ve anlaşılması çok kolay olmayan bir kavramdır. Temelde maddi yapısı yoktur ve işletmenin oldukça değişken olan varlıklarına bağlıdır. Cari muhasebe modelleri onların değerini yeterince elde edemediği için kesin ve anlamlı bir şekilde gösteremez¹⁹⁴. Bu aşamada entelektüel sermaye ile muhasebenin ilişkilendirilmesi zorlaşmaktadır.

Maddi olmayan yani işletmede fiziksel olarak var olmayan, ancak işletmede itici güç olan entelektüel sermaye unsurlarının mevzuata göre tamamını aktifleştirme imkanı yoktur. Bu nedenle, işletmelerin finansal raporlarında bazı entelektüel sermaye unsurlarını görmek mümkün olmamakla birlikte, dönemde katlanılan

¹⁹² ŞENER, Recep, *Maliyet Unsurları Muhasebesi ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004, s. 3.

¹⁹³ ÖNCE, Saime, a.g.e., s. 63.

¹⁹⁴ ÖNCE, Saime, a.g.e., s. 65.

maliyetler, doğrudan gider yazılmakta ve bunların tamamı o döneme atfedilmiş olmaktadır. Dolayısıyla, bu tür bir yaklaşım dönemler arası gider ve gelir farklılıklarına neden olabilmektedir. Bunun sonucunda, özellikle işletme dışı gruplara daha kısıtlı bilgi sunulmuş olmaktadır¹⁹⁵. Bu da işletmelerin şeffaflığını olumsuz olarak etkileyen bir durum oluşturmaktadır.

Geleneksel muhasebe anlayışına göre entelektüel sermayenin karşılığı şerefiye olarak görülebilir. Piyasa işletmeyi bir bütün olarak değerler, işletmenin alış fiyatı ile tüm varlıkların değeri arasındaki fark şerefiye olarak adlandırılır. Kuramsal olarak şerefiye, alıcının, edinilen işletmenin tüm varlıklarının (maddi ve maddi olmayan) gerçeğe uygun değerlerinin üzerinde vermiş olduğu primdir. Uygulamada geleneksel muhasebe, maddi olmayan varlıkları nadiren değerler. Genellikle maddi varlıkların gerçeğe uygun değerleri belirlenir ve onun dışındaki her şey şerefiye olarak nitelendirilir ve sadece alıcının kayıtlarında görünür¹⁹⁶. Kısacası geleneksel muhasebe anlayışına göre entelektüel sermaye ile muhasebe ilişkisi şerefiye kavramı çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Piyasada tekel oluşturmak için bir işletmeye ödenen piyasa fiyatının üzerindeki miktar bile alıcının kayıtlarında şerefiye olarak yer alacaktır. Yani geleneksel muhasebenin şerefiye kavramı, entelektüel sermayenin ağırlığını taşımaktan ve onu ifade etmekten oldukça uzaktır. Ayrıca geleneksel muhasebede maddi olmayan varlıklar ve şerefiye amortismanına tabidir ve belirli bir zaman periyodu içersinde değerlerini kaybederler. Oysa günümüzde trend değişmiştir ve maddi olmayan varlıklar, özellikle ticari unvanlar ve markalar değer kazanmaktadır¹⁹⁷. Bunun yanında genel manada entelektüel sermaye, şerefiye olarak –yani bir işletmenin piyasa değeri ile defter değeri arasındaki fark- olarak algılansa dahi bu değer faaliyetine devam eden işletmenin değerini değil satın alınan bir işletmenin şerefiyesini ortaya koymaktadır. Satın alındığı tarihte hesaplanan şerefiye değeri işletmenin entelektüel varlık değerini –yaklaşık veya uzak olarak – ortaya koymuş olsa dahi, faaliyetlerle birlikte işletme tarafından üretilen bilgiyi, geliştirilen

¹⁹⁵ TÜRK, Zeynep ve BENGÜ, Haluk, a.g.e., s. 91.

¹⁹⁶ ÖNCE, Saime, a.g.e., s. 65.

¹⁹⁷ DEMİR, Özcan, "Entelektüel Sermayenin İşletmelerin Piyasa Değerlerine Olan Etkisi", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, Elazığ, 2005, s. 78, <http://web.firat.edu.tr/daum/docs/32/16%20ENTELEKT%C3%9CEL%20SERMAYE%20%C3%B6zcan%20demir--6%20syf--%C3%B6dendi--77-82.doc> (Erişim Tarihi : 30.03.2011).

süreci, yönetici başarısını ve maddi olmayan varlıklar cinsinden yaratılan diğer katma değerleri göstermekten uzak kalmaktadır. Bu ve benzeri nedenlerle şerefiye hesabının işletmenin sahip olduğu entelektüel varlıkları tam anlamıyla yansıtmadığı ortaya çıkmaktadır¹⁹⁸. Dolayısıyla da günümüz şartlarında şerefiye kavramının entelektüel sermaye ile muhasebe ilişkisini ortaya koymadığı söylenebilir.

Entelektüel sermaye son yıllarda işletmenin sahip olduğu maddi olmayan duran varlıkların tamamını kapsayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, entelektüel sermayenin gerek ülke uygulamamızda gerekse uluslararası standartlarda finansal tablolarda tam olarak raporlanmasına ilişkin açık bir standart mevcut değildir. TMS 38 "Maddi Olmayan Duran Varlıklar" çerçevesinde yapılan tanımlamalar ise yeterli kalmamaktadır. Günümüz raporlama yapısı maddi duran varlıkların raporlaması yönündedir. Geleneksel muhasebe sistemi entelektüel sermayenin değerlemesi, muhasebeleştirilmesi ve raporlaması için yeterli değildir. Bununla birlikte konu ile ilgili bir standart, gerek ülkemizde gerekse uluslararası boyutta mevcut değildir. Gerek SPK gerekse mevzuatımız uluslararası uygulamada yaşanan gelişmeleri alması ve onları uygulamaya geçirmesi uzun zaman almaktadır. Entelektüel sermaye ölçülmesi, muhasebeleştirilmesi ve raporlanması ile ilgili gelişmeler iyi takip edilerek zamanında gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Muhasebe mesleği açısından zor olan, defter değeri ile bilanço değeri arasındaki farkı tespit edebilmek ve finansal tablolara yansıtılabilmektir. Gelecekte daha da hissedilecek bu zorluk için şimdiden muhasebe ve finans eğitimlerini entelektüel sermayeyi ölçme ve raporlama teknikleri üzerinde yoğunlaştırmak gerekmektedir¹⁹⁹. Sonuç olarak entelektüel sermayenin muhasebe ile ilişkisinin net ortaya konulabilmesi için ölçüm modellerinin işletmenin sahip olduğu entelektüel sermayeyi rakamlarla doğru ifade edilebilecek şekilde ortaya koyması ve bunun da tek düzen hesap planı içerisinde belirlenecek bir hesap adı altında kayıt altına alınması gerekmektedir.

¹⁹⁸ÇIKRIKCI, Mustafa ve DAŞTAN, Abdülkerim, a.g.m., s. 28.

¹⁹⁹SİPAHİ, Barış, a.g.m., s. 146-149.

2.3.1. Entelektüel Sermayenin Varlıklar ve Kaynaklar İçerisinde Gösterilmesi

Buraya kadar yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere entelektüel sermayenin soyut bir kavram olduğu üzerinde sıklıkla durulmuştur. O halde entelektüel sermaye kayıt altına alınacaksa 26.12.1992 tarih ve 21447 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ya da daha sonra çıkarılmış bulunan tebliğler ile düzenlenen "Tek Düzen Hesap Planı"nda "2" numaralı hesap sınıfının "26" numaralı hesap grubu olan "Maddi Olmayan Duran Varlıklar" hesap grubunda yer alması gerekecektir²⁰⁰. Bu hesap grubu herhangi bir fiziksel varlığı bulunmayan ve işletmenin belli bir şekilde yararlandığı veya yararlanmayı beklediği aktifleştirilen giderler ile belli koşullar altında hukuken himaye gören haklar ve şerefîyelerin izlendiği hesap grubudur²⁰¹. Bu grupta Tablo 10'daki hesaplar yer alır.

Tablo 10. Maddi Olmayan Duran Varlıklar Hesapları

260 HAKLAR
261 ŞEREFİYE
262 KURULUŞ VE ÖRGÜTLENME GİDERLERİ
263 ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GİDERLERİ
264 ÖZEL MALİYETLER
267 DİĞER MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR
268 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR (-)

Yukarıda yer alan Tablo 10'dan da görüldüğü üzere maddi olmayan duran varlıklar hesap grubunda serbest bırakılmış iki ana hesap vardır ki bunlar "265" ve "266" kodlu hesaplardır. O halde entelektüel sermayenin bu iki ana hesap kodundan birini alarak tanımlanması gerekmektedir. Tek Düzen Hesap Planı'nın genel yapısı incelendiğinde genelde aynı nitelikteki hesapların ardışık ve müteselsil olarak sıralandığı görülecektir. Bu halde entelektüel sermaye için uygun olan ana hesap kodu "265" olacaktır. Buna göre "265" kodlu hesap "265 ENTELEKTÜEL

²⁰⁰ AŞIKOĞLU, Rıza ve Diğerleri., a.g.e., s. 126.

²⁰¹ AKDOĞAN, Nalan ve SEVİLENGÜL, Orhan, *Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması*, 12.Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, Mart 2007, s. 348.

VARLIKLAR HESABI" olarak tanımlanabilir.²⁰². Bu hesap anlaşılacağı üzere aktif karakterli bir hesap olacaktır.

Bilançoda aktif taraf için yapılan tespitin ardından benzer bir tespitin de bilançonun pasif tarafında yapılması gerekecektir. Buna göre entelektüel sermayenin; bilançonun pasifinde "5" numaralı özkaynaklar hesap sınıfı içerisinde, "50" numaralı ödenmiş sermaye hesap grubu altında bir ana hesaba atanması doğru olacaktır²⁰³. Bu hesap grubu şirketlerde taahhüt edilen sermaye ile bu sermayeden henüz ödenmemiş kısmı gösteren iki hesabı kapsar. Sermaye hesabının alacak kalanı ile ödenmemiş sermaye hesabının borç kalanı arasındaki fark bilançoda "Ödenmiş Sermaye" kaleminin oluşturur²⁰⁴. Bu bölümdeki hesaplar aşağıdaki gibidir.

Tablo 11. Ödenmiş Sermaye Hesapları

500 SERMAYE
501 ÖDENMİŞ SERMAYE (-)
502 SERMAYE DÜZELTMESİ OLUMLU FARKLARI
503 SERMAYE DÜZELTMESİ OLUMSUZ FARKLARI (-)

Yukarıda yer alan Tablo 11 incelendiğinde ödenmiş sermaye hesap grubunda sadece dört ana hesap kodunun açık ve kullanımda olduğu görülecektir. Bu ana hesap kodlarından "500 SERMAYE HESABI" ve "501 ÖDENMEMİŞ SERMAYE HESABI (-)" 26.12.1992 gün ve 21447 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 1 sıra numaralı muhasebe sistemi uygulama genel tebliği ile ihdas edilmişken, "502 SERMAYE DÜZELTMESİ OLUMLU FARKLARI HESABI" ve "503 SERMAYE DÜZELTMESİ OLUMSUZ FARKLARI HESABI (-)" ise 05.05.2004 gün ve 25453 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 12 sıra numaralı muhasebe sistemi uygulama genel tebliği ile ihdas edilmiştir. Buna göre entelektüel sermaye hesabının yukarıda da belirtilen ilkeler çerçevesinde serbest bulunan "504" kodlu hesaba atanması ve "504 ENTELEKTÜEL SERMAYE HESABI" adını alması

²⁰² AŞIKOĞLU, Rıza ve Diğerleri., a.g.e., s. 126.

²⁰³ AŞIKOĞLU, Rıza ve Diğerleri., a.g.e., s. 126-127.

²⁰⁴ AKDOĞAN, Nalan ve SEVİLENGÜL, Orhan, a.g.e., s. 533.

uygun olacaktır.²⁰⁵ Entelektüel sermaye hesabı, bilançonun pasif tarafında pasif karakterli bir hesap olarak yer alacaktır.

Tüm bu bilgiler ışığında entelektüel sermayenin artışı ve azalışı durumunda yapılacak olan muhasebe kayıtları sırasıyla aşağıdaki şekilde olacaktır²⁰⁶:

- Entelektüel sermayede artış :

----- 31.12.YYYY-----

265 ENTELEKTÜEL VARLIKLAR HESABI XX

504 ENTELEKTÜEL SERMAYE HESABI XX

- Entelektüel sermayede azalış :

----- 31.12.YYYY-----

504 ENTELEKTÜEL SERMAYE HESABI XX

265 ENTELEKTÜEL VARLIKLAR HESABI XX

2.3.2. Entelektüel Sermayenin Finansal Tablolarda Sunulması

Finansal tablolar, bir firmanın faaliyetleri ve finansal durumuyla ilgili çok önemli bilgileri ihtiva ederler. Öncelikle bu tablolarda yer alan bilgiler standardize edilmişlerdir ve benzer bilgiler benzer kalemlerde yer alır, ayrıca zaman içerisinde hem yıllar itibariyle hem de sektör ortalaması veya başka firmaların bilançolarıyla mukayese etmek imkanı verir²⁰⁷. İşletmelerin durumunu yansıtması açısından finansal tabloların, işletmelerin kendileri ve işletme dışı unsurlar için büyük önemi vardır.

²⁰⁵ AŞIKOĞLU, Rıza ve Diğerleri., a.g.e., s. 127.

²⁰⁶ AŞIKOĞLU, Rıza ve Diğerleri., a.g.e., s. 128.

²⁰⁷ OKKA, Osman, *İşletme Finansmanı*, 4.Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ocak 2010, s. 41.

Muhasebe, fonksiyonlarından biri olan raporlama fonksiyonunu işletmeyle ilgili bilgi edinmek isteyen kişi ve kurumlara düzenlediği finansal tablolar aracılığıyla yerine getirir. Finansal tablolarda yer alan bilgilerin, doğru, güvenilir, gerçekçi ve yararlı olması gerekir ki, ilgililer karar verirken bilinçli davranmış olsunlar. İşte bu aşamada da finansal tabloların gerçeği yansıtması açısından entelektüel sermaye bilgilerini içermesi gerektiği ortaya çıkar. Gelecekte sağlayacağı fayda da göz önünde bulundurulacak olursa, entelektüel sermaye bilgilerinin finansal tablolarda sunulması gerektiği bir zorunluluk olarak kendini gösterir. Aynı zamanda entelektüel sermaye bilgilerinin finansal tablolarda sunulmasının muhasebenin temel kavramlarından sosyal sorumluluk, dönemsellik, önemlilik ve tam açıklama kavramları açısından da gerekli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır²⁰⁸. Yukarıda bahsedilen entelektüel varlıklar ve entelektüel sermaye hesaplarına yer verilerek finansal tablolar daha gerçekçi şekilde hazırlanmış olacaktır.

İşletmelerin sahip olduğu entelektüel varlıkların belirlenmesinin ve ölçülmesinin işletmenin kârlılığı ve performansını açıklamada büyük katkılar sağladığı yapılan çalışmalar sonucu ortaya konmuştur. Son döneme kadar popülaritesini koruyan firma performansını ölçen rasyolar, işletmelerin fiziksel varlıklardan daha çok fiziksel olmayan varlıklara yatırım yapmalarıyla birlikte yetersiz kalmaya başlamıştır²⁰⁹. Bu sebeple de, fiziksel olmayan varlıkların da finansal tablolarda sunulması finansal tablo kullanıcılarının işletmenin kârlılığı ve performansı hakkında yeterli bilgiye ulaşmalarında büyük fayda sağlayacaktır. Özellikle borsa yatırımcılarının hisse senedi alım satımlarında, karar verme aşamasında bu tür bilgilere fazlaca ihtiyaçları olacaktır. İşletmelerin defter değerlerine bakarak düşükleri yanılma payları büyük oranda azalacak ve daha doğru yatırım yapacaklardır²¹⁰. Bu sermaye türü işletmenin sahip olduğu değerleri, işletme kültürünü ve felsefesini de kapsamaktadır. Yöneticiler, işletmelerin entelektüel

²⁰⁸ KARACAN, Sami, *Entelektüel Sermaye'nin Muhasebeleştirilmesi ve Finansal Tablolarda Sunulması*, Orient Yayınları, Ankara, Şubat 2007, s. 116.

²⁰⁹ YILDIZ, Birol ve TENKEKİOĞLU, Berrin, "Entelektüel Sermayenin İşletme Piyasa Değeri Üzerindeki Etkisi ve İMKB 100 İşletmelerinde Görgül Bir Çalışma", s. 581, iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/14-01.pdf (Erişim Tarihi : 21.04.2011).

²¹⁰ KAYA, Hatice Pınar, "Entelektüel Sermayenin Finansal Tablolar Aracılığıyla Sunulması Sorunu ve Çözüm Önerileri", Sakarya Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2008, s. 56-57.

varlıklarını görünür bir biçime dönüştürmeleri sonucunda kredi kurumlarına entelektüel varlıklarını teminat olarak gösterebilecekler ve bunun sonucunda da işletmelerinin borçlanma olanaklarını arttıracaklardır²¹¹. Kısacası entelektüel sermaye ile ilgili kalemlere finansal tablolarda yer verilmesi işletmelere birçok fayda sağlaması açısından önemlidir.

Entelektüel sermaye ile ilgili işlemlerde para ile ölçülemeyen bir durumla karşılaşıldığında hangi işlemlerin finansal tablolara alınıp alınmayacağı ile ilgili kriterlerin bilinmesi önemlidir ve bu kriterler şunlardır²¹²:

- Geçmişteki işlemler sonucunda ortaya çıkan varlıkların işletmenin kontrolünde olması.
- Varlıkların değerinin güvenli bir şekilde ölçülmesi.
- İşletmeye gelecekte ekonomik fayda sağlayacak giriş ve çıkışa neden olması.

2.3.3. Entelektüel Sermayenin Finansal Tablolarda Sunulmasının Avantajları ve Dezavantajları

İşletmelerce düzenlenen raporların bir kısmının işletme içi bilgilenme amacına yönelik olduğu, bir kısmının da işletme dışı çevrelerin bilgi ihtiyacını gidermeye yönelik olduğu düşünülürse, entelektüel sermayenin finansal tablolarda gösterilmesinin de bu iki boyut çerçevesinde değerlendirilmesinin uygun olacağı söylenebilir²¹³. Hem işletmenin kendisi için hem de işletme dışı unsurların alacakları kararlar bakımından entelektüel sermayenin finansal tablolarda sunulmasının ortaya çıkardığı bazı avantajlar ve dezavantajlar söz konusudur.

Bu bağlamda, entelektüel sermaye bilgilerinin finansal tablolarda yer almasının işletme içi raporlama açısından sağlayacağı bazı avantajları ile karşılaşılabilecek bazı dezavantajları aşağıdaki şekilde sıralanabilir²¹⁴:

²¹¹ PAKYÜREK, Niyazi, "Entelektüel Sermaye", *Ekometre Gazetesi*,

http://www.ekometre.com/get_article.asp?article_id=117 (Erişim Tarihi : 21.04.2011).

²¹² TMSK, "Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve", s. 19-20, http://www.tmsk.org.tr/tms_seti/tmstfrs2011ktp/kavramsal_cerceve.pdf (Erişim Tarihi 28.09.2011).

²¹³ KARACAN, Sami, a.g.e., Şubat 2007, s. 122-123.

²¹⁴ KARACAN, Sami, a.g.e., Şubat 2007, s. 123-124.

İşletme içi raporlama açısından sağlanabilecek bazı avantajlar:

- Entelektüel sermaye bilgileri, yönetim kararlarının alınmasında firma yöneticilerine yardımcı olur ve böylece yöneticilerin daha sağlıklı kararlar almaları için maddi varlık bilgilerinin yanında maddi olmayan varlıklara ilişkin gerekli bilgiler de sağlanmış olur.
- İşletmenin entelektüel sermayesinin kullanımının etkinliği artırılabilir.
- Entelektüel sermayenin gerek mevcut durumda, gerekse de gelecekte işletme kârlılığına yapacağı katkı ortaya konabilir.
- Entelektüel sermaye kaynakları işletmenin stratejik hedefleriyle bütünleştirilip, işletme amaçlarının gerçekleştirilmesine yardımcı olabilir.
- Entelektüel sermaye bileşenleri arasındaki ilişkiler ve değişimler belirlenebilir.

İşletme içi raporlama açısından karşılaşılabilecek bazı dezavantajlar:

- İşletme bu türlü bilgilerin elde edilmesi için yeni maliyetlere katlanmak zorunda kalabilir. Bu maliyetler kısa vadede işletme kârını azaltıcı etki yapar.
- İşletme çalışanları içinde gerekli uzmanlığa sahip olmayanlar motivasyonsuzlukla karşı karşıya kalıp çeşitli riskler oluşturabilirler.
- İşletme içi denetimde karmaşıklık artabilir ve bu durum bazı çalışanları rahatsız edebilir.

Entelektüel sermayenin finansal tablolarda yer almasının işletme dışı raporlama açısından sağlayacağı bazı avantajlar ile karşılaşılabilecek bazı dezavantajlar ise aşağıdaki şekilde sıralanabilir²¹⁵:

İşletme dışı raporlama açısından sağlanabilecek bazı avantajlar:

- Sermaye piyasalarında şeffaflık artar, daha çok bilgilenme sağlanır.
- İşletmeyle ilgili kişi ve kurumların işletmeye olan güvenleri artar.
- İşletmeyle ilgili kişi ve kurumların uzun vadede amaçlarını gerçekleştirmede kullanacakları bilgiler sağlanır.

²¹⁵ KARACAN, Sami, a.g.e., Şubat 2007, s. 124-125.

- Entelektüel sermaye bir pazarlama aracı olarak kullanılabilir ve rekabet piyasasında önde olmayı sağlar.

İşletme dışı raporlama açısından karşılaşılabilecek bazı dezavantajlar :

- Rakip firmalar için önemli olabilecek bazı bilgiler rapor edilmiş olur.
- Bilgiler firma amaçları dışında kişisel birtakım çıkarlar için kullanılabilir. Bu yüzden raporlamada bu duruma olanak tanımayacak bilgilerin raporlanması sağlanabilir.
- Güvenliği tam olarak ölçülmemiş, doğruluk açısından yetersiz olan bilgilerin raporlarda yer alması halinde, işletmenin geleceği ile ilgili negatif durumlar ortaya çıkabilir.
- Yönetimin karar verme özgürlüğü bazı noktalarda sınırlandırılmış olur.
- Fazla iyimser bir tablonun oluşturulması halinde yüksek beklentilere sebep olabilir.

2.3.4. Entelektüel Sermayenin Bilanço ve Gelir Tablosunda Sunulması

İşletmelerin sahip oldukları entelektüel sermayenin bilançoda nasıl gösterilmesi gerektiğine dair bir uygulama henüz mevcut değildir. Günümüz bilançoları işletmelerin gerçek değerini ortaya koymakta ve işletmelere önemli rekabet avantajı sağlayan entelektüel varlıkların değerini göstermekte çok yetersiz kalmaktadır. Söz konusu bu sorunun çözümü için Tek Düzen Hesap Planı'nın boş bırakılan hesaplar kullanılabilir. Daha önceki bölümlerde entelektüel sermayenin varlıklar ve kaynaklar içerisinde nasıl gösterileceği üzerinde durulmuştu. Entelektüel varlıklar maddi olmayan duran varlıklar içerisinde, entelektüel sermaye ise özkaynaklar içerisinde gösterilerek yevmiye kayıtlarına geçirilmişti. Burada yapılması gereken şey, entelektüel sermayenin işletme bilançolarında nasıl gösterileceğidir²¹⁶. Yukarıda yapılan kayıtlar sonrası söz konusu değerler bilançoya aşağıdaki gibi aktarılabilir²¹⁷ :

²¹⁶ KAYA, Hatice Pınar, a.g.e., s. 59.

²¹⁷ ÇIKRIKCI, Mustafa ve DAŞTAN, Abdülkerim, a.g.m., s. 28

Aktif A.Ş.'nin 31/12/... Tarihli Bilançosu Pasif

<p>I. Dönen Varlıklar</p> <p>II. Duran Varlıklar</p> <p style="padding-left: 40px;">E - Maddi Olmayan Duran Varlıklar</p> <p style="text-align: center;">6 - Entelektüel Varlıklar</p>	<p>III. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</p> <p>IV. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar</p> <p>V. Özkaynaklar A - Ödenmiş Sermaye 1- Sermaye 2- Ödenmemiş Sermaye (-)</p> <p style="text-align: center;">3- Entelektüel Sermaye</p>
---	---

Entelektüel varlıklarla ilgili hesaplamaların, konsolide finansal tablo hazırlama mantalitesinde olduğu gibi, bilanço tarihinde veya ihtiyaç duyulduğu anda yapılarak kayıtlara alınması ve bilançoda gösterilmesi mümkündür. Olayın bu şekilde takip edilmesi, dönemler itibariyle entelektüel varlık değerlerindeki değişikliği de takibe imkan verecektir²¹⁸. İşletmeler sahip oldukları entelektüel varlıkların hangi unsurlardan meydana geldiğini ve entelektüel varlıklarını hesaplarken hangi yöntemi kullandıklarını bilanço dipnotlarında gösterebilirler²¹⁹. Bilançoda yer verilen bu bilgilerle entelektüel sermayenin işletme açısından ifade ettiği önem ortaya konulmuş olur.

İşletmelere önemli rekabet avantajı sağlayan ve işletmelerin pazar değerlerini önemli ölçüde arttıran entelektüel sermayenin gelir tablosunda da yer alması gerekmektedir. Entelektüel varlıkları yüksek olan işletmeler doğal olarak diğerlerine göre daha fazla kâr edeceklerdir. İşletmeler gelir tablolarında yer alan net kârlarının belirli bir oranında devlete vergi ödeyecekleri için entelektüel varlıklarının da vergisini ödemiş olurlar. Bunun sebebi ise, dönem kârlarının bir kısmının maddi varlıklar sayesinde bir kısmının ise entelektüel varlıklar sayesinde kazanılmış olmasıdır²²⁰. Bu nedenle işletmelerin düzenledikleri gelir tablolarında da söz konusu hesaplamalar yardımıyla elde edilen kârın ne kadarının maddi varlıklardan ne

²¹⁸ ÇIKRIKCI, Mustafa ve DAŞTAN, Abdülkerim, a.g.m., s. 29.

²¹⁹ KAYA, Hatice Pınar, a.g.e., s. 60.

²²⁰ KAYA, Hatice Pınar, a.g.e., s. 60.

kadarının entelektüel varlıklardan elde edildiği hesaplanarak gelir tablosunda aşağıdaki gibi gösterilebilir²²¹ :

Dönem Kârı veya Zararı	xx
Vergi Karşılığı	(xx)
Net Kâr	xx
Maddi Varlıklardan	x
Entelektüel varlıklardan	x

²²¹ ÇIKRIKCI, Mustafa ve DAŞTAN, Abdülkerim, a.g.m., s. 29.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OTEL İŞLETMELERİNDE ÖRNEK UYGULAMA

3.1. UYGULAMANIN KONUSU VE AMACI

Entelektüel sermaye normalde işletmeler için hayati önemi bulunan bir kavram iken henüz bu önemi birçok işletme tarafından fark edilmediği ya da fazla göz önünde bulundurulmadığı gözlenmektedir. Çalışmamızda İMKB'de turizm sektöründe işlem gören otel işletmeleri üzerinden uygulama yapılarak entelektüel sermayenin önemi ve farkı ortaya konulacaktır.

Bu uygulamanın amacı, son yıllarda yaygınlaşan entelektüel sermayenin işletmeler açısından ifade ettiği değeri ortaya koymak ve uygulamada işletmelerin entelektüel sermaye ölçümüne ilişkin temel ölçülerle örneklendirmektir.

3.2. UYGULAMADA KULLANILAN VERİLER

Uygulamada analiz için kullanılacak olan veriler İMKB ve KAP'ın resmi internet sitelerinden alınmıştır. Turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin mali tabloları ve bağımsız denetim raporlarındaki veriler entelektüel sermaye ölçüm yöntemleri içerisinde kullanılmıştır.

3.3. UYGULAMANIN KAPSAMI

Uygulamanın kapsamına turizm sektöründe faaliyet gösteren ve hisse senetleri İMKB'de işlem gören otel işletmeleri dahil edilmiştir. Bu işletmeleri sıralayacak olursak:

- Altın Yunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş.
- Avrasya Petrol ve Turistik Tesisler Yatırımlar A.Ş.
- Favori Dinlenme Yerleri A.Ş.
- Marmaris Altinyunus Turistik Tesisler A.Ş.
- Martı Otel İşletmeleri A.Ş.

- Metemtur Otelcilik ve Turizm İşletmeleri A.Ş.
- Net Turizm Ticaret ve Sanayi A.Ş.
- Petrokent Turizm A.Ş.
- Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi ve Yatırımlar A.Ş.
- Utopya Turizm İnşaat İşletmecilik Ticaret A.Ş.

Bu işletmeler arasından Utopya Turizm İnşaat İşletmecilik Ticaret A.Ş., Avrasya Petrol ve Turistik Tesisler Yatırımlar A.Ş. ve Metemtur Otelcilik ve Turizm İşletmeleri A.Ş. uygulama kapsamına dahil edilmemiştir. Söz konusu işletmelerden Utopya Turizm İnşaat İşletmecilik Ticaret A.Ş. hisse senetleri 24 Şubat 2011 tarihinde İMKB'de işlem görmeye başlamıştır. Uygulamamızda ise entelektüel sermaye ölçüm yöntemleri 2008, 2009 ve 2010 yıllarındaki mali tablolarda yer alan verilere göre analiz edilmiştir. Avrasya Petrol ve Turistik Tesisler Yatırımlar A.Ş. ve Metemtur Otelcilik ve Turizm İşletmeleri A.Ş.'nin de toplam aktif büyüklükleri yeteri kadar fazla olmadığından uygulama kapsamına alınmamıştır.

3.4. UYGULAMANIN YÖNTEMSSEL MODELİ

Bilindiği gibi entelektüel sermayenin özünü bilgi ve bileşenleri teşkil etmektedir. Entelektüel sermayenin soyut varlıklar olması ve işletmeden işletmeye farklılıklar arz etmesi nedeniyle bilgi ve bileşenlerini ölçmek maddi varlıklara nazaran daha zor ve karmaşık bir hal almaktadır. Buna rağmen işletmelerin sahip oldukları entelektüel sermaye değerlerinin ölçülmesine yönelik mutlak doğruluk taşıdıklarına dair endişeler dile getirilmekle birlikte çeşitli yaklaşımlar ve teknikler ortaya konmuştur.

Uygulamamızda ise entelektüel sermaye ölçüm yöntemlerinden entelektüel sermayeyi işletme bazında ölçen Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı ,Tobin'in Q Oranı ve Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer yöntemleri kullanılarak uygulama kapsamındaki otel işletmelerinde entelektüel sermayenin varlığı araştırılacaktır. Bu yöntemler işletmenin bütününe yöneliktir. Yöntemlerin özü, sahip olunan entelektüel sermaye değerini, piyasada yer alan hisse senetleri aracılığıyla işletmeye biçilen

değerin işletmenin denetlenmiş finansal tablolarındaki değeri ile kıyaslanması suretiyle belirlemektedir.

Entelektüel sermayenin işletme bazında ölçülmesinde kullanılan yöntemlerin açıklamaları aşağıdaki gibidir.

"Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı", işletmenin borsada işlem gören hisse senetlerinin belli bir tarihteki piyasa fiyatının yine aynı tarihte işletmenin hisse senedi başına düşen özsermaye payına bölünmesiyle bulunur. Kolay ve çabuk uygulanabilir olması yöntemin avantajı olarak sayılabilir. Uygulamamızda da İMKB'de işlem gören otel işletmelerinin PD/DD oranları hesaplanarak ortaya konmuştur.

"Tobin'in Q Oranı" ise, muhasebe ve finans literatüründen gelmektedir. Nobel ödülü alan James Tobin tarafından geliştirilmiştir. Bu oran, işletmenin piyasa değeri ile varlıkların yerine koyma maliyeti arasındaki ilişkiyi ortaya koyup ölçmektedir. Bu yöntemde varlıkların yerine koyma maliyetini hesaplamak, net bir rakam ortaya koyamama ve işletmeden işletmeye geçebilecek hesaplama şekilleri gibi nedenlerden ötürü zordur. Bu zorlukları ortadan kaldırmak için araştırmacılar farklı yöntemler geliştirmiştir. Uygulamamızda da Lindenberg ve Ross tarafından geliştirilen yöntem esas alınarak İMKB'de işlem gören otel işletmelerinin Tobin Q oranları hesaplanmıştır. Lindenberg ve Ross tarafından ortaya koyulan yöntem, borsada işlem gören işletmelere uygulanmasının kolay olması, formülünün basit olması ve formülde kullanılacak olan verilerin kolay bulunması gibi avantajları nedeniyle²²² uygulamada kullanılmak üzere seçilmiştir. Yöntemin formülü aşağıdaki gibidir :

$$PS + MVE + LTDEBT + STDEBT - ADJ$$

$$\text{Tobin Q (L\&R)} = \frac{\text{PS + MVE + LTDEBT + STDEBT - ADJ}}{\text{TA - BKCAP + NETCAP}}$$

Formülde kullanılan kalemlerin açıklamaları şu şekildedir :

PS, işletmenin tercihli (öncelikli) hisse senetlerinin (preferred stock) likidite (tasfiye) değerini gösterir.

²²² TETİK, Nilüfer ve ÖREN, Veli Erdoğdu, a.g.m., s. 7.

MVE, işletmenin yıl sonu hisse senedi fiyatının çıkarılmış hisse senedi adediyle çarpımını gösterir.

LTDEBT, işletmenin vade yapısına göre ayarlanmış uzun dönemli borçlarını gösterir.

STDEBT, işletmenin cari yükümlülüklerini (kısa vadeli borçlarını) gösterir.

ADJ, işletmenin net kısa süreli varlıklarını (kısa vadeli borçlar - dönen varlıklar) gösterir.

TA, işletmenin toplam varlıklarının defter değerini gösterir.

BKCAP, işletmenin özsermayesinin defter değerini gösterir.

NETCAP, işletmenin enflasyona göre düzeltilmiş özsermayesini gösterir.

Uygulamamızda kullanılan diğer bir yöntem olan "Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemi"nin dayandığı temel varsayım, işletmedeki maddi varlıkların getiri fazlası hesaplanarak; bu rakamın maddi olmayan varlıkların değerlendirilmesinde kullanılmasıdır. Bu yöntem diğer iki yönteme göre daha zaman alıcı ve karmaşık olmasına rağmen aynı ve farklı sektörler arasındaki getiri karşılaştırmasını daha gerçekçi yapmaktadır²²³. Söz konusu yöntemde hesaplamalar işletmelerin son üç yıldaki mali tablolarında yer alan veriler kullanılarak yapılır. Uygulamamızda da İMKB'de işlem gören otel işletmelerinin 2008, 2009 ve 2010 yıllarındaki mali tablolarında yer alan verilerinden yararlanılarak entelektüel sermaye hesaplamaları yapılmıştır. Entelektüel sermayenin değeri bulunurken yöntem gereği hesaplama için lazım olan kalemlerden sektörün maddi varlık kârlılık oranı %1 olarak kabul edilmiştir. Bu kârlılık oranının altında olan işletmelerin entelektüel sermaye tutarları hesaplanmamıştır. Diğer önemli bir husus olarak, yöntemde yapılan hesaplamalarda kullanılmak için belirli bir vergi oranı gereklidir. Otel işletmelerinde vergi konusunda çeşitli istisnalar ve muafiyetler söz konusu olduğu için bu oran işletmeden işletmeye değişmektedir. Bu zorunluluk nedeniyle işletmelerin bağımsız denetim raporlarından da yararlanılarak vergi oranı % 40 olarak hesaplanmıştır. Son önemli husus ise ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin (AOSM) hesaplanmasıdır. AOSM hesaplamasında birbirinden farklı çeşitli

²²³ ÇELİK, ERKEN, Arzum ve PERÇİN, Selçuk, a.g.m., s. 117.

hesaplama teknikleri ve bu teknikler için de birbirinden farklı veriler gereklidir. Uygulamamızda bu oran otelcilik sektörü için %10 olarak alınmıştır.

Yöntemin kolay hesaplanması bakımından formüllerle ifade edilmiş hali aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 12. Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemi

AÇIKLAMA	FORMÜL ADI
3 yıllık vergiden önceki kârların ortalaması	Ortalama VÖK
3 yıllık maddi varlık tutarlarının ortalaması	Ortalama Maddi Varlık
Ortalama VÖK / Ortalama Maddi Varlık	Maddi Varlık Kârlılık Oranı
Sektör Ortalama VÖK / Sektör Ortalama Maddi Varlık (Söz konusu 3 yıl için)	Sektör Maddi Varlık Kârlılık Oranı
Ortalama Maddi Varlık x Sektör Maddi Varlık Kârlılık Oranı	Normal Kazanç
Ortalama VÖK - Normal Kazanç	Ek Kazanç
3 yıllık vergi oranlarının ortalaması	Ortalama Vergi Oranı
Ek Kazanç x Ortalama Vergi Oranı	Ek Kazanca İlişkin Vergi Tutarı
Ek Kazanç - Ek Kazanca İlişkin Vergi Tutarı	Net Ek Kazanç
Firmanın Ağırlıklı Ortalama Sermayesi	Ağırlıklı Ortalama Sermaye
Net Ek Kazanç / Ağırlıklı Ortalama Sermaye	Entelektüel Sermaye Tutarı

3.5. VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMU

Bu bölümde İMKB'de turizm sektöründe işlem gören otel işletmelerinin finansal tablolarından elde edilen verilerin, entelektüel sermayeyi işletme bazında ölçen ölçüm yöntemleri içerisinde kullanılması sonucu hesaplanan değerlerin analizleri ve yorumlarına yer verilmiştir. Her üç yöneme göre ayrı ayrı analizlere geçilmeden önce, söz konusu yöntemlerin uygulanmasıyla çıkan sonuçlara göre İMKB'de işlem gören otel işletmelerinin entelektüel sermayeye sahip olup olmama durumu Tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13. İMKB'de İşlem Gören Otel İşletmelerinin Entelektüel Sermaye Durumları

OTEL İŞLETMELERİ	PD/DD YÖNTEMİ	TOBİN Q ORANI YÖNTEMİ	HESAP. MADDİ OLM. DEĞER YÖN.
Altın Yunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş.	VAR	VAR	YOK
Favori Dinlenme Yerleri A.Ş.	VAR	YOK	YOK
Marmaris Altinyunus Turistik Tesisler A.Ş.	VAR	YOK	VAR
Martı Otel İşletmeleri A.Ş.	YOK	YOK	VAR
Net Turizm Ticaret ve Sanayi A.Ş.	YOK	YOK	YOK
Petrokent Turizm A.Ş.	VAR	VAR	VAR
Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi ve Yatırımlar A.Ş.	YOK	VAR	YOK

3.5.1. Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı Yöntemiyle Ölçülmesi ve Analizi

İMKB'de turizm sektöründe işlem gören otel işletmelerinin 2010 yılı mali tablolarında yer alan bilgilere göre uygulanan "Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı" yöntemi sonucu ortaya çıkan değerler Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14. İMKB'de İşlem Gören Otel İşletmelerinin PD/DD Oranları

OTEL İŞLETMELERİ	PD/DD ORANLARI
Altın Yunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş.	2,92
Favori Dinlenme Yerleri A.Ş.	4,93
Marmaris Altınyunus Turistik Tesisler A.Ş.	2,05
Martı Otel İşletmeleri A.Ş.	0,58
Net Turizm Ticaret ve Sanayi A.Ş.	0,58
Petrokent Turizm A.Ş.	5,56
Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi ve Yatırımlar A.Ş.	0,99

Bu yöntemde ortaya çıkan sonuçlar işletmelerin entelektüel sermaye değerine sahip olup olmadığını göstermektedir. Yönteme göre PD/DD oranı 1'den büyük olan işletmelerin entelektüel sermaye değerine sahip olduğu söylenebilir. Hisse senetleri bazında yaptığımız uygulamada İMKB'de işlem gören otel işletmeleri arasından bu yönteme göre entelektüel sermaye değerine sahip işletmeler aşağıdaki gibidir :

- Altın Yunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş.
- Favori Dinlenme Yerleri A.Ş.
- Marmaris Altınyunus Turistik Tesisler A.Ş.
- Petrokent Turizm A.Ş.

Yapılan uygulama sonucu en düşük değer 0,58 ile Martı Otel İşletmeleri A.Ş. ve Net Turizm Ticaret ve Sanayi A.Ş.'ye aittir. Oranın düşük çıkmasında en büyük etken söz konusu işletmelerin 2010 yılını hisse başına düşen piyasa fiyatı olarak düşük değerlerle kapatmasıdır. Martı Otel İşletmeleri A.Ş. hisse başına 1,11 TL, Net Turizm Ticaret ve Sanayi A.Ş. ise hisse başına 1,01 TL ile 2010 yılını kapatmışlardır.

PD/DD oranı 0,99 olup 1'in üstüne çıkmayan diğer bir otel işletmesi Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi ve Yatırımlar A.Ş.'nin 2010 yılı kapanış fiyatı hisse başına 1,15 TL olmuştur.

En yüksek değer olan 5,56'ya sahip Petrokent Turizm A.Ş. 2010 yılını hisse başına piyasa fiyatı olarak 83,25 TL gibi yüksek bir değerle kapatmıştır ve dolaylı olarak bu da PD/DD oranını yüksek seviyelerde tutmuştur. 2,92 PD/DD oranına sahip Altın Yunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş.'nin 2010 yılı kapanış fiyatı hisse başına 12,65 TL, 2,05 orana sahip Marmaris Altinyunus Turistik Tesisler A.Ş.'nin ise 16,20 TL olmuştur. Son olarak 4,93 PD/DD oranı ile en yüksek ikinci değere sahip olan Favori Dinlenme Yerleri A.Ş.'nin 2010 yılı kapanış fiyatı hisse başına 0,87 TL gibi düşük bir değer olmasına rağmen 2010 yılının sonlarına doğru yapılan bedelsiz sermaye artırımını nedeniyle işletmenin gerçek defter değeri hisse başına düşük değerlerde gerçekleşmiş ve bu da dolayısıyla PD/DD oranını etkilemiştir.

Otel işletmeleri bünyesinde birçok çalışan bulundurduğu için entelektüel sermaye unsurlarından özellikle insan sermayesi unsuru ön plana çıkmaktadır; ancak işletmelerin mali tabloları ve denetim raporları incelendiğinde PD/DD oranındaki değişimlerin entelektüel sermaye unsurlarından daha çok ekonomik durum ve şartlar nedeniyle oluşan dalgalanmalardan ve piyasa koşullarından olduğu anlaşılmıştır.

Yöntemde kullanılan piyasa fiyatı mevcut durumu yansıtır bu nedenle statik bir değerlendirme imkanı verir. Ekonomik dalgalanmalar sonucu piyasa fiyatında meydana gelen artı ya da eksi değişimler işletmeler için PD/DD oranına da yansır; ancak söz konusu yöntem mevcut durumu yansıttığından gelecekte işletmenin entelektüel sermayeye sahip olup olmamasıyla ilgili kesin sonuçlara ulaşamaz. Bu nedenle entelektüel sermayeyi ölçen diğer yöntemlerde entelektüel sermayeye sahip olup olmama durumu "PD/DD Oranı" yönteminde çıkan sonuçlara göre paralellik göstermeyebilir.

3.5.2. Tobin'in Q Oranı Yöntemiyle Ölçülmesi ve Analizi

İMKB'de turizm sektöründe işlem gören otel işletmelerinin 2010 yılı mali tablolarında yer alan bilgilere göre uygulanan "Tobin'in Q Oranı" yöntemi sonucu ortaya çıkan değerler Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15. İMKB'de İşlem Gören Otel İşletmelerinin Tobin Q Oranları

OTEL İŞLETMELERİ	TOBIN Q ORANLARI
Altın Yunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş.	1,86
Favori Dinlenme Yerleri A.Ş.	0,86
Marmaris Altinyunus Turistik Tesisler A.Ş.	0,88
Martı Otel İşletmeleri A.Ş.	0,88
Net Turizm Ticaret ve Sanayi A.Ş.	0,78
Petrokent Turizm A.Ş.	1,28
Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi ve Yatırımlar A.Ş.	1,69

Söz konusu yöntemle göre Tobin q oranları 1'den ve rakiplerinden daha yüksek olan işletmeler yüksek getiriler elde etmektedirler ve bunu sağlayan en önemli etkende sahip oldukları entelektüel sermayeleridir. Başka bir şekilde ifade edecek olursak maddi olarak ölçülemeyen ve işletmeye yüksek getiri sağlayan başka faktörler de ön plana çıkmaktadır ve bu faktörler sahip olunan entelektüel sermaye ile ilişkilidir.

Tobin q oranları 1'den küçük olan işletmelerde ise piyasanın, işletmenin varlıklarına değerinden daha düşük bir değer verdiğini bu nedenle de herhangi bir entelektüel sermaye değerine sahip olunmadığı söylenebilir. Bu durum işletmenin kaynaklarını etkin kullanamamasından, piyasalardaki yanlış durumundan ya da piyasa fiyatındaki dalgalanmalardan kaynaklanabilir.

Tabloda da görüldüğü gibi 1,86 değeriyle en yüksek Tobin q oranına sahip olan otel işletmesi Altın Yunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş.'dir. Otel işletmelerinde entelektüel sermaye unsurlarından en fazla ön plana çıkan unsur çalışan fazlalığı ve işle ilgili bilgili personel gereksinimi nedeniyle insan sermayesidir. Daha önceki yıllarda insan sermayesi unsuru gözardı edilse de son yıllarda yapılan eğitim ve

verimlilik çalışmaları ile bilgili personele verilen önemin artmasıyla birlikte söz konusu unsur işletmeye entelektüel sermaye açısından bir avantaj sağladığı söylenebilir. Bunun dışında işletmenin denetim raporu ve raporda yer alan dipnotlar incelendiğinde entelektüel sermayenin diğer unsurları olan yapısal sermaye ve müşteri sermayesine de önem verildiği de görülmektedir. İşletmenin sahip olduğu bilgisayar yazılımları ile diğer yazılımlar, sahip olduğu çeşitli haklar ve bazı departmanlarında örgütsel olarak yeniliğe gitmesi ile ISO standart uygulamaları ile ilgili çalışmalar yapısal sermayeye; tanıtım faaliyetleri için fuarlara katılım göstermek, termal,sörf vb. gibi alanlarda yatırım yaparak özellikle termal ve sağlık turizmi aracılığıyla yeni pazarlarda müşteri kazanmak, müşteri memnuniyetine odaklı ve müşteri odaklı davranış bilincini geliştirmeye yönelik yapılan çalışmalar ise müşteri sermayesine örnek olarak verilebilir. Altın Yunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş. zarar ettiği gözükken mali tablolarında daha olumlu bir hale geleceğini öngörmüştür ve bu nedenle entelektüel sermaye ile ilgili yukarıda sayılan unsurlara daha fazla önem vermesi gerekmektedir. Tobin q oranı yöntemine göre çıkan sonuçlarda da entelektüel sermaye bakımından bir değere sahip olma potansiyeli de açıkça görülmektedir.

1,69 değerle Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi ve Yatırımlar A.Ş. ve 1.28 değerle Petrokent Turizm A.Ş. de uygulanan Tobin q oranı yöntemine göre entelektüel sermaye değerine sahip otel işletmeleridir. İncelenen denetim raporları ve dipnotlar sonrası her iki işletmede de entelektüel sermaye unsurlarından insan sermayesi ve yapısal sermayeye yönelik varlıkların olduğu görülmüştür. Otel çalışanlarının bilgili olmasına verilen önem işletmelerin insan sermayesini, işletmelerin sahip olduğu çeşitli haklar ve bilgisayar yazılımları yapısal sermayeyi yansıtır. Müşteri sermayesi anlamında yatırımlar yapılmaması ise bir eksiklik olarak görülebilir. Söz konusu işletmeler müşteri sermayesi ile ilgili yatırımlar dışında diğer entelektüel sermaye unsurları ile ilgili yatırımlar da yaparak kaynaklarını daha etkin kullanmış olur ve farklılık yaratan entelektüel sermayeye sahip olup diğer işletmelere üstünlük sağlayacak rekabet avantajına kavuşabilir.

Tobin q oranları 1'den küçük olan otel işletmelerinin entelektüel sermaye değerine sahip olmadığı varsayılır. Piyasa ortamına göre işletmenin sahip olduğu varlıklar daha düşük bir değerle değerlendirildiğinden işletmeler bu türden varlık

satın almayı bırakarak ve entelektüel sermayeyi artırıcı varlıklara yatırım yapabilir. Söz konusu işletmelerin Tobin q oranları sınır olarak kabul edilen 1 değerine uzak değildir. Mali tablolar ve denetim raporları incelendiğinde bu otel işletmelerinin entelektüel sermaye unsurlarından yapısal sermayeye bilgi sistemleri, bilgisayar yazılımları ve çeşitli haklar vasıtasıyla bu konudaki yatırımlarını arttırarak entelektüel sermaye değerine sahip olabilecekleri gözükmektedir. Bunun dışında entelektüel sermaye unsurlarından insan sermayesi ve müşteri sermayesine yönelik yatırımlar da yapılarak söz konusu işletmelere turizm sektöründe üstünlük sağlayacak entelektüel sermaye değerlerine sahip olunabilir.

"PD / DD Oranı" yönteminde olduğu gibi "Tobin'in Q Oranı" yönteminde de hesaplanan değerlere göre belli olan entelektüel sermayeye sahip olup olmama durumu, diğer entelektüel sermaye ölçme yöntemleriyle paralellik göstermeyebilir. Bunun en önemli nedeni ise "Tobin'in Q Oranı" yönteminin işletmelerin sahip olduğu bazı entelektüel sermaye unsurlarını ölçememe riski ile karşı karşıya kalmasıdır²²⁴.

3.5.3. Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemiyle Ölçülmesi ve Analizi

İMKB'de turizm sektöründe işlem gören otel işletmelerinin 2008, 2009 ve 2010 yılları mali tablolarında yer alan bilgilere göre uygulanan "Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer" yöntemi sonucu ortaya çıkan değerler Tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo 16. İMKB'de İşlem Gören Otel İşletmelerinin Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemiyle Hesaplanan ES Tutarları

OTEL İŞLETMELERİ	ENTELEKTÜEL SERMAYE TUTARLARI
Marmaris Altınyunus Turistik Tesisler A.Ş.	2.896.140
Martı Otel İşletmeleri A.Ş.	2.726.470
Petrokent Turizm A.Ş.	7.785.820

²²⁴ ÇELİK, ERKEN, Arzum ve PERÇİN, Selçuk, a.g.m., s. 116.

Tabloda da görüldüğü gibi uygulamaya alınan yedi otel işletmesinden üçünde entelektüel sermaye tutarı hesaplanabilmiştir. Entelektüel sermaye tutarı hesaplanamayan dört işletme ise uygulama yapılan 2008, 2009 ve 2010 yıllarının ortalaması alındığında herhangi bir kâr rakamı tespit edilemediği için söz konusu yöntem gereği sektör maddi varlık kârlılık oranının altında kalmışlardır.

Bu yönteme göre hesaplanan entelektüel sermaye tutarı, uygulama kapsamına alınan otel işletmelerinin sektördeki rakiplerine göre daha iyi performans gösterebilmek için maddi olmayan varlıklarından ne ölçüde yararlandığının bir göstergesidir.

Hesaplanan entelektüel sermaye tutarları işletmelerin ortalama net aktif toplamları ve ortalama defter değerleri ile ilişkilendirilerek sahip olunan entelektüel sermayenin işletme için ne anlam ifade ettiği ortaya konmaya çalışılacaktır. Ortalama defter değeri, ortalama net aktif toplamından ortalama borç toplamının çıkarılmasıyla bulunur. Ortalama borçlar ise tüm uzun ve kısa vadeli borçların toplamından meydana gelmektedir.

Entelektüel sermaye tutarları hesaplanabilen otel işletmelerinin ortalama net aktif toplamları Tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17. Entelektüel Sermaye Tutarı Hesaplanabilen İşletmelerin Ortalama Net Aktif Toplamları

OTEL İŞLETMELERİ	ORTALAMA NET AKTİF TOPLAMLARI
Marmaris Altınyunus Turistik Tesisler A.Ş.	49.293.696
Martı Otel İşletmeleri A.Ş.	254.750.550
Petrokent Turizm A.Ş.	36.789.238

Entelektüel sermaye tutarları hesaplanabilen otel işletmelerinin ortalama defter değerleri Tablo 18'de gösterilmiştir.

Tablo 18. Entelektüel Sermaye Tutarı Hesaplanabilen İşletmelerin Ortalama Defter Değerleri

OTEL İŞLETMELERİ	ORTALAMA NET AKTİF TOPLAMI (1)	ORTALAMA BORÇ TOPLAMI (2)	ORTALAMA DEFTER DEĞERİ (1 - 2)
Marmaris Altinyunus Turistik Tesisler A.Ş.	49.293.696	7.665.965	41.627.731
Martı Otel İşletmeleri A.Ş.	254.750.550	136.276.206	118.474.344
Petrokent Turizm A.Ş.	36.789.238	22.523.953	14.265.285

Entelektüel sermaye tutarlarının ortalama net aktif toplamları ve ortalama defter değerleriyle ilişkilendirilmesi sonucu ortaya çıkan sonuçlar Tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo 19. Otel İşletmelerinin Entelektüel Sermaye Tutarının Ortalama Net Aktif Toplamı ve Ortalama Defter Değeri ile İlişkisi

OTEL İŞLETMELERİ	ENTELEKTÜEL SERMAYE TUTARI	ORTALAMA NET AKTİF TOPLAMI	ORTALAMA DEFTER DEĞERİ	ES / ORTALAMA NET AKTİF TOPLAMI ORANI	ES/ ORTALAMA DEFTER DEĞERİ ORANI
Marmaris Altinyunus Turistik Tesisler A.Ş.	2.896.140	49.293.696	41.627.731	% 6	%7
Martı Otel İşletmeleri A.Ş.	2.726.470	254.750.550	118.474.344	% 1	% 2.3
Petrokent Turizm A.Ş.	7.785.820	36.789.238	14.265.285	% 21	% 54.5

Gerek entelektüel sermaye / ortalama net aktif toplamı gerekse entelektüel sermaye / ortalama defter değeri olarak en yüksek oranlar Petrokent Turizm A.Ş.'de gerçekleşmiştir. Söz konusu otel işletmesinin entelektüel sermayesi net aktif toplamının % 21'ini, defter değerinin %54,5'ini oluşturmaktadır. Sahip olunan entelektüel sermaye değeri işletmeye defter değerinin yarı katından daha fazla bir katkı vermektedir. Bu katkıyla Petrokent Turizm A.Ş.'nin turizm sektöründe rakiplerine göre entelektüel sermaye konusunda önemli avantajı olduğu görülmüştür. İşletme için entelektüel sermayenin yeri ve önemi çok farklıdır ve mevcut yatırımlarını arttırmaya önem verdikçe entelektüel sermayesi sektör ortalamasının üstünde bir getiriyi kazanmaya devam edecektir.

Marmaris Altinyunus Turistik Tesisler A.Ş. ile Martı Otel İşletmeleri A.Ş.'de ise entelektüel sermayenin oranı hem net aktif toplam içinde hem de defter değeri içinde düşüktür. Söz konusu işletmeler içinde buldukları sektörde entelektüel sermaye konusunda önemli avantaj kazanarak ortalamanın üstünde bir getiri elde etmek için mevcut yatırımları içerisinde entelektüel sermaye yatırımlarına da önem vermeleri gerekmektedir.

Kârlılığı olmayan işletmeler için bu yöntemle ölçüm yapılamamıştır. Dolayısıyla bu işletmelerin ölçüme konu olabilmeleri için bir dahaki dönemde kârlılıklarını arttırmaları gerekmektedir.

Söz konusu yöntemde entelektüel sermaye değeri hesaplanırken kullanılan net ek kazanç tutarları da uygulamadaki otel işletmelerinin net kârı içindeki entelektüel varlıklarının payını göstermektedir. Gelir tablolarında net kâr açıklayan işletmelerden Petrokent Turizm A.Ş.'nin 1.212.030 TL'lik ortalama net kârının 778.582 TL'lik kısmı entelektüel varlıklardan kaynaklanmaktadır. Marmaris Altinyunus Turistik Tesisler A.Ş. de ise 684.064 TL'lik ortalama net kârın 289.614 TL'lik kısmı entelektüel varlıklardan oluşmaktadır. Son olarak Martı Otel İşletmeleri A.Ş.'de ise 2.098.035 TL'lik ortalama net kârın 272.647 TL'lik kısmı entelektüel varlıklardan oluşmaktadır.

"Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer" yöntemi hesaplamaların uzun sürmesi ve karmaşık yapısı nedeniyle çeşitli olumsuz eleştiriler olsa da uygulanabilirliğinin yüksek olması ve işletmenin entelektüel sermaye değerini diğer dış etkenlerden en çok arındırarak hesaplaması nedeniyle entelektüel sermayeyi işletme bazında ölçen yöntemler arasında genelde en gerçekçi sonuçları veren yöntem olarak kabul edilir²²⁵. Bu yöntemde de diğer iki yöntemde belirttiğimiz gibi entelektüel sermayenin var olup olmadığı konusunda çıkan sonuçlar diğer ölçme yöntemleriyle paralellik göstermeyebilir.

²²⁵ KAYA, Hatice Pınar, a.g.e., s. 70, AKBAY, Gülden, "Entelektüel Sermaye ve Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama", Uludağ Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2007, s. 75.

SONUÇ

Günümüz çağı bilgi ve teknolojiye dayanmaktadır. Bu nedenle başarıya ulaşmak isteyen işletmeler de kendilerini bilgi ve teknoloji konularında geliştirerek müşterilerine ürün ve hizmet sunmak durumunda kalmaktadırlar. İşte tam bu noktada entelektüel sermaye işletmeler açısından hayati bir konuma gelmektedir. İşletmedeki işleri yapacak bilgili, işi bilen personel ile entelektüel sermayenin insan sermayesi unsuruna, bu bilgi ve becerileri bünyesine katan teknolojilere ve örgüt yapısına sahip olarak entelektüel sermayenin yapısal sermaye unsuruna ve son olarak müşteri memnuniyeti ve onlarla yoğun şekilde ilişki kurmayı kapsayan entelektüel sermayenin müşteri sermayesi unsuruna sahip olan işletmeler, başarıya ulaşmak adına, sektörlerinde entelektüel sermaye bakımından avantaj kazanarak ön plana çıkmaktadırlar.

Entelektüel sermaye soyut bir varlık olduğu için ölçümü zordur. Ölçüm için bir çok yöntem ve uygulama söz konusudur ama bu yöntemler ve uygulamalar birbirleriyle paralel sonuçları vermediği gibi gerçek değerleri yansıtmak açısından da yetersiz kaldığı öngörülmektedir. Bu nedenle entelektüel sermayenin ölçümünde herkesçe kabul edilen standart bir ölçüm yönteminin olmaması önemli bir eksiklik olarak kabul edilir. Ölçüm için kullanılan yöntemlerde yer alan verilerin birbirlerinden farklı olması entelektüel sermayenin işletmelerin finansal tablolarında sunulmasını da zorlaştırmaktadır. Buna rağmen maddi olan varlıklar gibi maddi olmayan varlık olarak entelektüel sermayenin de işletmenin gerçek değerini yansıtması açısından finansal tablolarda sunulması açık bir gerekliliktir. Böylece iç, dış ve diğer tüm paydaşlar tarafından işletmenin defter üzerinde gözükmeyen ancak piyasa koşullarında ona avantaj getiren gerçek değeri bilinmiş olur.

Uygulamamızda hisse senetleri İMKB'de işlem gören 7 adet otel işletmesinin mali tabloları ve bağımsız denetim raporları incelenerek söz konusu işletmelerdeki entelektüel sermaye ve bu sermayenin işletme açısından öneminin ne derecede olduğu araştırılmıştır. Bu araştırma için de entelektüel sermayeyi işletme bazında ölçen "Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı" , "Tobin'in Q Oranı" ve "Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer" yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda hisse senetleri İMKB'de işlem gören otel işletmelerinin genel olarak entelektüel sermaye bakımından yetersiz oldukları sonucuna ulaşılabilir. Özellikle finansal tablolarında net kâr rakamları açıklayamayan işletmeler "Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer" yöntemine göre entelektüel sermaye değerine sahip olma açısından yetersiz durumdadırlar. Finansal tablolarında net kâr rakamları açıklayan otel işletmeleri ise entelektüel sermaye değerine sahiptir ve entelektüel sermaye konusundaki yatırımlarını arttırmaları bu durumu devam ettirecektir. Uygulanan diğer bir yöntem olan "Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı" yöntemine göre PD/DD oranları 1'den aşağı olan işletmeler herhangi bir entelektüel sermaye değerine sahip olmadıkları varsayılır. Bu işletmelerde söz konusu oranın 1 ve üstünde olması için piyasa değerlerinin artması gerekmektedir ve piyasa değerini arttırıcı unsur olarak entelektüel sermayeye de önem vermeleri gerekebilir. Son olarak uygulamamızda yer verilen diğer bir ölçüm yöntemi olan "Tobin'in Q Oranı" yöntemine göre de bu oranları 1'den aşağı olan işletmeler herhangi bir entelektüel sermaye değerine sahip olmadıkları varsayılır. Söz konusu işletmeler bu yönteme göre entelektüel sermayeye sahip olabilmek adına; daha düşük değerle değerlendikleri için kendilerine herhangi bir katkısı olmayan varlıklara yatırım yapmayı bırakarak entelektüel sermaye ile ilgili unsurlara yatırım yapabilirler.

Entelektüel sermayenin düşük olduğu ya da hiç olmadığı otel işletmelerinde bunun en büyük nedeni yukarıda da ele aldığımız bilgi ve teknolojiye olan yatırımın az olmasıdır. Özellikle emek yoğun işlerin yapılarak hizmet veren otel işletmelerinde insan unsuru ön plandadır ve dolayısıyla işi bilen, bilgili personel gereksinimi nedeniyle de insan sermayesi unsuru bu tür işletmelerde ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle uygulamamızda yer alan otel işletmeleri insan sermayesine yatırım yaparak daha çok bilgili personel çalıştırabilir ve bu kişilere olan yatırımlarını arttırabilirler. Bununla birlikte çeşitli bilgisayar yazılımları ve programlara sahip olma dışında teknolojik yatırımlara, markalaşmaya ve müşterilerle olan ilişkilere önem verilip entelektüel sermayenin yapısal sermaye unsuru ile müşteri sermayesi unsuru da gözardı edilmeden gerekli olan yatırımlar yapılabilir.

Tüm bu analizlerin ve yorumların ışığında sonuç olarak uygulama kapsamına alınan otel işletmelerinin büyük çoğunluğunun entelektüel sermaye düzeyi olarak istenen durumda olmadıkları açıkça görülmektedir. Bu nedenle söz konusu işletmelerin turizm sektöründe söz sahibi olabilmek için entelektüel sermaye düzeylerini geliştirmeyi öncelik haline getirmeleri lazımdır. Böylece bu işletmeler sektörlerinde pazar paylarını arttırarak piyasa değerlerini yükseltme ve daha çok kâr elde etme imkanına kavuşabileceklerdir. Ayrıca bünyelerinde entelektüel sermaye oluşan işletmeler bunu sağlayan iç dinamiklerinin neler olduğunu araştırarak kendilerine daha fazla avantaj sağlayabilirler.

KAYNAKÇA

- ACAR, Durmuş ve DALĞAR, Hüseyin, "Entelektüel Sermayenin Ölçülmesinde Muhasebe Bilgi Sisteminin Katkısı", *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, S.14, Ocak 2005.
- AKBAY, Gülden, “ Entelektüel Sermaye ve Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama ” , Uludağ Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2007.
- AKDEMİR, Ali, “Entelektüel Sermaye Konseptinin İşletmecilik Anlayışındaki Dönüşümleri ”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.3, 1998.
- AKDOĞAN, Nalan ve SEVİLENGÜL, Orhan, *Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması*, 12.Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, Mart 2007.
- AKTEPE, Eyyüp, *Genel İşletme*, 4.Baskı , Nobel Kitabevi, Ankara, 2010.
- ALAGÖZ, Ali ve ÖZPEYNİRCİ, Rabia, "Bilgi Toplumunda Entelektüel Varlıklar ve Raporlanması ", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt No:9, S. 11, 2007, akuiibf.aku.edu.tr/pdf/9_2/8.pdf (Erişim Tarihi : 05.04.2011).
- ANSON,W. ve LUSSAN, J.D., "Intellectual Capital Values in Liquidation" , *The Secured Lender*, New York, 2001.
- ARGUN, Doğan (Çev.), "Ekonomik Katma Değer", *Muhasebe ve Denetime Bakış*, S. 11, Ocak. 2004,
http://212.98.248.2/EKutuphane/Dokuman_Detay.aspx?belge=538 (Erişim Tarihi: 18.05.2011).
- ARGÜDEN, Yılmaz, *Entelektüel Sermaye*, Arge Danışmanlık Yayınları, Yayın No: 7, İstanbul, Kasım 2005,
<http://www.arguden.com/arguden/UserFiles/File/kitaplar/EntelektuelSermaye.pdf> (Erişim Tarihi : 29.04.2011).

- ARIKBOĞA, Şebnem, *Entelektüel Sermaye*, Derin Yayınevi, Yayın No: 30, İstanbul, 2003.
- ASLANOĞLU, Suphi ve ZOR, İsrail, “Bilgi Varlıklarının Değerlemesi: Entelektüel Sermaye Ölçüm ve Değerleme Modelleri; Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S. 29, Ocak 2006.
- AŞIKOĞLU, Rıza ve Diğerleri, *Entelektüel Sermaye Teori, Uygulama ve Yeni Perspektifler*, Gazi Kitabevi; Ankara, 2008.
- ATAMAN AKGÜL, Başak, “Entelektüel Sermaye Kavramının Ölçülmesi, Yönetilmesi ve Raporlanması”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt No:5, S. 2, Haziran 2003.
- AYDEMİR, Oğuzhan, "Hisse Senedi Getirileri ve Reel Sektör Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Çalışma ", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt No:10, S.2, 2008, http://akuiibf.aku.edu.tr/pdf/10_2/3.pdf (Erişim Tarihi : 09.05.2011).
- BAYAZITLI, Ercan (Çev.), "Entelektüel Sermaye Gelecek Binyılın Katma-Değer Başarısında Anahtar", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S.2, Ekim 2000, http://212.98.248.2/EKutuphane/Dokuman_Detay.aspx?belge=529 (Erişim Tarihi : 03.03.2011).
- BEKÇİ, İsmail ve KUTLU, Şule, "Entelektüel Sermayenin Hesaplanmasında Muhasebe Bilgi Sisteminin Katkısı: Katılım Bankalarında Bir Uygulama", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S. 29, Eylül 2009.
- BENGÜ, Haluk ve DEMİRGÜNEŞ, Kartal, "Ekonomik Katma Değer ve Balanced Scorecard Yaklaşımlarının Entegrasyonu", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S.20, Ekim 2006, http://212.98.248.2/EKutuphane/Dokuman_Detay.aspx?belge=547 (Erişim Tarihi : 12.05.2011).

- BİLMEDİK, Filiz, "*Entelektüel Sermaye*",
http://www.danismend.com/konular/insankaynaklari/inka_entelser.htm
 (Erişim Tarihi : 04.04.2011).
- BONTIS, Nick, "Intellectual Capital: an Exploratory Study That Develop Measures and Models", *Management Decision*, Vol.36 No:2, 1998.
- BONTIS, Nick, "There is a Price on your Head: Managing Intellectual Capital Strategically", *Business Quarterly*, Vol.60 No:4, 1996.
- BONTIS, Nick, "Assessing Knowledge Assets: A review of The Models Used to Measure Intellectual Capital ", *International Journal of Management Reviews*, Vol.3 No:1, Mart 2001.
- BONTIS, Nick, "Managing Organizational Knowledge By Diagnosing Intellectual Capital: Framing and Advancing The State Of The Field", *World Congress on Intellectual Capital Readings*, 2002.
- CANBAŞ, Serpil ve Diğerleri, "Performans Ölçümünde Tobin Q Oranının Kullanılması: Hisse Senetleri İMKB'de İşlem Gören Sanayi İşletmeleri Üzerinde Bir Deneme", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S. 28, Ekim 2005.
- ÇAĞLAR, İrfan, "Türk İşletmeciliğinde Entelektüel Sermaye Yönetimi Üzerine Bir Araştırma", *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.2, 2003, www.ttefdergi.gazi.edu.tr/makaleler/2003/Sayi2/75-90.pdf
 (Erişim Tarihi: 30.03.2011).
- ÇELİK, ERKEN, Arzum ve PERÇİN, Selçuk, "Entelektüel Sermayenin İşletme Bazında Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S.2, Ekim 2000.
- ÇETİN, Ayten, "Entelektüel Sermaye ve Ölçülmesi", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt No: 20, S. 1, 2005,
http://iibf.marmara.edu.tr/dosya/fakulte/iibfdergi_2005/2005_20_cetin.pdf
 (Erişim Tarihi: 29.04.2011).

- ÇIKRIKCI, Mustafa ve DAŞTAN, Abdülkerim, "Entelektüel Sermayenin Temel Finansal Tablolar Aracılığıyla Sunulması", *Bankacılar Dergisi*, S.43, Aralık 2002.
- DEMİR, Özcan, "Entelektüel Sermayenin İşletmelerin Piyasa Değerlerine Olan Etkisi", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, Elazığ, 2005, <http://web.firat.edu.tr/daum/docs/32/16%20ENTELEKT%C3%9CEL%20SERMAYE%20%C3%B6zcan%20demir--6%20syf--%C3%B6dendi--77-82.doc> (Erişim Tarihi : 30.03.2011).
- DEMİR, Yeter ve DEMİREL, Erkan T., "Rekabet Avantajı Yaratmada Entelektüel Sermayenin Önemi", *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt No:13, S. 1, Ocak 2011, <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=4a8b74d2-9831-44a5-a06f-561b0985a8c3%40sessionmgr113&vid=5&hid=101> (Erişim Tarihi: 25.04.2010).
- DEMİR, Yeter, "Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi, Yönetimi ve Değerlendirilmesi", paribus.tr.googlepages.com/y_demir5.rtf (Erişim Tarihi : 28.02.2011).
- DEMİRKOL, İsmet, *Entellektüel Sermayenin Firma Değerine Etkisi ve İMKB'de Sektörel Uygulamalar*, SPK Yayınları, Yayın No:206, Ankara, 2007.
- EDVINSSON, Leif ve MALONE, Michael S, *Intellectual Capital*, Judy Piatkus Limited, Londra, 1997.
- ERCAN, Metin Kamil ve Diğerleri, *Değere Dayalı Yönetim ve Entelektüel Sermaye*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2003.
- ERDEM, Ziya, "Entelektüel Sermaye'nin Küresel Ekonomideki Yeri ve Önemi", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 53, 2007, <http://www.iudergi.com/index.php/sosyalsiyaset/article/viewFile/1712/1540> (Erişim Tarihi: 28.02.2011).
- ERKAL, Zekeriya E, "Bilgi Çağı ve Entelektüel Varlıklar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 50.Seri, 2007.

- ERKAL, Zekeriya E., *Entelektüel Sermaye Ölçülmesi ve Raporlanması*, Derin Yayınları, Yayın No: 86, İstanbul, 2006.
- ERKUŞ, Ahmet, “Entelektüel Sermaye : Bir Uygulama” , Atatürk Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2006.
- ERKUŞ, Hakan, “Geleneksel Raporlama Yöntemlerinin Yeni Ekonomi Durumu Karşısındaki Durumunun İrdelenmesi ve Entelektüel Sermayenin Raporlanması ”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt No: 9, S. 2, 2004,
<http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2004-2-16.pdf> (Erişim Tarihi : 26.04.2011).
- ERTUĞRUL, Murat, "Bilgi Çağında İşletmelerin Yeni Kaynağı: Entelektüel Sermaye", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, S. 15, Ekim-Kasım 2000.
- ERTUĞRUL, Murat, “Entelektüel Sermayenin İşletme Değeri Üzerine Etkisi ve Bir Uygulama” , Anadolu Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2000.
- GÖKMEN, Habil, " İşletmelerde Entelektüel Sermaye Yatırımlarının Önemi ve Etkileri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt No: 4 , S.4, 2003.
- GRAFSTRÖM, Gottfried ve EDVINSSON, Leif, *Accounting For Minds*, Skandia, İsveç, 1998.
- GUTHRIE, J., "The Managemet, Measurement and the Reporting of Intellectual Capital", *Journal of Intellectual Capital*, Vol:2, Bradford, 2001.
- GÜÇLÜ, Nezahat ve SOTIROFSKI, Kseanela, "Bilgi Yönetimi", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt No: 4, S.4, Güz 2006.
- GÜNER, M. Fatih, "Bir Stratejik Yönetim Modeli Olarak Balance Scorecard" , *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt No: 10, S. 1, 2008, http://www.dergi.iibf.gazi.edu.tr/dergi_v1/10/1/13.pdf (Erişim Tarihi : 12.05.2011).

GÜROL, Yonca Deniz, "Toplam (Dengeli) Başarı Göstergesi (Balanced Scorecard) Yönteminin Stratejik Bilginin Sağlanması Sürecindeki Yeri", <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/07-04.pdf> (Erişim Tarihi: 12.05.2011).

HACİRÜSTEMOĞLU, Rüstem ve Diğerleri , "Etkin Performans Ölçüm Aracı EVA (Ekonomik Katma Değer - Ekonomik Kar Yaklaşım)", *Mali Çözüm Dergisi*, S. 59, 2002, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/59MaliCozum/06%20%2059%20RUSTEM%20HACIRUSTEMOGLU.doc> (Erişim Tarihi: 18.05.2011).

HAYKIR HOBİKOĞLU, Elif, "Entelektüel Sermayenin Önemi, Sınıflandırılması ve Ölçme Yöntemleri: Kuramsal Bir Çerçeve ", *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, 2011.

KANIBİR, Hüseyin, "Yeni Bir Rekabet Gücü Kaynağı Olarak Entelektüel Sermaye ve Organizasyonel Performansa Yansımaları", *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, Cilt No: 1, S. 3, Ocak 2004, www.hho.edu.tr/hutendergi/2004Ocak/12.pdf (Erişim Tarihi : 30.03.2011).

KARACAER, Semra ve AYGÜN, Mehmet, "Entelektüel Sermaye'nin Firma Performansı Üzerindeki Etkisi", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt No: 27 , S. 2, Aralık 2009, http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&ano=108696_3b51496355ea40a47443e0c18e4f08ac (Erişim Tarihi : 08.04.2011).

KARACAN, Sami, *Entelektüel Sermaye'nin Muhasebeleştirilmesi ve Finansal Tablolarda Sunulması*, Orient Yayınları, Ankara , Şubat 2007.

KARACAN, Sami, "Entelektüel Sermaye Ve Yönetimi", *Mali Çözüm Dergisi*, S. 69, 2004, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/69MaliCozum/16%20sami%20karacan.pdf> (Erişim Tarihi : 03.03.2011).

- KARAKUŞ, Mehmet, "Eğitim Örgütlerinde Entelektüel Sermayenin Yönetimi ",
Milli Eğitim Dergisi, S.178, Bahar 2008.
- KAYA, Hatice Pınar, “ Entelektüel Sermayenin Finansal Tablolar Aracılığıyla Sunulması Sorunu ve Çözüm Önerileri ” , Sakarya Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2008.
- KAYALI, Cevdet ve Diğerleri, "Entelektüel Katma Değer Katsayısı Yöntemi Kullanılarak Entelektüel Sermayenin Firma Değeri Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma ", *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt No: 14, S. 1, Manisa, 2007, www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C14S12007/CKAYSA.pdf (Erişim Tarihi: 30.03.2011).
- KÖSEBALABAN DOĞAN, Nalan, "Entelektüel Sermaye Yönetimi Yaklaşımı ve Entelektüel Varlıkların Korunmasına Yönelik Yaklaşımlar ", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 15, S. 47, Şubat 2004.
- KUTLU, Hüseyin Ali, "Entelektüel Sermaye: Türkiye Muhasebe Sisteminde Raporlanabilir Mi ?", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt No: 27 , S.1, Haziran 2009.
- NERDUM, Lars ve ERIKSON, Truls, "Intellectual Capital: a Human Capital Perspective ", *Journal of Intellectual Capital*, Vol.2 No:2, 2001.
- OKKA, Osman, *İşletme Finansmanı*, 4.Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ocak 2010.
- ÖLÇER, Ferit ve ŞANAL, Musa, "İşletmelerde Entelektüel Sermaye Yönetimi", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt No: 16, S.1, 2007.
- ÖNCE, Saime, *Muhasebe Bakış Açısı İle Entelektüel Sermaye*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1100, Eskişehir, 1999.

ÖNCÜ, Akif M. ve TAŞGİT, Yunus Emre, "Entelektüel Sermaye İle İlgili Kavramsal Bir Değerlendirme", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.6, Kış 2004, <http://sbe.yyu.edu.tr/dergi/enstit%C3%BC%206.pdf#page=122> (Erişim Tarihi : 26.04.2011).

ÖZEVREN, Mina ve YILDIZ, Sebahattin, "Entelektüel Sermayenin Ölçüm Yöntemleri ve Kriterlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt No: 29, S. 2, 2010, http://iibf.marmara.edu.tr/dosya/fakulte/iibfdergi_2010_2/13-ozveren-yildiz.pdf (Erişim Tarihi : 05.04.2011).

ÖZEVREN, Mina, *İşletmelerde Değer Yönetimi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2008.

ÖZTÜRK, M. Başaran ve DEMİRGÜNEŞ, Kartal, "Entelektüel Sermayenin Firma Değeri Üzerindeki Etkisinin Entelektüel Katma Değer Katsayısı Yöntemi İle Tespiti: Hisse Senetleri İMKB'de İşlem Gören Üretim Firmaları Üzerine Ampirik Bir Çalışma", *İMKB Dergisi*, Cilt No:10, S. 37, 2007, http://www.imkb.gov.tr/Libraries/imkbdergi/İMKB_Dergisi_Turkce37.sflb.ashx (Erişim Tarihi: 18.05.2011).

PAKYÜREK, Niyazi, "Entelektüel Sermaye", *Ekometre Gazetesi*, http://www.ekometre.com/get_article.asp?article_id=117 (Erişim Tarihi : 21.04.2011).

PİRTİNİ, Serdar, *Pazarlama Yönetimi Açısından Entelektüel Sermaye*, Türkmen Kitabevi; İstanbul, 2004.

RODOV, Irena ve LELIAERT Philippe, "FMIAM: Financial Method of Intangible Assets Measurement", *Journal of Intellectual Capital*, Vol.3, No. 3.

SEETHARAMAN, A. ve Diğerleri, "Comparative Justification on Intellectual Capital", *Journal of Intellectual Capital*, Vol.5, No:4, 2004.

- SİPAHİ, Barış, “Entelektüel Sermayenin Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin Yaklaşımlar”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S. 24, 2004, http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&ano=44277_8b9bf7c533ab146bd274cbad6e3ae1f8 (Erişim Tarihi : 30.03.2011).
- STEWART, Thomas, *Entelektüel Sermaye Kuruluşların Yeni Zenginliği*, (Çev.Nurettin ELHÜSEYNİ), Kontent Kitap, İstanbul, 1997.
- SULLIVAN, Patrick, H., "Profiting From Intellectual Capital", *Journal of Knowledge Management*, Vol.3, No: 2, 1999.
- SULUK, Cahit, "Tasarımların Onarım Amaçlı Kullanımı", *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, Cilt No: 21 , S.2, 2001.
- ŞAMILOĞLU, Famil, *Entelektüel Sermaye*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2002.
- ŞAMILOĞLU, Famil, “Entelektüel Sermaye: İMKB'de Hisse Senetleri İşlem Gören Bankalar Üzerine Bir Uygulama”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S. 31, Temmuz 2006.
- ŞENER, Recep, *Maliyet Unsurları Muhasebesi ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004.
- TETİK , Nilüfer ve ÖREN, Veli Erdinç, “Entelektüel Sermaye Ölçümünde Tobin Q ,Yöntemi: İMKB'de İşlem Gören Turizm İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt No:12, S. 4, Aralık 2010.
- TMSK, "Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve", http://www.tmsk.org.tr/tms_seti/tmstfrs2011ktp/kavramsal_cerceve.pdf (Erişim Tarihi 28.09.2011).

- TORAMAN, Cengiz ve Diğlerleri, "İşletmelerde İnovasyon Sürecinde Entelektüel Sermaye ve Yönetim Muhasebesi Kapsamında Değerlendirilmesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt No:11, S.1, 2009, akuiibf.aku.edu.tr/pdf/11_1/5_isl.pdf (Erişim Tarihi : 30.03.2011).
- TÜRK DİL KURUMU, *Türkçe Sözlük*, 10.Baskı, Ankara, 2005.
- TÜRK, Zeynep ve BENGÜ, Haluk, *Entelektüel Sermaye Ölçümü, Muhasebesi, Raporlanması ve Yönetimi*, Nobel Kitabevi, Niğde, 2010.
- TÜRKER, İpek, "Ekonomik Katma Değer (EVA)'in Hesaplanması ve Gerekli Muhasebe Düzenlemeleri", *Muhasebe ve Denetim Bakış*, S. 15, Mayıs 2005, http://212.98.248.2/EKutuphane/Dokuman_Detay.aspx?belge=542 (Erişim Tarihi: 18.05.2011).
- USTA, Öcal, *İşletme Finansı ve Finansal Yönetim*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2005.
- UZAY, Şaban ve SAVAŞ, Orhan, "Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi: Mobilya Sektöründe Karşılaştırmalı Bir Uygulama Örneği", *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, S. 20, Ocak-Haziran 2003, <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi20/uzay.pdf> (Erişim Tarihi : 05.04.2011).
- UZUN, Emin, *Yatırım Yapılabilirlik Analizleri & Proje Değerlendirme* BM Yayıncılık, Muğla, 2009.
- YALAMA, Abdullah, "Entelektüel Sermayenin Entelektüel Katma Değer Katsayısı (VAIC) İle Ölçülmesi ve Veri Zarflama Analizi(DEA) Yöntemi Kullanılarak Karlılığa Etkisinin Sınanması: İMKB'ye Kote Bankalarda Uygulanması" , Anadolu Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2006.

YERELİ, Ayşe N. ve GERŞİL, Gülşen, "Entelektüel Sermayeyi Ölçme ve Raporlama Yöntemleri", *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt No: 12 , S. 2, Manisa, 2005, www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C12S22005/AYGG.pdf (Erişim Tarihi : 28.03.2011).

YILDIZ, Birol ve TENKEKİOĞLU, Berrin, "Entelektüel Sermayenin İşletme Piyasa Değeri Üzerindeki Etkisi ve İMKB 100 İşletmelerinde Görgül Bir Çalışma", iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/14-01.pdf (Erişim Tarihi : 21.04.2011).

YILDIZ, Sebahattin, *Entelektüel Sermaye Teori ve Araştırma*, Türkmen Kitabevi; İstanbul, 2010.

YÖRÜK, Nevin ve ERDEM, Meziyet Sema, "Entelektüel Sermaye ve Unsurlarının, İMKB'de İşlem Gören Otomotiv Sektörü Firmalarının Finansal Performansı Üzerine Etkisi ", *Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt No:22, S.2, 2008.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Burak KAYIHAN

Doğum Yeri : İstanbul

Doğum Yılı : 23.02.1987

Medeni Hali : Bekar

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER,

Lise (2001-2005) : Fenerbahçe Lisesi (Yabancı Dil Ağırlıklı)

Lisans (2005-2009) : İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü

Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2010-Devam Ediyor : Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana
Bilim Dalı, Araştırma Görevlisi